

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

Fakulta práva

Paneurópske právnické listy

vedecký časopis

č. 01/2018

prvý ročník

ISSN 2644-450Xv

Paneurópske právnické listy

Redakčná rada

Predseda redakčnej rady:

doc. JUDr. PhDr. Peter Potásch, PhD.

Tajomník redakčnej rady:

doc. JUDr. Denisa Dulaková Jakúbeková, PhD.

Členovia redakčnej rady:

JUDr. Andrea Erdósová, PhD.

doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.

doc. JUDr. PhDr. Ing. Michael Siman, PhD., D.E.A

prof. JUDr. Pavol Kubíček, PhD.

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

JUDr. Andrej Karpat, PhD.

doc. JUDr. Radoslav Procházka, PhD., J.S.D.

1

Vedecké štúdie 4

doc. JUDr. PhDr. Peter Potásch, PhD. Ochrana verejného záujmu a legitímne očakávania/precedensy – ako základné pravidlá správneho konania (teória a prax)	5
doc. JUDr. Denisa Dulaková Jakúbeková, PhD. Aktuálne otázky k zániku krátkodobého nájmu bytu	23
doc. JUDr. PhDr. Ing. Michael Siman, PhD., D.E.A Účinky dohôd uzavretých v rámci Svetovej obchodnej organizácie (WTO) v právnom poriadku Európskej únie	35
JUDr. Andrea Erdősová, PhD. Sloboda prejavu v kontexte ochrany súdnej moci	42
doc. JUDr. PhDr. Peter Potásch, PhD. Správne delikty a správne trestanie v kontexte zásady „nullum crimen sine lege“, „nemo tenetur se ipsum accusare“ a zásady legitímnych očakávaní	52

2

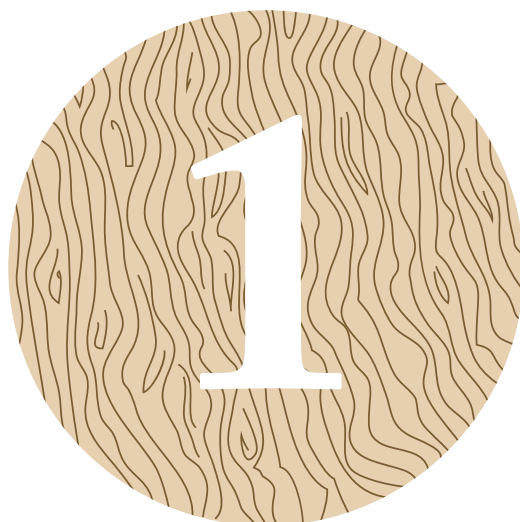
Odborné články 73

JUDr. Radka Kolkusová, PhD. LL.M. Nové pojmy v právnej úprave obchodného tajomstva	74
JUDr. PhDr. Lilla Garayová, PhD. Regulácia voľného pohybu osôb v kontexte protiteroristických opatrení v EÚ	80
Mgr. Dávid Lučivjanský Vybrané kriminalistické osobitosti počítačovej kriminality	86
JUDr. Marek Talapka Uplatňovanie základných zásad vzťahujúcich sa na dokazovanie v trestnom konaní	94

3

Diskusné stimuly 105

Kinstellar, s. r. o., advokátska kancelária JUDr. Dominika Bajzátiová, Mgr. Dáša Labašová „Európska Únia – líder digitálnej revolúcie?“	106
Deloitte Legal s.r.o. Mgr. Dagmar Yoder, Mgr. Lenka Caunerová Regulácia voľného pohybu osôb v kontexte protiteroristických opatrení v EÚ	109

Vedecké štúdie

**OCHRANA VEREJNÉHO ZÁUJMU A LEGITÍMNE OČAKÁVANIA/PRECEDENSY – AKO ZÁKLADNÉ
PRAVIDLÁ SPRÁVNEHO KONANIA (TEÓRIA A PRAX)**

***PROTECTION OF PUBLIC INTEREST AND LEGITIMATE EXPECTATIONS/PRECEDENTS – AS BASIC
RULES OF ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS (THEORY AND PRACTICE)***

doc. JUDr. PhDr. Peter Potásch, PhD.

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva

Anotácia

Štúdia sa venuje dvom základným procesným elementom správneho konania Slovenskej republiky, a to ochrane verejného záujmu a precedenčnej zásade. Autor v štúdii venuje priestor najmä úvahám o tom, či sa ochrana verejného záujmu (podľa § 3 ods. 1 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok)) môže považovať za základné pravidlo správneho konania a následne poskytuje základné úvahy smerujúce k tomuto inštitútu. Druhá časť štúdie pokrýva tému legitímnych očakávaní/precedensov v rovine súdneho konania aj správneho konania. Ako východiskový bod autor používa anglickú právnu úpravu a následne ju konfrontuje so slovenskou právnou úpravou – a to tak vo všeobecnej rovine, ako aj v rovine súdnej, ale aj v rovine správneho konania.

Annotation

The presented study deals with the procedural elements of administrative proceedings in Slovak Republic, namely the protection of public interest and the rule of precedents. Most importantly, the author deals with the fact if the requirement to protect public interest via Art. 3 Section 1 of the Slovak Code of Administrative Procedure (71/1967 Coll.) can be referred to as a „basic rule of proceeding“. In addition to that, the author deals with some supplementary matters relating to the issue. In the second part of the study, the author focuses on the rule of precedents (legitimate expectations) in court proceedings and also in administrative proceedings. The starting point of this part of the study is the English legal system. The English approach is then compared to the Slovak law and it is looked at from the general perspective and also from the point of court proceedings and administrative procedure.

Kľúčové slová

správne konanie, verejný záujem, ochrana, legitímne očakávanie, precedens, súd, správny orgán, Anglicko, Ústava SR

Key words

administrative proceedings, public interest, protection, legitimate expectations, precedent, court, administrative body, England, Constitution of the Slovak Republic

I.

Všeobecný úvod

Aj keď sa na prvý pohľad môže javiť, že základné pravidlá správneho konania (tak ako sú vymedzené v § 3 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) - ďalej aj ako

„ZoSK“) sú už témou prebádanou, nie je tomu tak. Autor tejto štúdie nielen ako osoba pôsobiaca v akademickej sfére, ale aj ako praktizujúci advokát pri výkone tohto povolania identifikoval niekoľko parciálnych – nezodpovedaných otázok, na ktoré neposkytuje jednoznačnú a vyčerpávajúcu odpoveď tak slovenská teória, ako ani súdna prax. Autor nepredpokladá, že by táto štúdia všetky otvorené otázky zodpovedala, ale pokúsi sa tento stav dosiahnuť aspoň vo vzťahu k niektorým prvkom, ktoré budú predmetom tejto štúdie. Zamiera sa pritom **na ochranu verejného záujmu** (§ 3 ods. 1 ZoSK) a **na precedenčnú zásadu** (§ 3 ods. 5 ZoSK).

II.

Ochrana verejného záujmu ako (opomínaná) procesná zásada/procesný princíp (?)

V ostatnom období sa čoraz častejšie v odborných kruhoch skloňuje inštitút verejného záujmu ako akéhosi kritéria, na ktoré sa prihliada v kontexte rozhodovacích procesov správnych súdov, resp. správnych orgánov. Spúšťačom – alebo presnejšie – faktorom zintenzívnenia diskusií na túto tému, bolo prijatie zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok (ďalej aj ako „SSP“) a konkrétne ustanovenie § 5 ods. 3 SSP, podľa ktorého „*Pri rozhodovaní správny súd dbá na ochranu zákonnosti a verejného záujmu.*“. Štruktúrne je predmetné ustanovenie zákona zahrnuté pod ustanovenie § 5, ktoré zákonodarca označil ako „*Základné princípy konania*“ (správneho súdu, resp. pred správnym súdom). V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že aktuálne znenie § 5 ods. 3 SSP (v kombinácii s ustanovením § 5 ods. 4 SSP) svojím obsahom ide nad rámec toho, čo by sme štandardne mohli označiť pojmom „princíp legality“. Zákon totiž explicitne deklaruje, že správny súd pri rozhodovaní dbá (popri zákonnosti) aj na ochranu verejného záujmu. Autori publikácie *Správny súdny poriadok – Veľký komentár* (C.H. BECK : Bratislava, 2018) explicitne pri výklade uvedeného zákonného ustanovenia SSP pojednávajú o „*princípe ochrany zákonnosti a verejného záujmu*“¹.

Práve vo svetle uvedenej skutočnosti stojí ale za zmienku, že ochrana verejného záujmu ako základnej zásady správneho konania, je dnes súčasťou aj ustanovenia § 3 ods. 1 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok). Aj keď v tejto súvislosti nie je výslovne použitý pojem „verejný záujem“ (§ 3 ods. 1 ZoSK – „*Správne právne orgány postupujú v konaní v súlade so zákonmi a inými právnymi predpismi. Sú povinné chrániť záujmy štátu a spoločnosti...*“), nemôžu byť žiadne pochybnosti o tom, že sa daným vyjadrením mal na myslí verejný záujem (ako je chápaný v súčasnosti). Napriek tomu je druhá veta ustanovenia § 3 ods. 1 ZoSK dlhodobo opomínaná a v doktrínálnej literatúre je málokedy výslovne pomenovaná za zásadu správneho konania (aj keď autori nepopierajú, že ochrana verejného záujmu ako taká v predmetnom ustanovení vyjadrená je). Prof. Košičiarová vo svojej publikácii k tomuto zákonnému ustanoveniu uvádza „*Druhá veta odseku 1 zakotvuje úlohu správnych orgánov pri výkone ich právomoci. Zo zákona vyplýva povinnosť chrániť záujmy štátu a spoločnosti. V súčasnosti sa používa modernejší právny termín - verejný záujem. V zásade ide o legitímny verejný záujem, ktorý požíva ochranu podľa zákona. Predstavuje všeobecný či všeobecne prospešný záujem. Reprezentuje určité hodnoty chránené zákonom, ktoré správne orgány musia presadzovať v rámci svojej rozhodovacej činnosti.*“²

¹ FEČÍK, M. In BARICOVÁ, J. – FEČÍK, M. – ŠTEVČEK, M. – FILOVÁ, A. a kol. - *Správny súdny poriadok. Veľké komentáre*. C. H. Beck : Bratislava. 2018, str. 69

² KOŠIČIAROVÁ, S. *Správny poriadok. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2013, s. 24

Rovnako aj prof. Vrabko v diele Vrabko, M. a kol. *Správne právo procesné. Všeobecná časť. C. H. BECK : Bratislava. 2013*) uvádza: „*Súkromnoprávne záujmy však nemôžu byť presadzované na úkor verejnoprávnych či skupinových.*”³, čím autor potvrdzuje preferenčný režim ochrany verejného záujmu (samozrejme, za splnenia zákonných predpokladov a podmienok).

Javí sa teda, že ochrana verejného záujmu je zásadou, ktorá je relevantná tak v rámci rozhodovania správnych orgánov (v správnom konaní) konajúcich a rozhodujúcich podľa ZoSK, ako aj v rámci rozhodovania správnych súdov (podľa SSP). Napriek tomu však stojí za zmienku, že odborná obec pri analýze tohto ustanovenia zákona (§ 3 ods. 1 ZoSK) spravidla konštatuje len toľko, že sa jedná o zásadu zákonnosti (princíp legality) a nevenuje väčší priestor inštitútu ochrany verejného záujmu. Z tohto hľadiska ide potom o akési novum, ktoré ale nebudeme môcť považovať za materiálnu „novinku“. Ide skôr o formálne zosúladenie toho, čo od prijatia ZoSK tvorí jeho súčasť, avšak súčasná doktrína uvedený stav explicitne (ako zásadu ochrany verejného záujmu v správnom konaní), nepomenúvala alebo ho minimálne opomínala/marginalizovala.

V súvislosti s tým, či sa vôbec jedná o zásadu (ochrana verejného záujmu) zastávame názor, že tomu tak je. Tento náš postoj opierame najmä o to, že ochrana verejného záujmu je v ZoSK inkorporovaná do § 3 označeného ako „*Základné zásady správneho konania*“, t.j. takmer identicky, ako je tomu v prípade § 5 SSP (*Základné princípy konania*). V oboch prípadoch ide o procesné kódexy, v oboch prípadoch je v rámci rozhodovania prítomný verejnomočenský element (rozhoduje správny orgán alebo súd) a v oboch prípadoch ide o ustanovenie, ktoré sa legislatívne inkorporovalo do časti všeobecne záväzného právneho predpisu, ktorá upravuje základné pravidlá/princípy konania pred tým-ktorým orgánom.

To, že ochrana verejného záujmu je aj zásadou správneho konania, vyplýva napr. aj z rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu Českej republiky – sp. zn.: 6As 65/2012 – „*Zásada ochrany verejného záujmu neznamena, že by správne orgány mali verejný záujem, lepšie povedané verejné záujmy, samy formulovať, to je zásadná úloha moci zákonodarnej. Úlohou správnych orgánov je pri aplikácii zákonov, ktoré jednotlivé verejné záujmy definujú, v jednotlivých prípadoch takto všeobecne formulované verejné záujmy konkretizovať.*“, ktorým NSS ČR implicitne potvrdzuje, že ochrana verejného záujmu je „zásadou“ a súčasne deklaruje, čo je obsahom tejto zásady (v rovine rozhodovacej praxe správnych orgánov).

Už v tejto časti štúdie preto môžeme ustáliť, že ochrana verejného záujmu tak, ako je vymedzená v § 3 ods. 1 ZoSK je zásadou správneho konania (analogicky vyjadrená aj v rámci správneho súdneho konania v § 5 ods. 3 SSP). Uvedené platí bez ohľadu na to, že z formálneho hľadiska je táto zásada vnímaná ako integrálna súčasť zásady legality. Na strane druhej, mala by byť od nej vnímaná oddelene. Stotožňujeme sa preto s tými názormi, ktoré naznačujú, že ochrana verejného záujmu je spätá, ale nie je súčasťou zásady zákonnosti v užšom zmysle (napr. Fečík, M. In Baricová, J. – Fečík, M. – Števíček, M. – Filová, A. a kol. - *Správny súdny poriadok. Veľké komentáre. C. H. Beck : Bratislava. 2018, str. 70 – „Zákonnosť je súčasne neoddeliteľne spätá s ochranou verejného záujmu.“*).

Ak akceptujeme premisu, že ochrana verejného záujmu je zásadou správneho konania, považujeme za potrebné venovať sa tomuto inštitútu z hľadiska jeho obsahu.

Verejný záujem je typický neurčitý právny pojem, ktorý nie je a ani nemôže byť legálne definovaný, pretože vyjadruje momentálny stav záujmov a ich vzájomnú hierarchiu. Z toho vyplýva, že verejný záujem je časovo a miestne premenný, a preto aj musí byť vyhodnocovaný v konkrétnej situácii, mieste a čase. Signifikantnou črtou verejného záujmu je jeho celospoločenský charakter, ktorý ho uprednostňuje pred iné miestne, skupinové či súkromné

³ VRABKO, M. a kol. *Správne právo procesné. Všeobecná časť. C. H. BECK : Bratislava. 2013*) – s. 65

záujmy. Ochrana verejného záujmu bude preto vždy spätá s jeho identifikáciou vo vzťahu k tej oblasti výkonu verejnej správy, ktorej sa bude týkať posudzovaná administratívna vec^{4,5}

Uvedené však za žiadnych okolností neznamená, že správny orgán bude môcť tento inštitút uplatňovať svojvoľne, resp. že bude môcť jeho obsah sám tvoriť. Naopak, ako uvádzame vyššie (ilustračne prostredníctvom použitia rozhodnutia NSS ČR), správne orgány konkretizujú všeobecný verejný záujem vo veci/na vec, ktorá je nimi posudzovaná (a o ktorej rozhodujú). Vymedzenie verejného záujmu je teda realizované normatívne, čo na strane jednej predstavuje nielen ochranu verejného záujmu ako takého nástrojmi všeobecne záväznej právnej úpravy, ale práve prostredníctvom normatívneho vyjadrenia ochrany verejného záujmu je potom legitímny a zákonný aj samotný vstup do práv a právom chránených záujmov adresátov správy z dôvodu ochrany verejného záujmu.

Ak sme vyššie uviedli, že ochrana verejného záujmu (správnym orgánom a v konečnom dôsledku ani správnym súdom) nemôže viesť k ľubovôli príslušného orgánu verejnej moci, je potrebné poukázať na nevyhnutú požiadavku riadneho odôvodnenia toho, ako sa správny orgán vysporiadal s otázkou verejného záujmu (ak išlo o otázku, ktorá bola pre rozhodnutie vo veci relevantná). Najvyšší súd Slovenskej republiky to vo svojom rozsudku vo veci sp. zn.: 1Sž 2/2009 vyjadril nasledovne: „Ak správny orgán dospeje k záveru, že došlo k stretu záujmu súkromného so záujmom verejným, musí v prípade, že uprednostní záujem verejný, v rozhodnutí náležite odôvodniť prečo došlo k jeho uprednostneniu“. Nebude preto postačovať všeobecne deklarovanie toho, že vo veci bolo určitým spôsobom rozhodnuté s prihliadnutím na verejný záujem, ale správny orgán bude musieť tento verejný záujem (a prípadný rozpor s ním alebo jeho ohrozenie) v texte svojho rozhodnutia riadne odôvodniť. Neraz bude rozsiahle odôvodnenie rozhodnutia správneho orgánu potrebné a relevantné aj z dôvodu, že v konkrétnych veciach, v ktorých bude správny orgán rozhodovať, bude môcť dochádzať ku stretu viacerých parciálnych verejných záujmov a v takom prípade bude na správnom orgáne (a následne na súde), aby posúdil, ktorému elementu verejného záujmu poskytne preferenčný režim a nadväzujúcu ochranu. Je totiž potrebné uvedomiť si, že pojem „verejný záujem“ nemá univerzálny obsah. Naopak, je dokonca možné polemizovať s niektorými úvahami, či je vôbec správne vychádzať z premisy, že „verejný záujem“ (ako celok) je neurčitý pojem. Autor tejto štúdie má za to, že univerzálny verejný záujem ani neexistuje. Existujú len partikulárne verejné záujmy, t.j. verejné záujmy na konkrétnych úsekoch, pričom práve ich diferenciácia vedie k tomu, že ich ako množinu nie je možné súhrnne univerzálnne definovať. Často je totiž správny orgán v konaní nútený skúmať a porovnávať niekoľko verejných záujmov, ktoré môžu mať aj protichodný charakter (napr. ochrana životného prostredia vs. verejný záujem na budovaní diaľnic).

V každom prípade je však potrebné poukázať na to, že ochrana verejného záujmu môže mať minimálne dva rozmery – ochrana verejného záujmu spočívajúca v riadnej aplikácii všeobecne záväzných právnych predpisov, príp. iných prameňov práva vzťahujúcich sa na vec (ochrana verejného záujmu v širšom zmysle) a na strane druhej, ochrana verejného záujmu v užšom zmysle (t.j. ochrana tých záujmov, ktoré sú prameňmi práva chránené vo všeobecnej rovine a následne je ich ochrana konkretizovaná a implementovaná v konkrétnom rozhodovacom procese). Rozdiel medzi uvedenými položkami je možné zdokumentovať napr. na nasledovnej

⁴ FEČÍK, M. In BARICOVÁ, J. – FEČÍK, M. – ŠTEVČEK, M. – FILOVÁ, A. a kol. - *Správny súdny poriadok. Veľké komentáre*. C. H. Beck : Bratislava. 2018, str. 69

⁵ Verejným záujmom môže byť napr. ochrana životného prostredia a potreba predchádzať ekologickým ujmom. K tomu pozri napr. CEPEK, B. *Zodpovednosť za ekologickú ujmu a škodu v životnom prostredí*. Univerzita Komenského Bratislava, Právnická fakulta : Bratislava. 2010. ISBN 978-80-7160-282-8 (str. 10)

modelovej situácii: Podľa čl. 4 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky „*Preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky dopravnými prostriedkami alebo potrubím sa zakazuje...*“, podľa § 12 ods. 7 písm. a) zákona č. 538/2005 Z. z. o prírodných liečivých vodách, prírodných liečebných kúpeľoch, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách a o zmene a doplnení niektorých zákonov „*Štátna kúpeľná komisia zamietne žiadosť o vydanie povolenia využívať zdroj, ak a) je vo verejnom záujme prírodný liečivý zdroj alebo prírodný minerálny zdroj nevyužívať, ...*“. Konanie o vydanie povolenia na využívanie zdroja minerálnej vody prebieha v prvom stupni na správnom orgáne, ktorým je Štátna kúpeľná komisia. Štátna kúpeľná komisia žiadosť zamietne, ak by vyhovie žiadosti predstavovalo rozpor s verejným záujmom. V prípade, ak by o využívanie zdroja minerálnej vody požiadala oprávnená osoba tak, že využívanie tejto vody by malo zahŕňať jej prepravu/vývoz mimo územia Slovenskej republiky spôsobom, ktorý je v zmysle čl. 4 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky zakázaný, správny orgán by v takomto prípade rozpor/súlady s verejným záujmom (na využívaní prameňa minerálnej vody neskúmal), keďže dôvodom pre nevyhovenie žiadosti by nebol rozpor s verejným záujmom (v užšom zmysle), ale rozpor navrhovanej činnosti so zákonom (ochrana verejného záujmu v širšom zmysle – legalita). Uvedené potom, logicky, vedie aj k tomu, že samotné odôvodnenie rozhodnutia správneho orgánu bude kvalitatívne iné, ak sa žiadosť o vydanie povolenia bude zamietat' pre rozpor činnosti s Ústavou SR, príp. iným zákonom a iné, ak pôjde o takú žiadosť, ktorá vo svojej podstate nebude predstavovať rozpor s objektívnym právom, ale dôvodom pre zamietnutie žiadosti bude rozpor s verejným záujmom (pri dodržaní inak všetkých ostatných zákonných predpokladov pre vydanie príslušného povolenia). V plnom rozsahu treba akceptovať predpoklad, že už aj samotný ústavný zákaz vývozu vody podľa čl. 4 ods. 2 Ústavy SR bol realizovaný „vo verejnom záujme“, ktorého ochrana ale bola zabezpečená výslovne a legislatívnym procesom, a to zmenou znenia právnej normy (explicitným zákazom takéhoto vývozu). Od správnych orgánov, ktoré budú vo veci rozhodovať, nie je možné spravodlivo očakávať, aby odôvodňovali rozpor (napr. činnosti, ktorej sa žiadosť týka) s verejným záujmom, ak je táto činnosť bez ďalšieho v rozpore s objektívnym právom. Správnemu orgánu v rámci rozhodovacieho procesu neprislúcha hodnotiť správnosť prípadného ústavného/zákonného zákazu, ale tento zákaz v rámci konkrétneho rozhodovacieho procesu uplatniť. Ochrana verejného záujmu (v užšom zmysle), resp. jej detailné odôvodnenie súvisiacich otázok sa – naopak - stáva relevantnou práve v okamihu, keď predmet konania smeruje k činnosti, ktorá je inak zákonom povolená (nie je *ex lege* zakázaná), ale správny orgán v kontexte ochrany partikulárneho verejného záujmu (napr. potreba ochrany zdroja vody pre jej obmedzenú kapacitu a pod.) vydá také rozhodnutie, ktorým tento verejný záujem chráni (a teda vo veci rozhodne negatívne). V tomto prípade – a to aj z dôvodu, že sa nevyhovuje žiadosti, predmetom ktorej je činnosť, ktorá by inak bola zo zákona povolená – je na správnom orgáne bremeno riadne odôvodniť, aký verejný záujem chráni, ako, na základe čoho, z akého dôvodu a ako vyhodnotil existujúci verejný záujem v kontexte posudzovanej veci a činnosti, ktorá by s ním mala byť v rozpore, resp. ktorá by mohla tento verejný záujem ohroziť. Z uvedeného tiež vyplýva, že kým v prvom prípade je ochrana verejného záujmu uskutočňovaná v kontexte zásady zákonnosti (t.j. overovaním súladu činnosti s verejným záujmom v kontexte jej súladu so všeobecne záväznou právnou úpravou), v druhom prípade je ochrana verejného záujmu akousi „nadstavbou“ k zásade legality (princípu legality), kedy sa predmet správneho konania konfrontuje v kontexte verejného záujmu chráneného správnym orgánom (v užšom zmysle). Práve uvedený rozdiel bude mať vplyv aj na požiadavky týkajúce sa odôvodnenia rozhodnutia správneho orgánu. Kým v prvom prípade bude – podľa nášho názoru - postačovať jednoznačné

a nepochybné poukázanie na rozpor činnosti s Ústavou SR/so zákonom, v druhom prípade (pri súlade činnosti s Ústavou SR/so zákonom) ale pri súčasnom rozpore tejto činnosti s verejným záujmom (v užšom zmysle), bude musieť správny orgán detailne odôvodniť všetky okolnosti týkajúce sa ochrany verejného záujmu v kontexte rozhodovanej veci (ak práve rozpor činnosti s verejným záujmom v užšom zmysle má byť dôvodom pre nevyhovenie žiadosti).

Záverom poznamenávame, že ochrana verejného záujmu sa vo všeobecnosti považuje za imanentnú súčasť verejnej správy, keďže výkon verejnej správy je podľa klasických doktrínálnych vymedzení vnímaný ako správa vecí verejných uskutočňovaná orgánmi verejnej správy alebo inými splnomocnenými osobami – a ktorá je realizovaná vo verejnom záujme. Domnievame sa, že ochrana verejného záujmu v priebehu správneho konania je s odkazom na § 3 ods. 1 druhá veta ZoSK všeobecnou zákonnou povinnosťou správnych orgánov (čo je podčiarknuté dokonca slovným spojením použitým v zákone, podľa ktorého sú správne orgány „**povinné**“ chrániť záujmy štátu a spoločnosti). Úvahy autora o tom, že ochrana verejného záujmu by mala byť vnímaná ako všeobecná zásada správneho konania opierame podporne aj o ustanovenie § 2 ods. 4 českého Správneho rádu (500/2004 Sb. - ČR), ktorý – síce v inom slovnom vyjadrení – indikuje ochranu verejného záujmu ako zásadu správneho konania („(4) *Správní orgán dbá, aby přijaté řešení bylo v souladu s veřejným zájmem a aby odpovídalo okolnostem daného případu...*“, pričom § 2 je v predmetnom zákone označený ako „*Základní zásady činnosti správních orgánů*“)

Prax však ukazuje, že ochrana verejného záujmu je z pohľadu správnych orgánov – toho času – skôr marginálnou alebo formálnou vecou. Podporu úvahy, že ochrana verejného záujmu je základným pravidlom konania (ako procesného postupu orgánu verejnej moci) vidíme aj v tom, že s účinnosťou od 01.07.2016 je princíp ochrany verejného záujmu aj integrálnou súčasťou správneho súdneho konania (podľa § 5 ods. 3 SSP) ako iného procesného postupu (realizovaného pred správnym súdom).

Legitímne očakávania/zásada materiálnej rovnosti alebo precedenčná zásada ako nová dimenzia výkonu verejnej správy a jej kvalitatívny ukazovateľ (aj v komparatívnej perspektíve: minulosť-súčasnosť / súdy-správne orgány / Slovenská republika-Anglicko)

Táto časť štúdie sa venuje precedensom⁶ (v kontexte súdneho konania aj správneho konania), a to tak, že postupuje od všeobecných úvah ku konkrétnostiam. Naším cieľom pritom nie je poskytnúť úplný obraz, resp. komplexnú analýzu tohto inštitútu, ale poukázať aspoň na niektoré elementy, ktoré s precedenčným právom súvisia. Potrebu tohto kroku odôvodňujeme tým, že v Slovenskej republike – a to najmä v rámci rozhodovania správnych orgánov – je precedenčná zásada uplatňovaná v minimálnom rozsahu. V tejto štúdii preto ozrejmujeme niektoré jej charakteristické črty, a to nielen v rovine správneho konania, ale aj vo všeobecnom kontexte (pramene práva, teória práva, súdnictvo a pod.).

Vyjadrenie tejto zásady v správnom konaní (zásada ochrany legitímnych očakávaní, zásada materiálnej rovnosti, precedenčná zásada) nachádzame v § 3 ods. 5 ZoSK (druhá veta), podľa ktorého ustanovenia platí, že „*Správne orgány dbajú o to, aby v rozhodovaní o skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely.*“. Aplikáciou precedenčnej zásady v právnom poriadku (akéhokolvek štátu) sa primárne sleduje najmä to, aby v rámci rozhodovacej činnosti orgánov verejnej moci (správnych súdov, ale aj správnych

⁶ Pre účely tejto štúdie, nebudeme striktné rozlišovať medzi pojmami „precedenčná zásada“ a rozhodovanie v súlade „ustálenou rozhodovacou praxou“ a pod.

orgánov) nevznikali excesívne odklony v skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch, pričom ide nielen o extrémne odklony (napr. jednému účastníkovi sa vyhovie, druhému v tej istej veci a za tých istých podmienok nie), ale aj o akékoľvek iné neopodstatnené odklony majúce parciálny charakter (napr. výška uloženej pokuty za ten istý skutok by pri identických/podobných parametroch páchatel'a, okolností a pod. mala byť podobná).

Tento trivializovaný výklad koncepcie precedenčnej zásady pritom vychádza zo samotnej podstaty pojmu precedens. Podľa Blackovho právnického slovníka (Black's Law Dictionary) sa za precedens považuje rozhodnutie, ktoré tvorí základ pre budúce rozhodnutia zahŕňajúce podobné skutočnosti alebo otázky. Zásada „*rule of precedent*“ teda veľmi zjednodušene vyjadrene znamená, že súd [pozn. autora: prípadne iný orgán verejnej moci] je viazaný rozhodnutím súdu [pozn. autora: prípadne iného orgánu verejnej moci] vyššieho alebo rovnakého stupňa, ktorý rozhodoval v identickej alebo dostatočne podobnej veci^{7,8}. Na strane druhej, ak by sme mali záujem uplatniť na vymedzenie pojmu precedens formálny, resp. formalistický prístup, potom je možné uviesť, že v angloamerickom právnom systéme súdny precedens ako taký nemá osobitné formálne vymedzenie a spája sa s teóriou *ratio decidendi* v súdnom rozhodnutí⁹, príp. *doctrine of stare decisis*.¹⁰ Nech je však prapôvod systému precedensov akokoľvek pevne zakorenený v angloamerickom právnom systéme, nie je možné mať v súčasnosti žiadne pochybnosti o tom, že precedenčná zásada je aj v podmienkach Slovenskej republiky prítomná, hoci v modifikovanej forme, a to aj napriek tomu, že v niektorých prípadoch, príp. niektorí autori ju môžu spochybňovať alebo marginalizovať, príp. takéto názory vyjadrili v minulosti, ktoré sa časom mohli – z obsahového hľadiska zmeniť (napr. „*Právny systém na Slovensku, ako súčasť kontinentálneho právneho systému, je založený na doktríne písaného práva, tzn. že pod pojmom právo sa výlučne rozumie „písané právo“. Dominantná úloha pripadá zákonnému či štátnemu právu vytváranému najvyššími štátnymi orgánmi a nie právnym obyčajom alebo súdnym precedensom*“¹¹). V tej istej publikácii sa uvádza, že „*Súdy a iné orgány aplikácie práva sú oprávnené právo nachádzať. Nemajú však právomoc právo tvoriť. Sudca je ústami zákona.*“). Rovnako napr. Cepek, B. uvádza, že „*právotvorný precedens – podobne ako právna obyčaj nie je formálnym prameňom správneho práva*“, avšak súčasne akceptuje, že predstavuje primárne riešenie konkrétneho prípadu a z dôvodu jeho prvotnosti sa stáva istým „vodidlom“ pre všetky podobné prípady v budúcnosti¹². Bez ohľadu na uvedené je potrebné uviesť, že hoci sa v slovenskom priestore často argumentuje proti implementácii inštitútov angloamerického práva do právneho poriadku SR (ako jedného z reprezentantov tzv. kontinuálnej právnej kultúry) tvrdením, že tieto inštitúty historicky nie sú vlastné kontinentálnemu právu, často sa zabúda na to, že až do roku 1950, kedy sa na naše územie prenieslo sovietske písané právo, bolo rozhodujúcim

⁷ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KÁNARIK, I.: Teória práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, str. 59, ISBN 80-7097-559-8

⁸ k tomu pozri KURUCOVÁ, Z. In Kurucová, Z et al. *English for Legal Purposes*. Žilina : EUROKÓDEX. 2013. ISBN: 978-80-89447-94-7, str. 49

⁹ SVÁK, J. Súdna moc a moc sudcov na Slovensku. Eurokódex: Bratislava, 2011, str. 120, ISBN 978-80-89447-55-8

¹⁰ porovnaj – KURUCOVÁ, Z. In: Kurucová, Z. – Demovičová, A. *English for Law Students – Reader with Exercises*. Plzeň : Aleš Čeněk. 2016, ISBN: 978-80-7380-588-3, str. 41

¹¹ PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1999, s. 242

¹² CEPEK, B. In CEPEK, B. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Wolters Kluwer : Bratislava. 2018 (ISBN: 978-80-8168-784-6), str. 122

prameňom práva na území SR uhorské obyčajové právo vo viacerých smeroch podobné britskému systému *common law*.¹³

V právnej a súdnej praxi sa však napriek tomu pomerne často stáva, že tak sudcovia (v texte svojich rozhodnutí), ako aj advokáti (v rámci prezentovanej argumentácie) **poukazujú na rôzne rozhodnutia súdov** (ako na základ tvoriaci podstatu ich právnej argumentácie), pričom – podľa niektorých autorov – je uvedené konanie priamo v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky (ak je orgánmi verejnej moci brané do úvahy ako základ pre rozhodnutie). Napr. Kollár, P. v súvislosti so zákonom č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (CSP) uvádza, že jeho nasledovné ustanovenia sú rozporuplné a protiústavné: **Čl. 2 ods. 2, Čl. 4 ods. 2, § 220 ods. 2 a ods. 3, § 393 ods. 2 a ods. 3, § 421 ods. 1 písm. a) a písm. b)**. Všetky uvedené ustanovenia CSP v zjednodušenej podobe hovoria o tom, že každý spor by mal byť a dokonca „*bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít*“, to napriek tomu, že sudcovia formálnoprávne (vychádzajúc z Ústavy SR¹⁴), ustálenou rozhodovacou praxou „najvyšších súdnych autorít“ viazaní nie sú.¹⁵ Čl. 144 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava SR jednoznačne ustanovuje, že „*sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí a pri rozhodovaní sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 a zákonom*.“ Uvedené explicitné znenie Ústava SR opätovne uvádza v Čl. 145 ods. 4, kde vymenúvaný sudca skladá do rúk prezidenta SR sľub nasledovného znenia: „*Sľubujem na svoju česť a svedomie, že sa budem spravovať ústavou, ústavnými zákonmi, medzinárodnými zmluvami, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, a zákonmi, budem vykladať zákony a rozhodovať podľa svojho najlepšieho presvedčenia, nezávisle a nestranne*“. Tu je však relevantné poukázať na to, že ak je sudca pri rozhodovaní viazaný „zákonmi“ (čo nepochybne je), potom budem zrejme viazaný aj zákonom (t.j. CSP), ktorý mu v jednotlivých ustanoveniach ukladá povinnosť rozhodovať vo veci aj v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít¹⁶.

Aj keď autorovi tejto štúdie neprináleží spochybňovať odborné názory iných autorov (ktoré relevanciu tzv. precedenčného práva v podmienkach SR odmietajú, resp. ju spochybňujú – napr. Kollár, P.), poukazuje na to, že existuje aj množstvo diel, ktoré faktickú aplikáciu niektorých rozhodnutí súdov ako „faktických“ prameňov práva akceptujú, resp. akceptovali už aj v minulosti. Napr. J. Prusák vo svojom diele Teória práva uvádza: „*Judikáty však nie sú prameňmi práva de iure, ale iba de facto. Často možno vlastne hovoriť o sudcovskej tvorbe práva, prípadne dotváraní práva judikatúrou. Rozhodnutia a stanoviská najvyšších všeobecných súdov nie sú ani u nás všeobecne záväzné, ale fakticky zaväzujú. Nižšie súdy ich vo svojej rozhodovacej činnosti rešpektujú a ich existenciu dokonca vítajú, pretože im pomáha preklenúť medzery v zákonoch a vyrovnáť sa s novými situáciami*.“¹⁷

¹³ SVÁK, J. Súdna moc a moc sudcov na Slovensku. Eurokódex: Bratislava, 2011, str. 120, ISBN 978-80-89447-55-8 (str. 102)

¹⁴ Čl. 144 ods. 1 Ústavy SR ustanovuje, že „*sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí a pri rozhodovaní sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 a zákonom*.“

¹⁵ KOLLÁR, P. Názor advokáta : K niektorým protiústavným ustanoveniam CSP. <http://www.najpravo.sk/clanky/nazor-advokata-k-niektorym-protiustavnym-ustanoveniam-v-csp.html> [publ.: 29.05.2017, 16:23 – online 10.06.2017]

¹⁶ Pre úplnosť uvádzame, že pojmy „precedens“ (resp. precedenčná zásada) a „rozhodovanie v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou“ nie si pojmy obsahovo identické, avšak existuje medzi nimi podstatný prekryv (ktorý pre účely tejto štúdie považujeme za postačujúci)

¹⁷ PRUSÁK, J. *Teória práva*. Vydavateľské oddelenie PF UK : Bratislava. 1997, str. 198 – podobne napr. SALUDEN, M. *La jurisprudence, phénomène sociologique*. In: *La jurisprudence*, 30 Archives de philosophie de droit, Sirey, 1985, s. 196

Ako však uvádza J. Svák – v kontinentálnej právnej kultúre sa v súvislosti s precedensami rešpektuje ich určitá hierarchia (z hľadiska záväznosti, či právnej sily), ktorá je spojená s a) najvyšším súdom, ktorý je považovaný za zodpovedného pri vydávaní precedensov a b) pravidelným opakovaním niektorých precedensov v praxi. Vyššia právna sila rozhodnutí (ale aj tzv. stanovísk) najvyššieho súdu vyplýva nielen z jeho zákonnej zodpovednosti za ich kreáciu a edíciu, ale aj z faktu, že najvyšší súd je v praxi pomerne častým korelátom (aj korektorom) chýb súdov nižších stupňov, čo v súvislosti s kariérnym systémom (konkurz na sudcu najvyššieho súdu je u nás fakticky v rukách sudcov najvyššieho súdu), dodáva najvyššiemu súdu punc nielen prirodzenej, ale aj právnoformálnej autority.¹⁸

Autor tejto štúdie sa prikláňa k záveru, že požiadavka viazanosti rozhodnutiami správnych orgánov (resp. súdov) ich skoršími rozhodnutiami (ustálená rozhodovacia prax) v podobných veciach *pro futuro* (okrem výnimiek, ktoré budú predmetom všeobecnej analýzy nižšie), by mali byť vlastné každému právnemu štátu (aj SR), a to najmä s ohľadom na princíp právnej istoty, resp. rovnosti pred zákonom. Na uvedenom závere nemení – podľa názoru autora tejto štúdie – ani existencia, resp. absencia, príp. kvalita explicitného (slovného) vyjadrenia tejto zásady v zákonoch, keďže faktickú viazanosť orgánov verejnej moci príslušnými rozhodnutiami je možné abstrahovať z ústavnoprávnych princípov.

V ďalšom je potrebné uviesť, že samotná precedenčná zásada, resp. zásada materiálnej rovnosti účastníkov (správneho) konania (precedenčná zásada) je v podmienkach SR premietnutím tzv. **inštitútu legitímnych očakávaní** do správneho konania Slovenskej republiky, a aj preto je možné – do určitej miery – vnímať prelínanie zásady legitímnych očakávaní s precedenčou zásadou. Detailizáciu, resp. konkretizáciu precedenčnej zásady v správnom konaní nachádzame aj v časti I. ods. III Odporúčania Výboru ministrov (2007) 7¹⁹, v ktorom sa uvádza, že správne orgány majú konať tak, aby bola zachovaná zásada rovnosti, a to tak, aby v prípade osôb, ktorých situácia je rovnaká, rozhodovali rovnako. Akýkoľvek odklon od tejto zásady – od takéhoto postupu – musí byť determinovaný objektívnymi okolnosťami.

Precedenčná zásada je tiež prostriedkom ochrany pred svojvôľou, ale napr. aj **pred neprimeraným a nezákonným uplatňovaním správnej úvahy (diskrečnej právomoci správneho orgánu).**²⁰ Zneužitie inštitútu správnej úvahy riešil vo viacerých svojich rozhodnutiach napr. aj **Najvyšší správny súd Českej republiky (2 Afs 207/2005)**²¹.

¹⁸ K tomu pozri SVÁK, J. *Súdna moc a moc sudcov na Slovensku*. Eurokódex: Bratislava, 2011, str. 120, ISBN 978-80-89447-55-8 (str. 140)

¹⁹ K tomu pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky – 1 Sžo/281/2009

²⁰ K tomu pozri: KOŠIČIAROVÁ, S. *Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004*. Šamorín: Heuréka, 2004, ISBN 80-89122-14-0, str. 25

²¹ „Základní práva a ústavní principy tak znamenají samozřejmě a přirozené implicitní omezení jakékoli, i nejšířším způsobem definované diskreční pravomoci exekutivy; do katalogu pravidel takto omezujících diskreční pravomoc lze jistě řadit zejména povinnost správního orgánu respektovat principy rovnosti, požadavek racionality kritérií pro posuzování kauz, o nichž je rozhodováno, a proporcionality, jakož i požadavek konat v souladu se smyslem a účelem dané konkrétní diskreční pravomoci a vázanost správního orgánu svojí vlastní správní praxí (pohybuje-li se tato intra legem). "Nad rámec" implicitních omezení diskrečního oprávnění pak k nim přistupují omezení explicitní, vyjádřená zákonem stanovenými kritérii pro rozhodování. Je věcí zákonodárce, jak abstraktně či konkrétně stanoví správnímu orgánu prostor pro správní uvážení, ovšem rozhodně nemůže z výše uvedených ústavních principů, imanentních každému rozhodování o individuálních právních pozicích, žádné diskreční oprávnění vyvázat. Podstatné v této souvislosti je, že správní orgán si nemůže v prostoru daném pro jeho správní uvážení další kritéria na rámec kritérií implicitních a explicitních "přimyslet", tj. vytvořit nějaká další, která zákon neobsahuje, nýbrž může toliko kritéria obojího druhu vykládat a aplikovat na konkrétní případy. Jakkoli je dělicí linie mezi výkladem abstraktních pojmů a principů a "přimyslením si" dodatečných kritérií tenká a ne vždy zřetelná, lze ji zpravidla nalézt zejména úvahou nad smyslem a účelem daného konkrétního diskrečního oprávnění a úvahou nad věcným vymezením pravomoci toho kterého správního orgánu, jenž má v konkrétní věci rozhodovat. V tomto smyslu také nutno interpretovat výrazy často užívané v souvislosti se založením diskrečních pravomocí (např. že správní

Ako to vyplýva z rozhodnutia súdu uvedeného vyššie, riziko zneužitia správnej úvahy je evidentné napr. v prípadoch, keď zákonodarca v rámci rozhodovacej činnosti správnych orgánov v zákone uvádza pojem „môže“, „možno“ a pod. Je teda na zvážení správneho orgánu, či vo veci rozhodne kladne, alebo záporne. Aj v takýchto – ale nielen v takýchto – prípadoch má mimoriadne dôležitý význam **riadna aplikácia precedenčnej zásady, keďže neprimerané odklony od bežnej rozhodovacej praxe by mohli podstatným spôsobom narušiť rovnosť subjektov pred zákonom (a správnym orgánom).**

Už z naznačeného je zrejmé, že precedenčná zásada začína mať čoraz väčší význam aj v krajinách nepatriacich do anglo-americkéj právnej kultúry, vrátane Slovenskej republiky. Nepochybne to môže súvisieť s tým, že aplikácia tohto postupu (viazanosti skoršími rozhodnutiami) nemá prirodzené teritoriálne hranice a tiež sa na ňu neviažu žiadne špecifiká, ktoré by neumožňovali jej adaptáciu napr. aj v kontinentálnej právnej kultúre. Jedným z najjednoduchších vymedzení opodstatnenosti precedenčnej zásady je právny názor sudcu Middleton-a z Odvolacieho súdu štátu Ontario (Kanada) – ktorý ním bol vyslovený v právnej veci *Sweney v. The Department of Highways* - [1933] O.W.N. 783 (C.A.) – „...avšak podľa môjho názoru sloboda/volnosť rozhodnúť každú vec podľa vlastného uváženia – tak, ako to považuje (sudca) za správne – bez prihliadnutia na predchádzajúcu rozhodovaciu činnosť súdov v podobných veciach, by viedla k vytvoreniu úplne neurčitého práva [pozn. právneho systému], v ktorom by si žiadny občan nemohol byť vedomý svojich práv a povinností, a to až do času, kým by sa jeho prípad nedostal pred konkrétneho sudcu a kým by sa nedozvedel, aké sú názory daného sudcu k jeho veci – bez prihliadnutia na veci podobného druhu rozhodnuté v minulosti.“²² Pozitívnoprávny základ *záväznosti ustálenej rozhodovacej praxe súdov*²³ v podmienkach Slovenskej republiky vychádza z viacerých formálnych prameňov práva. Nepochybne do tejto kategórie spadajú teda aj tie články Ústavy Slovenskej republiky, ktoré pojednávajú o právnej istote a základných princípoch právneho štátu. V rovine zákonnej právnej úpravy je možné spomenúť § 5 ods. 1 SSP, podľa ktorého „Konanie pred správnym súdom sa okrem princípov, na ktorých spočíva Civilný sporový poriadok a ktoré sa na konanie pred správnym súdom použijú primerane, riadi aj princípmi uvedenými v odsekoch 2 až 12.“, ako aj čl. 2 ods. 2 CSP „Právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo.“ Z uvedeného teda vyplýva, že väčší význam sa v kontinentálnej právnej kultúre prikladá tzv. konštantnej judikatúre, ktorá má fakticky veľa podobných znakov so zásadou *stare decisis* (alebo *doctrine of precedents*) uplatňovanej v krajinách *common law*.²⁴ Existuje množstvo rozhodnutí súdov (vrátane Najvyššieho súdu SR), ktoré uvedený prístup potvrdzujú – napr. sp. zn.:

orgán "môže" něco prominout nebo že právo "lze" přiznat). Základní pohled na správní uvážení musí být proto v moderním právním státě nutně restriktivní, či, chceme-li, "podezřívavý" v tom smyslu, aby se správní uvážení nestalo zástěrkou pro aplikaci nelegitímních (a ostatně zpravidla i protiprávních, a proto vágně a neupřímě formulovaných) kritérií zavánějících např. xenofobií či odvislých od tlaku určitých zájmových skupin.“

²² K tomu pozri zásadu legitímnych očakávaní vyššie, resp. v predchádzajúcich štúdiách, ktoré sme k tejto veci publikovali.

²³ Autor tejto štúdie akceptuje diferenciačný rozmer pojmov „ustálená súdna prax“ a „precedens“, ktoré pojmy z hľadiska obsahu nie sú totožné, avšak pre účely tejto štúdie vychádza zo zjednodušeného vnímania, že precedens je prvé rozhodnutie v určitej veci, ktoré tvorí právny základ pre posúdenie rovnakých vecí v budúcnosti a že takýto súbor precedensov tvorí – vedie k ustálenej rozhodovacej praxi súdov.

²⁴ K tomu pozri ALEN, A. *Treatise on Belgian Constitutional Law*. Kluwer : Deventer. 1992, str. 40 a nasl., ako aj SVÁK, J. *Súdna moc a moc sudcov na Slovensku*. Eurokódex: Bratislava, 2011, str. 120, ISBN 978-80-89447-55-8 (str. 140)

10Sžso/14/2015 – „*Odvolační soud zároveň dodává, že správný orgán má důsledně analyzovat zistené závěry a tieto potom podrobne vyhodnotiť v rozhodnutí. Postup žalovaného, ktorý do rozhodnutia prevzal obsah z komplexného posudku bez toho, aby tento posudok v rozhodnutí podrobne vyhodnotil, je v rozpore so všeobecnou právnou úpravou ako aj judikatúrou Najvyššieho súdu SR.*“; t.j. súd skúma nielen rozpor preskúmaného rozhodnutia so všeobecne záväznou právnou úpravou, ale aj s judikatúrou NS SR (príp. dokonca rozhodnutiami krajských súdov konajúcich ako správne sudy – napr. sp. zn.: 2S/211/2013 – „*Žalobca správne poukázal na súdnu prax (napr. rozsudok KS v Bratislave č. k. 19S 269/02-33), že pre účastníctvo v stavebnom konaní v zmysle vyššie uvedených zákonných ustanovení postačuje len možnosť zásahu do niektorého z vlastníckych oprávnení, čo znamená, že pre účasť v konaní nie je podstatné to, či skutočne príde k zásahu do jeho vlastníckeho práva, ale postačuje i len možnosť, že k takémuto zásahu môže prísť.*“ a pod.).

V súvislosti s precedenčným právom (záväznosťou rozhodnutí najvyšších súdnych autorít) je však potrebné venovať priestor otázke, akým spôsobom sa na konkrétny prípad implementuje táto zásada? Jedná sa o **právnú otázku** a teda ide o výlučné „bremeno“ na strane súdu (primárne uplatňujúc inštitút *iura novit curia*), príp. o bremeno strán v konaní alebo o tzv. zdieľané bremeno?

Keďže anglické právo poskytuje najvhodnejší priestor na oboznámenie sa s povahou precedensov, budeme sa v ďalšom venovať tejto otázke cez prizmu štátu, ktorý je možné považovať za „matku“ precedenčného práva, a to (aj) v kontexte správneho súdnictva.

Anglická právna teória deklaruje, že „*Správny súd [tzv. Administrative Court pôsobiaci v rámci The High Court] je viazaný výsledkom [pozn.: rozumej výrok] a tzv. rozhodujúcim odôvodnením akéhokoľvek vecného rozhodnutia vyššieho súdu a rovnako bude postupovať aj v prípade rozhodnutí súdov rovnakého stupňa, okrem prípadov, ak bude mať za to, že toto skoršie rozhodnutie je zjavne nesprávne.*“²⁵. Viazanosť rozhodnutiami súdov rovnakého stupňa je v Anglicku vyjadrená tzv. princípom Tal (právna vec *R v Greater Manchester Coroner, ex p Tal 1985, QB 67, 81A-B*) – „*princíp stare decisis je založený na povinnosti súdu prvého stupňa - pri výkone jeho rozhodovacej právomoci – vychádzať z rozhodnutí Vrchného súdu (High Court), pričom súd je tiež viazaný rozhodnutiami iných súdov prvého stupňa, okrem prípadov, ak má za to, že toto rozhodnutie je nesprávne.*“.

V tomto kontexte bude asi pre odbornú verejnosť (v SR) relatívne prekvapujúcim faktom, že povinnosť poukazovania na relevantnú judikatúru je procesným bremenom strany sporu (účastníka konania), resp. jeho právneho zástupcu, t.j. nejedná sa o právnú otázku (ktorú by - bez ďalšieho - posudzoval, resp. ktorú by skúmal súd z úradnej moci). Preukázanie ustálenej súdnej praxe je v Anglicku vecou tvrdenia a preukazovania účastníkmi konania. Anglický Správny súd však v rámci tzv. procesných pravidiel (adresovaných stranám a ich zástupcom) – tzv. *Practice Direction* - výslovne varuje pred doručovaním excesívnych rozhodnutí (ako precedenčného základu) Správneho súdu – (z hľadiska kvantitatívneho aj kvalitatívneho). Sudca Buxton napr. vyslovene v tejto súvislosti poukazuje na situáciu, kedy právny zástupca doručil súdu 300 strán textu rozhodnutí rôznych súdov, pričom ale so súdenou vecou súviselo z týchto rozhodnutí len veľmi málo. Anglická právna kultúra je pritom založená najmä na nasledovných princípoch uplatňovania precedenčnej zásady:

- právny zástupca dáva do pozornosti súdu precedensy, ktoré sú v prospech jeho veci, a to tak v pozitívnom, ako aj negatívnom/diferenciačnom zmysle slova. Právny zástupca by teda vo

²⁵ FORDHAM, M. *Judicial Review Handbook, 4th edition*. Oxford – Portland Oregon : Hart Publishing. ISBN: 1-84113-439-2. 2004, str. 258

vzťahu k súdu, logicky, mal predkladať judikatúru, ktorá potvrdzuje jeho vlastného zámyery sledované súdnym procesom, ale mal by poukázať aj na odlišnosti v jednotlivých veciach - precedens a súdená vec tak, aby bolo možné posúdiť, do akej miery sú si posudzované veci podobné.

Nemenej dôležité je ale poukázať aj na to, že anglická právna úprava sa pred hypertrofiou argumentácie precedensami pokúša brániť aj množstevnými limitmi. V podmienkach Slovenskej republiky je bežnou praxou, že právni zástupcovia neraz na podporu jednej a tej istej právnej skutočnosti, „zaplavujú“ správny súd rozhodnutiami súdov rovnakého stupňa, príp. Najvyššieho súdu Slovenskej republiky alebo Ústavného súdu Slovenskej republiky. Anglická právna úprava takýto postup neuznáva a nepriamo ho považuje za spomaľovanie súdneho systému (a spôsobovanie prietahov v konaní zo strany účastníka konania, resp. jeho zástupcu). Právny zástupca ako osoba odborne kvalifikovaná, by mal vo veci vedieť vybrať ten judikát, ktorý je pre parciálnu právnu otázku posudzovanú Správnym súdom najrelevantnejší a nemal by multiplikovať svoje podania a prejavy citáciou iných judikátov s tým istým faktickým účinkom. Právni zástupcovia sú v takýchto prípadoch povinní výslovne uviesť (deklarovať) – odôvodniť - vo vzťahu k Správnemu súdu, prečo poukazujú aj na iné (rôzne) rozhodnutia riešiacie tú istú právnu otázku (ak sa pre taký postup rozhodnú).

Pri akomkoľvek odkaze na judikatúru sú právni zástupcovia konajúci pred Správnym súdom povinní deklarovať: na čo konkrétne poukazujú príslušným judikátom s odkazom na právnu súvislosť viažucu sa k veci, ako aj na samotnú časť judikátu, ktorú považujú za argumentačnú bázu v prospech ich veci.

Argumentácia judikatúrou spravidla tvorí osobitnú časť (prílohu) podania na Správny súd s uvedením vyššie uvedených parametrov a takto sa zasiela na vyjadrenie druhej strane, ktorá – pri dodržaní tej istej formy – neguje judikatúrnu argumentáciu príslušnej strany²⁶. V prípade plnohodnotnej aplikácie tohto postupu by v ideálnom prípade správny súd mal k dispozícii komplexný materiál právnych viet použiteľných v súdnej veci, a to tak v rovine vlastnej argumentácie žalobcu, ako aj protiargumentácie, resp. minimálne v negácii žalobcom prezentovanej argumentácie žalovaným.

Anglická právna teória pritom veľmi delikátne rozlišuje medzi tzv. rozhodnutím v právnej otázke a rozhodnutiami, ktoré vo svojej podstate nie sú tvorbou nových právnych pravidiel, ale sú len „klasickým rozhodovaním“ (t.j. aplikáciou pozitívneho práva a ustálených rozhodnutí súdov na konkrétnu vec). Z tohto hľadiska je možné uviesť, že rozhodnutia súdov v Anglicku je možné

²⁶ Formulár je uverejnený na oficiálnej stránke súdu. Právna úprava, resp. samotný formulár určujú, aké prílohy je potrebné priložiť k návrhu vo veci (príp. k vyjadreniu k podanému návrhu). Okrem tohto právna úprava určuje aj ďalšiu dokumentáciu, ktorú sú strany povinné vypracovať a doručiť (ako aj lehoty, v ktorých sú tak povinné urobiť). Tu je napr. možné uviesť, že žalobca je povinný najneskôr 21 dní pred pojednávaním (a žalovaný najneskôr 14 dní pred pojednávaním) doručiť súdu tzv. *argumentačný spis*, ktorý obsahuje: a) predokladaný časový rozsah argumentácie (fakticky predpokladaný rozsah trvania pojednávania tak, aby mohla strana odprezentovať všetky súvisiace okolnosti – vrátane prípadného vyhlásenia rozhodnutia súdu vo veci), b) žalobné body/sporné otázky, c) relevantné právne otázky/právna argumentácia – vrátane odkazov na konkrétne rozhodnutia súdov - precedensy s uvedením čísla strany a odseku, ktorým strana mieni argumentovať, d) časový (chronologický) opis rozhodných skutočností, e) textový materiál – najmä odborná literatúra a pod. – s ktorou by sa mal súd oboznámiť pred pojednávaním vo veci (číslo strany, odsek a pod.) – s uvedením predpokladaného časového úseku, ktorý je potrebný na naštudovanie si uvedeného materiálu, f) zoznam osôb, na ktoré strana odkazuje. K argumentačnému spisu strana príkladá žurnalizovaný súbor listín (listinných podkladov), ktoré sú relevantné pre pojednávanie (argumentácia strany) vrátane obsahu, pričom tento súbor by mal obsahovať listinné podklady aj k tým skutočnostiam, ktoré boli žalovaným namietané (v priebehu konania) pred ústnym pojednávaním. Ak by súd vo veci rozhodoval bez pojednávania, potom sú strany povinné predmetnú dokumentáciu doručiť súdu v určenej lehote.

rozdeliť do dvoch skupín, a to rozhodnutia „právotvorné“ a rozhodnutia „právoaplikačné“. Za právotvorné sa spravidla považujú také rozhodnutia súdov, ktoré vytvárajú nové právne pravidlá (najmä poskytnutím záväzného právneho výkladu k určitej právnej otázke) a týmito rozhodnutiami majú strany argumentovať, kým na strane druhej rozhodnutia právoaplikačné sú tie, pri ktorých tvorba práva absentuje a ide skôr o „mechanickú“ aplikáciu už existujúcich právnych pravidiel na konkrétnu vec „bez pridanej hodnoty“ tvorby práva alebo riešenia právne významnej otázky.

Ak sme vyššie uviedli, že v Anglicku je „procesným bremenom“ účastníkov konania preukázať „ustálenú súdnu prax“, potom je potrebné poukázať na to, že – na strane druhej – v podmienkach Slovenskej republiky sa javí, že rozhodovanie v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít je povinnosťou súdu, ktorú musí súd plniť, a to bez ohľadu na konanie účastníkov konania v rámci súdneho prieskumu (t.j. bez ohľadu na to, či na takúto ustálenú rozhodovaciu prax budú účastníci poukazovať alebo nie, resp. či na ňu budú poukazovať správne a pod.) – k tomu pozri najmä znenie citácii všeobecne záväzných právnych predpisov uvedených vyššie (CSP/SSP). Ustálená súdna prax sa teda javí ako súčasť množiny právnej regulácie, ktorá má byť na súdenu vec uplatnená a spadá tak zrejme pod aplikačný princíp *iura novit curia*. Akési hybridné vyjadrenie postupu v tejto veci však nachádzame v Českej republike, kde na strane jednej Najvyšší správny súd ČR uznáva, že v rámci správneho súdnictva je poukazovanie na ustálenú rozhodovaciu prax správnych orgánov povinnosťou/bremenom na strane žalobcu, resp. na strane toho, kto sa tejto ustálenej rozhodovacej praxe dovoľáva, ale v súvislosti s osobou žalobcu (v správnom súdnictve) súčasne deklaruje znížený štandard plnenia tejto povinnosti, a to vzhľadom na objektívne okolnosti, ktoré môžu nastať najmä v dôsledku neexistencie verejnej databázy správnych rozhodnutí (Najvyšší správny súd ČR – sp. zn.: 4 Ads 118/2013, ktorá situácia je identická so Slovenskou republikou²⁷ – „...*Jakkoli zásadně spočívá důkazní břemeno ohledně prokázání ustálené správní praxe na žalobci, který se této rozhodovací praxe správních orgánů dovoľává, nelze přehlédnout, že je to zpravidla pouze žalovaný, kdo má přesné a úplné informace o své rozhodovací činnosti. To platí tím spíše u správních orgánů, které svou rozhodovací činnost veřejně nepublikují. Nelze např. po žalobci spravedlivě požadovat, aby prokázal, že neexistují jiná rozhodnutí v obdobných věcech, než ta, kterých se dovoľává, ani nelze od žalobce požadovat, aby doložil přesný obsah rozhodnutí správních orgánů, k nimž nemá přístup. Proto zásadně postačuje, aby žalobce doložil, že správní orgán v rozhodné době v typově srovnatelných věcech (tj. ve věcech správních deliktů podle téhož ustanovení zákona) rozhodoval určitým způsobem, tj. zde ukládal pokuty v určité výši.* V souladu s principem kontradiktornosti řízení lze v takových případech, kdy žalobce prokáže odlišné rozhodování stejného správního orgánu v typově srovnatelných věcech, **požadovat od žalovaného**, aby odlišnost rozhodování vysvětlil, tj. aby doložil odlišnosti ve věcech, jichž se žalobce dovoľává, případně doložil rozhodování ve věcech, které jsou podle jeho názoru více srovnatelné s řešeným případem, než rozhodovací praxe, které se žalobce dovoľává.“ Z

²⁷ Aj preto je potrebné kladne hodnotiť zákonodarnú iniciatívu nezarađených poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, ktorý bol do NR SR doručený dňa 24.08.2018 (návrh zákona na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov). Národná rada Slovenskej republiky dňa 20.09.2018 (č. uznesenia: 1383) rozhodla, že o predmetnom poslaneckom návrhu nebude ďalej rokovať, t.j. došlo k zachovaniu faktického status quo, kedy takáto databáza rozhodnutí naďalej nie je vytvorená (a to ani v obmedzenom rozsahu, ktorý vyplýval z predloženého poslaneckého návrhu) a súbor takýchto rozhodnutí preto nemôže byť v tomto smere používaný nielen účastníkmi konania, ale ani správnymi orgánmi (ktoré majú povinnosť v skutkovo rovnakých alebo podobných prípadoch rozhodovať rovnako/podobne).

uvedeného vyplýva, že je potrebné rozlišovať medzi poukazovaním na ustálenú rozhodovaciu prax pred súdom (podľa CSP), na poukazovanie na ustálenú súdnu prax pred správnym súdom (podľa SSP a podporne podľa CSP) a na poukazovanie na ustálenú rozhodovaciu prax správnych orgánov v rámci konania pred správnym orgánom.

Záverom k anglickému režimu precedenčného práva je potrebné poukázať na rozhodnutia súdov vydané v tzv. režime „*per incuriam*“²⁸. Už v prípade *Huddersfield Police Authority v. Watson* (1947) 2 All ER 193 súd vyslovil názor „*Ak súd vo veci rozhodol bez toho, aby prihliadol na relevantné ustanovenie zákona alebo precedens, t.j. súd vydal rozhodnutie tak, že existujúci - relevantný zákon alebo precedens pri rozhodovaní vo veci ignoroval alebo ho opomenul, takéto rozhodnutie súdu je potrebné považovať za rozhodnutie vydané „per incuriam“*“.

Uvedený nástroj ma za cieľ zabrániť reťazeniu tvorby nesprávnych právnych názorov, resp. „právne nesprávnych“ rozhodnutí, a to v prípadoch, keď rozhodnutie, o ktoré sa osoba (ako účastník konania) opiera, trpí nedostatkami, vadami a pod., a to napriek tomu, že sa dané rozhodnutie stalo v konkrétnej veci právoplatným a vykonateľným. Bude opäť primárne úlohou právneho zástupcu strany v konaní poukázať na to, že hoci v určitej veci existuje rozhodnutie precedenčnej povahy, nie je možné ho (v ďalšom) za precedens považovať (a postupovať podľa neho), keďže predmetné rozhodnutie trpí podstatnými právnymi vadami.

Tu je potrebné poukázať na to, že nástroj „*per incuriam*“ sa netýka situácií, kedy právny zástupca poukazuje na skutkové rozdiely medzi posudzovanými vecami (minulou a aktuálnou vecou) – a prostredníctvom poukazovania na tieto rozdiely sa pokúša dosiahnuť zmenu v neskoršom rozhodovacom procese. Pri argumentácii rozhodnutím *per incuriam* ide vo svojej podstate o poukazovanie na právne vady rozhodnutia, ktoré by mali negovať záväznosť predmetného rozhodnutia ako precedensu. Ide o mimoriadne dôležitý moment, keďže hoci pôvodné rozhodnutie sa nemení, takéto rozhodnutie prichádza o status precedensu v neskorších veciach podobného typu.

Uvedený nástroj vylúčenia rozhodnutia vydaného *per incuriam* z kategórie prameňov práva je aplikovaný aj v krajinách tvoriacich bývalé anglické/britské kolónie – a teda napr. aj v Indii. V tomto kontexte je možné spomenúť napr. rozhodnutie indického najvyššieho súdu vo veci *Siddharam Satlingappa Mhetre v. State of Maharashtra a spol.* „139. *A teraz považujeme za potrebné vysporiadať sa s námietkou „per incuriam“, tak ako bola táto vznesená právnym zástupcom účastníka konania. V prípade Young v. Bristol Aeroplane Company Limited* (1994) All ER 293 *Snemovňa Lordov dospela k záveru, že pojem „Incuria“ doslova znamená „nedbanlivosť“. V praxi „per incuriam“ teda znamená „per ignoratum“. Ide o pravidlo, ktoré vo svojej podstate umožňuje odklon od doktríny stare decisis [pozn. autora precedenčná zásada]. To, na čo by sa inak mohlo prihliadať ako na „právnú argumentáciu“ viažucu sa k určitému precedensu, nebude brané do úvahy, resp. bude súdom odmietnuté (ignorované), ak sa preukáže, že tento záver súdu obsiahnutý v rozhodnutí (pozn. v precedense) bol dosiahnutý tak, že sa neprihliadalo na pozitívne právo alebo na precedens právne relevantný pre danú vec. Rovnaký názor zastáva aj tento súd [pozn.: najvyšší súd Indie], a to aj s prihliadnutím na čl. 141 ústavy, ktorý zakotvuje princíp precedensov...“*

Argumentačný nástroj rozhodnutím *per incuriam* umožňuje odklon od určitého rozhodnutia súdu, ktoré by inak malo byť precedensom je dôležitý najmä z dôvodu, že má preventívnu

²⁸ Rozhodnutie „*per incuriam*“ je pojem používaný vo vzťahu k takým rozhodnutiam, ktoré boli súdom vydané tak, že súd, ktorý vo veci rozhodoval neprihliadal na všetky právne okolnosti (pramene práva), na ktoré v rámci rozhodovania prihliadať mal (t.j. rozhodnutie bolo vydané tak, že neboli brané do úvahy – pri rozhodovaní – všetky relevantné pramene práva – vrátane relevantných precedensov).

povahu a môže sa ním zabrániť tvorbe ďalších nezákonných rozhodnutí. Poukázaním na pochybenie súdu v rámci rozhodnutia (rozhodovania) je možné tento precedens negovať. Súdny vykonávajú nástroj per incuriam v súčasnosti i v prípadoch vylúčenia z postavenia utečenca s dôrazom na terorizmus - výklad a uplatňovanie článku 1F Dohovoru o postavení utečencov z roku 1951.²⁹

V porovnaní s mimoriadne sofistikovaným režimom aplikácie precedenčnej zásady (v súdnictve a aj v správnom konaní) v krajinách patriacich do systému angloamerického práva je však potrebné skonštatovať, že správne orgány Slovenskej republiky ustanovenie § 3 ods. 5 ZoSK (druhá veta) neaplikujú vždy dôsledne. Pre úplnosť je ale potrebné dodať i to, že tento (nežiaduci) stav nemusí byť vyvolaný len nevôľou správnych orgánov, ale môže to byť determinované aj tým, že správne orgány nemajú presnejšie vymedzenie parametrov a súvislostí, na ktoré majú prihliadať pri aplikácii tejto zásady, ako aj tým, že (na rozdiel od súdnych rozhodnutí), neexistuje žiadna verejne dostupná databáza súdnych rozhodnutí, ktorá by bola spravovaná štátom a ktorá by preto mohla tvoriť referenčný bod pre rozhodovanie správnych orgánov a pre riadnu aplikáciu ustanovenia § 3 ods. 5 ZoSK.

Historicky inštitút precedenčnej zásady (v správnom konaní) preto prešiel v SR relatívne tichým, ale súčasne dynamickým vývojom. Od rozhodnutí NS SR, ktoré precedenčnú zásadu formálne potvrdzujú (aj terminologicky) – napr. rozsudok NS SR sp. zn.: 5Sžp/20/2011 zo dňa 28.06.2012, v ktorom NS SR uznáva existenciu tejto zásady, ale poukazuje na jej praktickú nevykonateľnosť práve z dôvodov uvedených v odseku vyššie („...*Takto potom podľa najvyššieho súdu aj s poukazom na to, že precedenčná zásada (zásada legitímnych očakávaní) podľa slovenskej právnej úpravy nemá (neexistuje) žiadny systém väzieb a viazaností, ktorý by mal byť pri uplatňovaní tejto zásady smerodajný a ani neexistuje jednoznačné deklarovanie toho, či sa záväznosť viaže na hierarchický systém správnych orgánov, či je vrcholný, resp. vyšší správny orgán viazaný svojimi vlastnými (skoršími) rozhodnutiami, neexistuje centrálna databáza rozhodnutí správnych orgánov a z analyzovaného ustanovenia nevyplýva dokonca ani to, či záväznosť rozhodnutiami je viazaný len na jeden orgán, alebo na ich hierarchiu a povahu žalobcovho protiprávneho konania, pričom žiadna zásada nemá osobitné postavenie, resp. prioritné postavenie pred iným pravidlom správneho konania, všetky pravidlá správneho konania majú rovnakú procesnú váhu a príslušné subjekty ich musia dodržiavať a nemôže byť porušená ani jedna zásada správneho konania s odôvodnením, že si to vyžadovalo riadne uplatňovanie inej zásady, je žalobcova námietka v uvedenom smere bezpredmetná.*“) až po súdne potvrdenie toho, že táto zásada má (minimálne) horizontálnu záväznosť, t.j. že správny orgán je viazaný svojimi vlastnými – skoršími rozhodnutiami v identickej alebo podobnej veci. Toto vyplýva napr. z rozhodnutia NS SR – sp. zn.: 4Sži/43/2014 zo dňa 05.05.2015, z ktorého vyplýva „...*Precedenčná zásada od správnych orgánov pri rozhodovaní o skutkovo zhodných alebo obdobných prípadoch vyžaduje dbať na to, aby nevznikali neodôvodnené rozdiely. V prvom rade je nevyhnutné zopakovať, čo už v napadnutom rozsudku Krajský súd v Bratislave uviedol, a síce že v žalobcom označených dvoch prípadoch sa nejednalo o skutkovo obdobné prípady, t.j. každý z nich mal vlastné skutkové okolnosti odlišné od toho druhého. V druhom rade pri rozhodovaní o žiadosti žiadateľa KS v Bratislave nepoznal postup Krajského súdu v Košiciach pri rozhodovaní o obdobnej žiadosti žiadateľa, preto v danom prípade nebolo v jeho*

²⁹GARAYOVÁ, L. *Torture as a just means of preventing terrorism? - Mučenie ako prostriedok na predchádzanie terorizmu?* In: Spoločnosť proti terorizmu : [zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie]. - Plzeň : Aleš Čeněk, 2014. - ISBN 9788073805463. - str. 360-364

možnostiach postupovať obdobne. Porušením precedenčnej zásady by bolo, ak by sám Krajský súd v Bratislave o obdobných žiadostiach o sprístupnenie informácie rozhodol odlišne (t.j. v jednom prípade by informácie sprístupnil a v inom by ich sprístupnenie odmietol). Ani odvolací orgán nemal možnosti vlastnou rozhodovacou činnosťou zabrániť v rozhodovacej činnosti podriadených orgánov vzniku neodôvodnených rozdielov.“

Samotná precedenčná zásada však, samozrejme, nemôže znamenať, že by rozhodovacia prax správnych orgánov mala byť nemenná. Pri jej uplatňovaní je potrebné hľadať rozumnú rovnováhu medzi žiaducou stabilitou a predvídateľnosťou v rozhodovaní orgánov verejnej správy (na strane jednej) a potrebnou flexibilitou (z dôvodu relevancie prispôsobovať sa novým právnym, spoločenským, skutkovým a iným okolnostiam) – na strane druhej. Keďže však k tejto otázke existuje mimoriadne obmedzené množstvo odbornej literatúry (a aj rozhodovacej činnosti), použijeme na ilustráciu niektorých možných situácií vedúcich ku zmene rozhodovacej praxe správnych orgánov rozhodovaciu činnosť Najvyššieho správneho súdu ČR. Tento napr. vo svojom rozhodnutí sp. zn.: 1 Afs 50/2009 (zo dňa 16.3.2010) uviedol, že zmena rozhodovacej praxe správnych orgánov (alebo súdov) je možná, ak „*doterajšia rozhodovacia prax bola v rozpore s právnymi predpismi*“, čo vo svojej podstate zodpovedá režimu *per incuriam* opísaným vyššie v texte tejto štúdie. Okrem zmeny rozhodovacej praxe z dôvodu nezákonnosti pôvodného rozhodovania, NSS ČR umožňuje zmenu rozhodovacej praxe aj v prípade, ak sa „*v súvislosti s interpretáciou právneho predpisu ponúka nová alternatívna výkladu, ktorej presvedčivosť je silnejšia ako doteraz aplikovaná interpretácia príslušného právneho predpisu*“ (NSS ČR – 4 Ads 77/2007 – zo dňa 04.05.2010). Logicky, zmena rozhodovacej praxe môže byť vyvolaná aj zmenami v právnom poriadku alebo skutkovými okolnosťami – podľa NSS ČR - 9 As 4/2014 (17. 4. 2014) – zmena rozhodovacej praxe je možná, ak došlo (i) ku zmene príslušného právneho predpisu (zmena interpretovaného predpisu), (ii) ku zmene právneho predpisu súvisiaceho s právnym predpisom, na základe ktorého správny orgán rozhoduje (systematický výklad) alebo (iii) ku zmene rozhodných skutočností súvisiacich s príslušným právnym predpisom (teleologický výklad).

Precedenčná zásada teda nie je nič viac a nič menej ako ochrana pred svojvôľou správneho orgánu (resp. súdu), ako nástroj na priamu realizáciu právnej istoty a rovnosti pred zákonom. Nie je to nemenný systém, ktorý by predstavoval zakonzervovanie právneho myslenia, ale môže to byť zdroj tradičných právnych pilierov spoločnosti, ktoré budú predstavovať odrazový mostík pre vznik nových interpretačných línií v budúcnosti.

III.

Záver

V predkladanej štúdii sme sa venovali dvom základným zásadám konania, a to zásade ochrany verejného záujmu (v správnom konaní) a zásade legitímnych očakávaní (zásada materiálnej rovnosti/precedenčná zásada). Obe z uvedených zásad sú obsiahnuté v § 3 ZoSK a vyznačujú sa tým, že sa im venuje relatívne obmedzený priestor (napr. v porovnaní s inými zásadami, ktoré možné vnímať ako „notoricky“ známe – napr. zásada zákonnosti, zásada hospodárnosti a rýchlosti konania, zásada materiálnej pravdy a i.). Pri prvej uvedenej zásade (zásada ochrany verejného záujmu) sme sa venovali aj otázke, či je vôbec možné povinnosť správnych orgánov chrániť záujem štátu a spoločnosti za zásadu. Dospeli sme k záveru, že neexistujú žiadne legitímne dôvody, prečo by to tak nemalo byť, pričom tento náš postoj sme odôvodnili napr. už len tým, že predmetné pravidlo je obsiahnuté v § 3 ZoSK (označené ako „*Základné pravidlá správneho konania*“), ďalej zákonodarcom použitým slovom „povinnosť“. Brali sme tiež do

úvahy, že ochrana verejného záujmu je samotnou podstatou výkonu verejnej správy, ale aj to, že ochrana verejného záujmu v inom procesnom kódexe (CSP) je (tiež) vyslovene zakotvená ako zásada (resp. princíp). Okrem toho sme poukázali na ustanovenie § 2 ods. 4 Správneho rádu (ČR), ktorý zásadu ochrany verejného záujmu (v modifikovanej forme) upravuje tiež. Napriek tomu, že ochranu verejného záujmu prostredníctvom nástrojov správneho konania je možné považovať za zásadu konania, zastávame názor, že práve uvedené kladie na správne orgány mimoriadne náročné procesné bremeno odôvodňovania súladu, ohrozenia alebo rozporu predmetu konania s verejným záujmom v texte rozhodnutia. Druhá časť štúdie sa venuje pojmu „precedens“ (resp. ustálená rozhodovacia/súdna prax). Skúmame tento pojem vo všeobecnej rovine, v rovine súdnej praxe a výkonu verejnej správy, ale tiež v rovine vybraných otázok ústavnoprávnych. Prezentujeme úvahy týkajúce sa aplikácie tejto zásady v podmienkach Slovenskej republiky (a to poukazom na slovenské a české rozhodnutia súdov), pričom z dôvodu absencie komplexnejších úvah v správnom konaní, analogicky siahame po precedenčnom režime v rámci súdnictva. Definujeme niektoré otázky súvisiace s týmto inštitútom v procesnom režime anglických súdov, ktoré by mohli tvoriť základ pre uplatňovanie tejto zásady (síce v modifikovanej podobe) aj v podmienkach Slovenskej republiky. Vo finálnej časti štúdie prezentujeme úvahy smerujúce k tomu, akým spôsobom je potrebné (a možné) meniť rozhodovacie prax správnych orgánov tak, aby zmena nepredstavovala vstup do legitímnych očakávaní účastníka konania a aby sa prostredníctvom zmeny rozhodovacej praxe mohli reflektovať zmeny sledované pri výkone verejnej správy príslušnými orgánmi.

Recenzenti:

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.

Použité informačné zdroje:

1. ALEN, A. Treatise on Belgian Constitutional Law. Kluwer : Deventer. 1992
2. BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KÁNARIK, I.: Teória práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, str. 59, ISBN 80-7097-559-8
3. CEPEK, B. a kol. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Wolters Kluwer : Bratislava. 2018 (ISBN: 978-80-8168-784-6)
4. CEPEK, B. Zodpovednosť za ekologickú ujmu a škodu v životnom prostredí. Univerzita KOMENSKÉHO Bratislava, Právnická fakulta : Bratislava. 2010. ISBN 978-80-7160-282-8
5. FEČÍK, M. In BARICOVÁ, J. – FEČÍK, M. – ŠTEVČEK, M. – FILOVÁ, A. a kol. - Správny súdny poriadok. Veľké komentáre. C. H. Beck : Bratislava. 2018
6. FORDHAM, M. Judicial Review Handbook. 4th edition. Oxford – Portland Oregon : Hart Publishing. ISBN: 1-84113-439-2. 2004.
7. GARAYOVÁ, L. Torture as a just means of preventing terrorism? - Mučenie ako prostriedok na predchádzanie terorizmu? In: Spoločnosť proti terorizmu : [zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie]. - Plzeň : Aleš Čeněk, 2014. - ISBN 9788073805463. - S. 360-364.
8. KOLLÁR, P. Názor advokáta : K niektorým protiústavným ustanoveniam CSP. <http://www.najpravo.sk/clanky/nazor-advokata-k-niektorym-protiustavnym-ustanoveniam-v-csp.html> [publ.: 29.05.2017, 16:23 – online 10.06.2017]

9. KOŠIČIAROVÁ, S. Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004. Šamorín: Heuréka, 2004, ISBN 80-89122-14-0
10. KOŠIČIAROVÁ, S. Správny poriadok. Komentár. Šamorín : Heuréka, 2013
11. KURUCOVÁ, Z. In KURUCOVÁ, Z et al. English for Legal Purposes. Žilina : EUROKÓDEX. 2013. ISBN: 978-80-89447-94-7
12. KURUCOVÁ, Z. In: KURUCOVÁ, Z. – DEMOVIČOVÁ, A. English for Law Students – Reader with Exercises. Plzeň : Aleš Čeněk. 2016, ISBN: 978-80-7380-588-3
13. PRUSÁK, J. Teória práva. Vydavateľské oddelenie PF UK : Bratislava. 1997
14. PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1999
15. SALUDEN, M. La jurisprudence, phénomène sociologique. In: La jurisprudence, 30 Archives de philosophie de droit, Sirey, 1985
16. SVÁK, J. Súdna moc a moc sudcov na Slovensku. Eurokódex: Bratislava, 2011, str. 120, ISBN 978-80-89447-55-8
17. VRABKO, M. a kol. Správne právo procesné. Všeobecná časť. C. H. BECK : Bratislava. 2013

Pozn.: Všeobecne záväzné právne predpisy, zbierky rozhodnutí, stanovísk, webové pramene a i. (Slovenská republika a iné štáty) - pozri samotný text štúdie.

Aktuálne otázky k zániku krátkodobého nájmu bytu
Current questions to the termination of short-term lease of a flat

doc. JUDr. Denisa Dulaková Jakúbeková, PhD.
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav súkromného práva

Anotácia

Príspevok pojednáva o niektorých aspektoch zániku krátkodobého nájmu bytu, ktoré vyznievajú sporne a ktoré z tohto dôvodu rieši odborná verejnosť i samotná prax. Týkajú sa najmä charakteru výpovedných dôvodov (kogentné alebo dispozitívne), výpovednej lehoty a jej dĺžky a odstúpenia od nájomnej zmluvy. Autorka v príspevku problémy jednak pomenúva, zároveň však hľadá praktické riešenia či návrhy *de lege ferenda*.

Annotation

The article deals with some aspects of the termination of short-term lease of a flat that appear controversial and that is therefore handled by the professional public and the practice itself. They concern, in particular, the nature of the grounds for termination (mandatory or dispositive), the notice period and its duration and withdrawal from the lease. The author not only mentions problems, but at the same time looks for practical solutions or proposals *de lege ferenda*.

Kľúčové slová

nájomná zmluva, nájom bytu, krátkodobý nájom bytu, zánik nájmu, (slovenský) Občiansky zákonník, zákon o krátkodobom nájme bytu, výpoveď, odstúpenie od zmluvy

Key words

lease contract, lease of a flat, short-term lease of a flat, termination of the lease, (Slovak) Civil Code, the law on short-term lease of a flat, termination of contract, withdrawal from the contract

I. Úvod

„Napĺňovanie práva na bývanie je výrazom zodpovednosti vlád za životné podmienky obyvateľstva. Deklarovanie bývania ako jedného zo základných ľudských práv vytvára záväzok pre verejné subjekty, aby sa angažovali pri jeho riešení.“¹

Právo na bývanie je zaradené medzi **základné sociálne práva so zvláštnym charakterom**². Nie je totiž chápané ako nárokovateľné právo jednotlivca voči spoločnosti, ale ako **právo založené na spoluzodpovednosti spoločnosti smerom k občanovi**³.

¹ Vidová, J., Investície do bývania v kontexte determinantov správania sa domácností na trhu s bývaním, In: http://www.derivat.sk/files/2014%20financne%20trhy/2014_april_Vidova.pdf; k tomu pozri aj: Erdősová, A. *Menlivé rozhranie spoločnej bezpečnosti a individuálnej slobody*. s. 1330. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2013*, konanej 10.-11. októbra 2013, dostupné online: http://www.lawconference.sk/archiv/bpf_2013/sprava/files/zborniky/Session%20of%20European%20Law.pdf

² Vid': Európska charta o bývaní, prijatá pracovnou skupinou Európskeho parlamentu URBAN-Logement 26. apríla 2006, k tomu pozri aj http://www.habicoop.fr/IMG/pdf/charte_europeenne_du_logement-2.pdf, k tomu pozri aj: Strážnická, V. a kol. *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. 1. vydanie. Žilina: Eurokódex. 2013, ISBN 9788089447954, 560 s.

³ Konceptia štátnej bytovej politiky do roku 2020 IN: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie>

Pri nájomnom bývaní si nájomca uspokojuje svoju bytovú potrebu prostredníctvom inej osoby – prenajímateľa, ktorému za bývanie uhradza odplatu - *nájomné*. Viazanosť nájomcu na cudzie prostredie a na jeho vlastníka ho tak stavia do slabšej pozície (býva „v cudzom“), ktorú právo vyvažuje komplexom viacerých ochranných opatrení, rezonujúcich najmä pri **zániku nájmu** (§ 685 ods. 1 OZ: „... *Nájom bytu je chránený; ak nedôjde k dohode, možno ho vypovedať len z dôvodov ustanovených v zákone.*“).

Základom právnej úpravy nájmu v Slovenskej republike je **Občiansky zákonník** (zák. č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov, ďalej „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“). Jeho úprava platí pre celú sféru súkromného práva, bez ohľadu na právny status zmluvných strán (podnikateľ/nepodnikateľ).^{4,5} Uspokojovania *bytových potrieb* sa týka buď všeobecná úprava nájmu, zaradená do § 663 až 684 OZ (napr. pri nájme rodinného domu) alebo niektoré druhy osobitných nájmov, predovšetkým nájom bytu a podnájom bytu/časti bytu (§ 685 – 716 OZ, § 719 OZ), prípadne nájom obytných miestností v zariadeniach určených na trvalé bývanie (§ 717 – 718 OZ).

Samotný nájom bytu upravujú v slovenskom právnom poriadku dva základné právne predpisy⁶ - **Občiansky zákonník** (§§ 685 - 716) a **zákon č. 98/2014 Z. z. o krátkodobom nájme bytu** (ďalej „zákon o krátkodobom nájme bytu“ alebo „ZKNB“), ktorý čiastočne odstránil bariéru nadmernej ochrany nájomcov a to najmä tým, že *priniesol väčšiu ochranu prenajímateľom* a rieši tie náležitosti nájmu, ktoré boli *pre majiteľa bytu problematické a nevýhodné*.⁷

II. Zánik krátkodobého nájmu bytu a súvisiace otázky

Zákon o krátkodobom nájme bytu má pre zánik nájmu **vlastné právne dôvody** (§ 6); sú nimi:

- a) uplynutie dohodnutého času,
- b) písomná dohoda medzi prenajímateľom a nájomcom,
- c) písomná výpoveď jednej zo zmluvných strán za podmienok uvedených v ZKNB,
- d) písomné odstúpenie od nájomnej zmluvy jednej zo zmluvných strán za podmienok uvedených v nájomnej zmluve alebo podľa ZKNB,
- e) zánik predmetu nájmu.

Zatiaľ čo prvé dva dôvody zániku krátkodobého nájmu bytu (*uplynutie dohodnutého času* a *písomná dohoda zmluvných strán*) spolu so *zánikom predmetu nájmu* nevyvolávajú zásadné otázky⁸, pri zvyšných dvoch – **výpoveď** a **odstúpenie od zmluvy** sa ich vynára niekoľko. Preto sa im budeme venovať v ďalšom texte.

⁴ Obchodný zákonník upravuje jediný druh nájmu – nájom dopravného prostriedku, § 630 a nasl.

⁵ **Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, NS sp. zn. I Odon 149/97:** Je-li nájemní smlouva na pronájem pozemků sjednána mezi podnikateli, řídí se tento vztah pouze příslušnými ustanoveními občanského zákoníku o nájemní smlouvě (§ 261 odst. 6 obch. zákoníku), neboť v obchodním zákoníku kromě smlouvy o nájmu dopravního prostředku (§ 630 – 637 obch. zákoníku) není tento smluvní typ obsažen

⁶ S úpravou nájmu bytu sa môžeme stretnúť aj v ďalších právnych predpisoch, najmä v zákone č. 443/2010 Z. z. o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní v znení neskorších predpisov či v zákone č. 260/2011 Z. z. o ukončení a spôsobe usporiadania niektorých nájomných vzťahov k bytom v znení neskorších predpisov. Tieto zákony však upravujú iba vybrané otázky nájmu bytu a len pre účely zákona, v ktorom sú spracované – pozn. autor

⁷ Prevzaté z dôvodovej správy k ZKNB, pozri napr. IN: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2014/98-2014-z-z.html> ako aj z Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2020, IN: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie>, str. 22 a 23

⁸ K tomu pozri Dulaková, D.; Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky, Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 86 a nasl.

II.1. Výpoveď z krátkodobého nájmu bytu

- **Formálne a materiálne podmienky výpovede**

Výpoveď z nájmu môže dať **prenajímateľ** i **nájomca** („jedna zo zmluvných strán“, § 6 písm. c) ZKNB).

Z **formálneho hľadiska** musí byť výpoveď **písomná**, inak by bola absolútne neplatná (§ 40 ods. 1 OZ⁹). Ak má výpoveď vyvolať právne následky, **musí byť doručená** druhej zmluvnej strane, pričom na doručovanie sa použijú ustanovenia osobitného predpisu (§ 106 Civilného sporového poriadku), ak sa strany *písomne nedohodnú inak* (§ 10 ods. 3 ZKNB *in fine*)¹⁰.

Z **materiálneho hľadiska** musí výpoveď spĺňať **podmienky stanovené zákonom ZKNB** (viď § 6 písm. c), pričom *jednotlivé výpovedné dôvody* sú uvedené v **§ 7 ods. 1** (výpoveď zo strany prenajímateľa) a **§ 7 ods. 2** (výpoveď zo strany nájomcu).

- **Výpoveď zo strany prenajímateľa**

Prenajímateľ je oprávnený vypovedať krátkodobý nájom bytu z dôvodov, ktoré sú vymedzené dvoma spôsobmi – jednak **explicitne**, v § 7 ods. 1 písm. a) až d) a zároveň **rámcovo**, v § 7 ods. 1 písm. e).¹¹

Výpovedné dôvody, ktoré ZKNB pomenúva **výslovne** (§ 7 ods. 1 písm. a) až d), sa odvíjajú od takého správania nájomcu, ktoré je **objektívne v rozpore so záujmami prenajímateľa** a pri ktorých:

- nájomca alebo ten, kto s ním v byte žije alebo sa v byte nachádza so súhlasom nájomcu, napriek predchádzajúcemu písomnému upozorneniu prenajímateľa poškodzuje byt alebo jeho zariadenie alebo spoločné časti, spoločné zariadenia domu alebo inak hrubo porušuje dobré mravy alebo domový poriadok v dome, v ktorom sa byt nachádza,
- nájomca riadne a včas nezaplatil nájomné alebo úhrady za plnenia poskytované s užívaním bytu za čas dlhší ako dva mesiace,
- nájomca napriek písomnej výzve prenajímateľa nedoplnil peňažnú zábezpeku do pôvodnej výšky,
- nájomca užíva predmet nájmu v rozpore s dohodnutým účelom.

Ďalší výpovedný dôvod, uvedený pod **písm. e)**, nie je explicitne vymedzený a prenajímateľ sa oň môže oprieť v prípade, ak „*je daný iný dôvod výpovede dohodnutý v nájomnej zmluve, pre ktorý nemožno spravodlivo požadovať trvanie nájomného pomeru.*“ Práve všeobecná formulácia uvedeného výpovedného dôvodu však vyvoláva v praxi nejasnosti a často i nesprávnu interpretáciu. Pri jeho výklade sa totiž stretávame s názorom, že umožňuje zmluvnej strane jednostranne ukončiť nájom z akéhokoľvek „*iného dôvodu*“ než z dôvodov uvedených pod písm. a) až d). Z dikcie citovaného ustanovenia však jasne vyplýva, že tento výpovedný dôvod nepripúšťa svojvoľu. Zákonodarca v ňom totiž stanovil mantinely, ktoré je nevyhnutné

⁹ § 40 ods. 1 OZ: „(1) Ak právny úkon nebol urobený vo forme, ktorú vyžaduje **zákon** alebo dohoda účastníkov, je neplatný.“

¹⁰ Uvedené platí **aj pri doručovaní odstúpenia od zmluvy a iných písomností podľa ZKNB** (§ 10 ods. 3 ZKNB)

¹¹ V tejto súvislosti dávame do pozornosti, že ustanovenia o výpovedných dôvodoch zo strany prenajímateľa možno použiť **iba v prípade**, ak si prenajímateľ splní svoju **daňovú registračnú povinnosť** podľa § 42a ods. 2 zákona o dani z príjmov, v opačnom prípade môže prenajímateľ vypovedať nájom len z dôvodov podľa § 711 ods. 1 Občianskeho zákonníka (§ 3 ods. 5 ZKNB) – pozn. autor

dodržať (k tomu vid' náš nasledujúci text, spracovaný v rámci otázky č. 1). Dôvodová správa k tomu uvádza: „*Zákon umožňuje zmluvným stranám dohodnúť si osobitné výpovedné dôvody, ktoré budú zohľadňovať ich konkrétnu situáciu a potreby riešiť predčasné ukončenie nájomného pomeru. Výpovedný dôvod musí byť dohodnutý určito a jasne a musí byť takej povahy, že jeho existencia bude spôsobovať, že nebude možné ďalšie trvanie nájomného pomeru spravodlivo požadovať.*“ Podľa nášho názoru by takýmto dôvodom mohla byť napríklad dodatočná potreba užívania bytu samotným prenajímateľom alebo jemu blízkymi osobami, ale napríklad aj porušenie povinnosti dať byt do podnájmu len s predchádzajúcim súhlasom prenajímateľa (§ 3 ods. 4 ZKNB); oba výpovedné dôvody totiž pozná Občiansky zákonník (§ 711 ods. 1 písm. a) a § 711 ods. 1 písm. d), do zákona o krátkodobom nájme bytu sa však nedostali.

- **Výpoveď zo strany nájomcu**

Na rozdiel od režimu nájmu bytu podľa Občianskeho zákonníka, ktorý umožňuje nájomcovi bytu dať výpoveď z nájmu aj bez udania dôvodu, **ZKNB viaže výpoveď z nájmu bytu zo strany nájomcu** na výpovedné dôvody upravené v § 7 ods. 2.

Výpoveď zo strany nájomcu bytu je z hľadiska vymedzenia výpovedných dôvodov upravená obdobne ako pri výpovedi zo strany prenajímateľa – **explicitne**, v § 7 ods. 2 písm. a) až c) a **rámcovo** - v § 7 ods. 2 písm. d), a síce ak (**explicitné vymedzenie**):

- a) sa predmet nájmu stal nespôsobilý na dohodnuté užívanie a táto skutočnosť nebola spôsobená zavinením nájomcu alebo osôb s ním žijúcich v byte,
- b) došlo k ukončeniu jeho pracovného pomeru, služobného pomeru, štátnozamestnaneckého pomeru alebo iného obdobného pomeru,
- c) mu vznikol nárok na sociálne bývanie podľa osobitného predpisu.

Ďalší výpovedný dôvod, uvedený pod **písm. d)**, ktorý je vymedzený iba rámcovo, „kopíruje“ výpovedný dôvod zo strany prenajímateľa podľa § 7 ods. 1 písm. e), keďže je viazaný na *iný dôvod výpovede dohodnutý v nájomnej zmluve, pre ktorý nemožno spravodlivo požadovať trvanie nájomného pomeru.*¹² Podobne ako pri výpovedi zo strany prenajímateľa, ani v tomto prípade **neprípúšťa svojvoľu**. Strany si ho **musia vymieniť v nájomnej zmluve** a musí ísť o dôvod, pre ktorý **nemožno spravodlivo požadovať od nájomcu zotrvanie v nájmomnom vzťahu**.

OTÁZKA č. 1: „Majú ustanovenia o výpovedných dôvodoch kogentnú alebo dispozitívnu povahu?“

Ak by mali ustanovenia § 7 ods. 1 a 2 *kogentnú povahu*, nebolo by možné ich aplikáciu platne zmeniť alebo vylúčiť, a to *ani dohodou zmluvných strán*. Ak by však boli *dispozitívne*, zákonná úprava by platila **len podporne**, pre prípad, že by samotná zmluva o krátkodobom nájme bytu nestanovovala vlastný režim¹³.

Z dikcie zákona, podľa ktorej platí, že výpoveď musí byť vykonaná **v súlade s podmienkami uvedenými v tomto zákone**, pričom zákon ustanovuje pre prenajímateľa i nájomcu vlastné

¹² Takýmto výpovedným dôvodom by mohla byť dodatočná potreba sťahovania nájomcu z rodinných dôvodov (napr. z dôvodu zabezpečenia osobnej starostlivosti o zdravotne odkázaných rodičov, žijúcich v inom meste) alebo zdravotné dôvody (napr. zhoršenie zdravotného stavu nájomcu alebo členov jeho domácnosti a potreba bezbariérového prístupu a výťahu v dome) – pozn. autor

¹³ § 2 ods. 3 OZ: „(3) Účastníci občianskoprávných vzťahov si môžu vzájomné práva a povinnosti upraviť dohodou odchyľne od zákona, ak to zákon výslovne nezakazuje a ak z povahy ustanovení zákona nevyplýva, že sa od neho nemožno odchyliť.“

výpovedné dôvody („Prenajíateľ môže vypovedať krátkodobý nájom bytu, ak: ...“, „Nájomca môže vypovedať krátkodobý nájom bytu, ak: ...“), gramaticky aj logicky vyplýva, že **iné podmienky, ako tie, ktoré ustanovuje pre výpoveď zákon, sú neprípustné**, čo by nasvedčovalo tomu, že ustanovenia o výpovedi majú **kogentný charakter**. Autor dôvodovej správy však v tejto súvislosti uvádza: „Cieľom právnej úpravy je, aby si zmluvné strany mohli navzájom dohodnúť výpovedné dôvody aj pre prípady, ktoré zákonodarca pri tvorbe zákona neobsiahol vo výpočte výpovedných dôvodov. Má to umožniť väčšiu zmluvnú flexibilitu a zohľadnenie potrieb oboch zmluvných strán. Napríklad jedným z dôvodov predčasného ukončenia nájmu môže byť zo strany nájomcu predčasné ukončenie štúdia na vysokej škole, ukončenie brigády alebo iný dôvod relevantný pre daný prípad. V tomto ustanovení (rozumej ustanovenie § 7 ods. 1 – pozn. autor), **ktorého výpočet je možné rozširovať**, sa uvádzajú prípady, v ktorých je prenájomca oprávnený vypovedať nájomný pomer založený zmluvou podľa tohto zákona.“

Text dôvodovej správy sa tak dostáva do rozporu s názorom, ktorý uvádzame vyššie. Máme však za to, že dôvodová správa je „len“ nešťastne formulovaná a teda že ustanovenia zákona o krátkodobom nájme bytu majú vo svojej podstate *kogentnú povahu* (výpoveď možno dať iba z dôvodov, ktoré sú v zákone uvedené, t. j. nemožno ich rozšíriť alebo zúžiť a ani sa dohodnúť, že výpoveď je možné dať napríklad „bez udania dôvodu“), avšak istú a **pomerne významnú mieru dispozície** poskytuje zmluvným stranám *sám zákon o krátkodobom nájme bytu* v rámci výpovedných dôvodov uvedených v **§ 7 ods. 1 písm. e)** a v **§ 7 ods. 2 písm. d)**. Oba znejú identicky, a síce: ak „je daný iný dôvod výpovede dohodnutý v nájomnej zmluve, pre ktorý nemožno spravodlivo požadovať trvanie nájomného pomeru.“ Vyplýva z neho, že prenájomca i nájomca síce môžu dať výpoveď z nájmu aj z iných dôvodov než výslovne uvádza ZKNB (t. j. výpovedné dôvody môžu rozširovať – vid' text dôvodovej správy), **avšak len za predpokladu**, že tomuto pomerne vágne formulovanému ustanoveniu dajú **konkrétny obsah**, ktorý bude v súlade so zákonom, a teda že:

- konkrétne výpovedné dôvody si explicitne **dohodnú vopred** (v nájomnej zmluve, prípadne v písomnej dohode o zmene obsahu záväzku, tzv. dodatok k zmluve)
- dohodnuté dôvody musia byť **natoľko vážne**, že ak by nastali, nebolo by spravodlivé požadovať trvanie nájomného vzťahu.

OTÁZKA č. 2: „Výpovedná lehota alebo výpovedná doba?“

Zákon o krátkodobom nájme bytu spája skončenie nájmu z dôvodu výpovede s uplynutím výpovednej lehoty (§ 7 ods. 3: *Ak bola daná písomná výpoveď, skončí sa krátkodobý nájom bytu uplynutím výpovednej lehoty.*)^{14, 15}

Napriek tomu, že spojenie „výpovedná lehota“ používa okrem ZKNB aj platný Občiansky zákonník (napr. § 582 ods. 1, § 710 ods. 3 a 4) a viacero ďalších predpisov (napríklad zákon č. 116/1990 Zb. v znení neskorších predpisov), z teoreticko-právneho hľadiska nie je správne a namiesto neho by malo byť volené spojenie „výpovedná doba“.

¹⁴ **Sou R NS ČR, č. C 1187 – NS sp. zn. 28 Cdo 1313/2001:** Pro stanovení výpovědní lhůty u výpovědi z nájmu není vyloučeno ujednání, podle kterého může pronajímateľ vypovědět nájem bez výpovědní lhůty

¹⁵ V tejto súvislosti dávame do pozornosti možnosť zániku nájmu **výpoveďou bez výpovednej doby podľa právnej úpravy v českom Občianskom zákonníku** - § 1998 ods. 2 druhá veta, § 2226 ods. 2, § 2227, § 2228 ods. 2 až 4. Nahradilo sa ňou právo na jednostranné odstúpenie od zmluvy, ktoré predchádzajúca právna úprava priznávala zmluvným stranám vo viacerých prípadoch (napr. § 666 ods. 2, § 667 ods. 2, § 679 ods. 1 a 2 OZ). Všeobecné ustanovenie § 1998 ods. 2 stanovuje, že ak možno záväzok vypovedať bez výpovednej doby, záväzok zaniká **účinnosťou výpovede**. – pozn. autor

Lehota aj doba predstavujú určitý časový úsek, ktorý môže byť ohraničený konkrétnym počtom dní, týždňov, mesiacov či rokov alebo aj konkrétnym dátumom (napr. dlh splatíš do 31.12.2017).

Lehotou sa rozumie časový úsek ohraničený začiatkom a skončením jej plynutia. V tomto časovom úseku sa spravidla vyžaduje, aby účastník vzťahu niečo konal, prípadne sa konania zdržal, teda nekonal. Typickým príkladom lehoty je premlčacia lehota a prekluzívna lehota. Pre **plynutie lehoty** platia pravidlá o počítaní času podľa § 122 OZ. Vyplýva z nich, že ak je lehota určená **podľa dní**, začína plynúť odo dňa, ktorý nasleduje po udalosti, ktorá je rozhodujúca pre jej začiatok. Ak je lehota určená **týždňami, mesiacmi či rokmi**, uplynie v deň, ktorý sa pomenovaním alebo číslom zhoduje s dňom, na ktorý pripadá udalosť, od ktorej sa lehota začína; ak takýto deň v poslednom mesiaci nie je, prípadne koniec lehoty na jeho posledný deň. Ak preto zákonodarca viaže výpoveď s **výpovednou lehotou** (nie s výpovednou dobou), ktorá je napríklad **trojmesačná** a ak zo zákona alebo zo zmluvy vyplýva, že výpovedná lehota **začína plynúť** napríklad od prvého (1.) dňa mesiaca, nasledujúceho po mesiaci, v ktorom bola výpoveď doručená (t. j. napr. od **01. apríla 2018**), jej skončenie nastane o tri mesiace neskôr - v deň, ktorý sa **číselne** zhoduje s dňom, od ktorého sa lehota začala počítať, t. j. dňa **01. júla 2017** (nie 30. júna 2017).

Dobou sa rozumie časové obdobie, v rámci ktorého práva a povinnosti vznikajú a trvajú alebo na uplynutie ktorého sa viaže ich zánik. Platí pravidlo, že **doba začína plynúť prvým dňom a končí sa posledným dňom časového úseku** stanoveného zákonom alebo zmluvou, bez ohľadu na to, či ide o pracovný deň, alebo o deň pracovného pokoja. Doba plynie už od toho dňa, v ktorom nastala skutočnosť rozhodujúca pre jej plynutie (napríklad od **01. apríla 2018**) a končí sa jej posledným dňom. Ten **predchádza dňu**, ktorý sa svojim názvom prípadne číselným označením zhoduje s dňom, v ktorom začala plynúť (ak začala trojmesačná doba plynúť 01. apríla 2017, skončí sa **30. júna 2017**, nie 01. júla 2017).

Je pravdepodobné, že zákonodarca mal pri formulovaní ustanovení o výpovednej lehote v skutočnosti na mysli **výpovednú dobu**, ktorá by sa počítala tak, ako je pre počítanie **doby** príznačné, čo sa dôsledne prejavuje najmä v pracovnoprávných predpisoch¹⁶. Keďže nie je dôvod označovať časový úsek, plynúci v súvislosti s výpoveďou inak v predpisoch občianskeho práva (výpovedná lehota) a inak v predpisoch pracovného práva (výpovedná doba), je potrebné ho zjednotiť¹⁷. Nakoľko však zákonodarca volil v ZKNB spojenie „výpovedná lehota“, budeme sa ho v ďalšom texte pridržiavať.

OTÁZKA č. 3: „Aká dlhá má byť výpovedná lehota?“

Pre dĺžku výpovednej lehoty platí primárne **lehota, ktorú si zmluvné strany dohodli** v zmluve. Tá však **nesmie byť kratšia**, ako ustanovuje ZKNB v § 7 ods. 3, a to pre rôzne situácie odlišne:
a) vo **všeobecnosti platí**, že výpovedná lehota nesmie byť dohodnutá **na kratšie ako jeden mesiac**

¹⁶ Vid' napr. § 62 Zákonníka práce

¹⁷ Tvorcovia prvej ucelenej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka zmenili v jeho texte spojenie „výpovedná lehota“ na „výpovedná doba“ a v celom texte ho dôsledne dodržiavali, vid' napr. <http://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>, rovnakou cestou sa ubrali aj tvorcovia (nového) českého Občianskeho zákonníka, vid' napr. § 1998 ods. 2, prvá veta.

- b) ak je daná výpoveď **zo strany prenajímateľa** z dôvodov podľa § 7 ods. 1 písm. a)¹⁸ alebo b)¹⁹ a **zo strany nájomcu** z dôvodu podľa § 7 ods. 2 písm. a)²⁰, nesmie byť výpovedná lehota dohodnutá **na kratšie ako pätnásť dní**
- c) ak prenajímateľ **poruší registračnú povinnosť**, ktorá pre neho vyplýva z § 3 ods. 5 ZKNB, **stráca prenajímateľ výhodu**, ktorú mu ponúka § 7 ods. 3 ZKNB v podobe kratšej výpovednej lehoty (jeden mesiac/pätnásť dní); namiesto nej sa použije zákonná dikcia, že v takomto prípade *výpovedná lehota ... nesmie byť kratšia ako dva mesiace* (§ 7 ods. 3 *in fine*).

Ak si však zmluvné strany **nedohodli dĺžku výpovednej lehoty**, vyvstáva otázka, čo (aký predpis) určí jej dĺžku. Do úvahy prichádza niekoľko možností:

1. dĺžku výpovednej lehoty určí *priamo vo výpovedi* strana, ktorá výpoveď dáva, s ohľadom na § 7 ods. 3 ZKNB, ktorý vo svojej druhej vete ustanovuje, že: „... *Výpovedná lehota nesmie byť kratšia ako jeden mesiac, v prípade písomnej výpovede z dôvodov podľa odseku 1 písm. a) alebo písm. b) alebo odseku 2 písm. a) kratšia ako pätnásť dní. ...*“
2. ak by jedna zo strán vypovedala nájom *bez toho, aby vo výpovedi uviedla dĺžku výpovednej lehoty*, výpovedná lehota by:
 - a) automaticky zodpovedala **minimálnej dĺžke** stanovenej ZKNB, t. j. bola by rovný jeden mesiac resp. pätnásť dní alebo
 - b) na jej určenie by sa podporne použili ustanovenia o dĺžke výpovednej lehoty podľa Občianskeho zákonníka²¹, **nie však o nájme bytu** (§ 710 ods. 3), ale **o nájme vo všeobecnosti** (§ 677 ods. 2: (2) *Ak osobitný zákon neustanovuje inak, nájomnú zmluvu možno vypovedať pri nájmoch nehnuteľností v trojmesačnej lehote a pri nájmoch hnutel'ných vecí v jednomesačnej lehote.*)²², keďže ZKNB vo svojom **§ 10 ods. 2 vylučuje aplikáciu celého § 710 Občianskeho zákonníka**, t. j. vrátane ustanovenia o dĺžke výpovednej lehoty pri výpovedi z nájmu bytu (ods. 3) alebo
 - c) (v horšom prípade) by jej hrozila **neplatnosť pre neurčitosť** (§ 37 ods. 1 OZ), sme však toho názoru, že tomuto následku treba predísť nájdením iného uspokojivého riešenia.²³

V odbornej literatúre a ani v dôvodovej správe odpoveď na položenú otázku nenájdeme. Je však pravdou, že väčšiu flexibilitu by stranám poskytovali možnosti, podľa ktorých by výpovedná lehota dosahovala **minimálnu dĺžku** podľa ZKNB (1 mesiac/15 dní), tým skôr, že

¹⁸ a) nájomca alebo ten, kto s ním v byte žije alebo sa v byte nachádza so súhlasom nájomcu, napriek predchádzajúcemu písomnému upozorneniu prenajímateľa poškodzuje byt alebo jeho zariadenie alebo spoločné časti, spoločné zariadenia domu alebo inak hrubo porušuje dobré mravy alebo domový poriadok v dome, v ktorom sa byt nachádza

¹⁹ b) nájomca riadne a včas nezaplatil nájomné alebo úhrady za plnenia poskytované s užívaním bytu za čas dlhší ako dva mesiace

²⁰ c) sa predmet nájmu stal nespôsobilý na dohodnuté užívanie a táto skutočnosť nebola spôsobená zavinením nájomcu alebo osôb s ním žijúcich v byte

²¹ § 10 ods. 1 ZKNB: (1) *Na nájomnú zmluvu uzavretú podľa tohto zákona sa vzťahujú ustanovenia Občianskeho zákonníka, ak odsek 2 neustanovuje inak.*

²² Byt či nebytový priestor má svojou povahou najbližšie k nehnuteľnej veci, i keď samotná definícia nehnuteľnej veci podľa § 119 ods. 2 OZ tomuto tvrdeniu celkom nezodpovedá (byt ako taký totiž nie je stavbou spojenou so zemou pevným základom). Vo všeobecnosti však platí, že právne vzťahy k bytom a nebytovým priestorom sa v zásade riadia ustanoveniami o nehnuteľnostiach, čo vedie k záveru, že byt ako taký síce nehnuteľnosť nie je, ale hľadá sa naň ako na nehnuteľnosť **prostredníctvom fikcie**. K tomu vid' viac Dulaková, D. IN: *Dulaková Jakúbeková, D., Dulak, A., Jurčová, M. Zmluvy o prevode vlastníctva. Kúpna a zámenná zmluva, spotrebiteľská kúpna zmluva, darovacia zmluva. S komentárom. 2. Vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013, str. 150*

²³ Zastávame názor, že pri posudzovaní platnosti/neplatnosti právneho úkonu *je potrebné hľadiť na právny úkon skôr ako na platný než ako na neplatný* (k tomu pozri napr. § 574 českého OZ, ako aj prvá kompletná **pracovná verzia** návrhu Občianskeho zákonníka na: <http://www.najpravo.sk/clanky/prva-ucelena-verzia-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>)

podľa ZKNB (§ 7 ods. 3, druhá veta) **výpovedná lehota začína plynúť dňom nasledujúcim po dni, v ktorom bola druhej zmluvnej strane výpoveď doručená** (porovnaj s § 710 ods. 3 ako aj s § 582 ods. 1 a s § 677 OZ). To by koniec koncov plne zodpovedalo účelu, pre ktorý bol zákon o krátkodobom nájme bytu prijatý a ktorý vyplýva aj z dôvodovej správy („... *Osobitný právny režim má zabezpečiť vyrovnanejšie a flexibilnejšie postavenie zmluvných strán oproti chránenému nájomnému bývaniu, ktoré je upravené Občianskym zákonníkom...*“).

II.2. Odstúpenie od zmluvy

• *Odstúpenie od zmluvy všeobecne*

Právo na odstúpenie od zmluvy v jeho všeobecnej podstate upravujú ustanovenia § 48 ods. 1 a 2 Občianskeho zákonníka²⁴. Vyplýva z nich jednak to, **kedy je možné odstúpiť od zmluvy** (ak je to ustanovené v Občianskom zákonníku alebo v inom zákone, alebo ak je to účastníkmi dohodnuté, ods. 1) a zároveň, **aké účinky má odstúpenie od zmluvy** (odstúpením od zmluvy sa zmluva **od začiatku zrušuje**, ak nie je právnym predpisom ustanovené alebo účastníkmi dohodnuté inak, ods. 2).

V prípadoch, kedy dôjde k platnému odstúpeniu od zmluvy, nastanú účinky odstúpenia spätne (*ex tunc*), čo znamená k okamihu vzniku zmluvy, okrem prípadov, **ak právny predpis stanovuje inak**. Takýmto právnym predpisom je aj **zákon o krátkodobom nájme bytu**.

• *Porovnanie inštitútov odstúpenia od zmluvy a výpovede zo zmluvy*

Napriek tomu, že odstúpenie od zmluvy je, rovnako ako výpoveď, **jednostranný právny úkon**, každý z nich vyvoláva **rozdielne právne následky**.

Pri odstúpení od zmluvy sa zmluva ruší spôsobom, ktorý bol popísaný vyššie, t. j. od začiatku, čo znamená, že účinky odstúpenia od zmluvy nastávajú spätne (*ex tunc*), k okamihu vzniku zmluvy, okrem prípadov, ak právny predpis stanovuje inak (k tomu vid' vyššie). Odstúpením od zmluvy sa teda **ruší právny titul** (zmluva) **ako taký**. Ak sa na základe zrušeného titulu plnilo, plnenie sa stalo po odstúpení od zmluvy **bezdôvodným obohatením**, ktoré je potrebné vydať podľa ustanovení o bezdôvodnom obohatení (§ 451 OZ)²⁵.

Výpoveď nespôsobuje zánik samotnej zmluvy (právneho titulu). Výpoveďou zaniká zmluva s účinkami *ex nunc*, t. j. k okamihu, ako nadobudne výpoveď účinky, najčastejšie je to uplynutím výpovednej doby.²⁶ Ak sa preto plnilo podľa zmluvy, ktorá bola neskôr vypovedaná jednou zo zmluvných strán, plnenie, ktoré bolo poskytnuté do účinnosti výpovede, **nie je bezdôvodným obohatením**.

²⁴ § 48

(1) Od zmluvy môže účastník odstúpiť, len ak je to v tomto alebo v inom zákone ustanovené alebo účastníkmi dohodnuté.

(2) Odstúpením od zmluvy sa zmluva od začiatku zrušuje, ak nie je právnym predpisom ustanovené alebo účastníkmi dohodnuté inak.

²⁵ K tomu porovnaj **rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1M Obdo V 2/2007**, zo dňa 30. septembra 2009: „Na rozdiel od právnej úpravy dôsledkov odstúpenia od zmluvy podľa Občianskeho zákonníka, kde účinným odstúpením sa zrušuje zmluva od začiatku (§ 48 ods. 2) sa odstúpením od zmluvy v obchodných vzťahoch zmluva podľa § 351 ods. 1 Obch. zák. zrušuje a účinky odstúpenia nastávajú až momentom odstúpenia (*ex nunc*). Plnenie, poskytnuté pred zrušením zmluvy, nie je plnením z neplatnej zmluvy, preto na usporiadanie vzájomných nárokov nemožno použiť právnú úpravu bezdôvodného obohatenia podľa § 451 a nasl. Obč. zák.“

²⁶ Súdna prax však pripustila, aby pri výpovedi z nájmu bolo možné vypovedať zmluvu aj bez výpovednej lehoty (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, **Sou R NS č. C 1187 – NS sp. zn. 28 Cdo 1313/2001**), čo v súčasnosti výslovne pripúšťa aj nový český Občiansky zákonník, pozri napr. § 2232 NOZ: „(§ 2232) Porušuje-li strana zvlášť závažným spôsobom své povinnosti, a tím působí značnou újmu druhé straně, má dotčená strana právo vypovědět nájem bez výpovědní doby.“

- **Odstúpenie od zmluvy o krátkodobom nájme bytu**

Odstúpenie od zmluvy o krátkodobom nájme bytu je jedným z dôvodov zániku krátkodobého nájmu bytu. Výslovne je uvedený v § 6 ods. d) ZKNB. Vyplýva z neho, že krátkodobým nájmom bytu zaniká *pisomným odstúpením od nájomnej zmluvy* za podmienok uvedených v nájomnej zmluve alebo podľa ZKNB²⁷. Odstúpením sa nájomná zmluva zrušuje okamihom doručenia oznámenia o odstúpení od nájomnej zmluvy druhej zmluvnej strane (§ 6 ods. d) *in fine*).

Pre **platné odstúpenie od zmluvy** o krátkodobom nájme bytu tak platia nasledujúce pravidlá:

- a) odstúpiť od zmluvy o krátkodobom nájme bytu môže **prenajímateľ** i **nájomca**
- b) odstúpiť od zmluvy o krátkodobom nájme bytu možno za podmienok uvedených v **nájomnej zmluve** alebo **podľa ZKNB**
- c) odstúpenie od zmluvy musí mať **pisomnú formu**; z čoho vyplýva, že jej nedodržanie by malo za následok **absolútnu neplatnosť** odstúpenia (§ 40 ods. 1 OZ)
- d) ak má odstúpenie od zmluvy vyvolať právne následky (zrušenie nájomnej zmluvy), **musí byť doručené** druhej zmluvnej strane – platí to pri odstúpení zo strany prenajímateľa i nájomcu; pre doručenie odstúpenia od zmluvy platia rovnaké pravidlá, ako pre doručenie výpovede (§ 10 ods. 3 ZKNB: “(3) Na doručovanie písomnej výpovede a písomného odstúpenia od nájomnej zmluvy a iných písomností podľa tohto zákona sa použijú ustanovenia osobitného predpisu, ak sa zmluvné strany písomne nedohodnú inak.”)
- e) nájomná zmluva **sa zrušuje až okamihom doručenia odstúpenia** od zmluvy druhej zmluvnej strane, t. j. s účinkami *ex nunc*.

- **Odstúpenie od zmluvy zo strany prenajímateľa z dôvodov uvedených v zákone**²⁸

Podľa ZKNB je prenajímateľ oprávnený odstúpiť od zmluvy o krátkodobom nájme bytu **pre porušovanie povinností z nájmu** zo strany **nájomcu** za predpokladu, že:

- a) povinnosti, ktoré nájomca porušuje, zakladajú prenajímateľovi dať nájomcovi výpoveď z nájmu podľa § 7 ods. 1 ZKNB
- b) prenajímateľ nájomcu na porušovanie povinností písomne upozornil
- c) nájomca, napriek upozorneniu podľa písm. b), naďalej (opakovane) porušuje svoje povinnosti z nájmu; t. j. upozornenie nemalo na jeho správanie pozitívny vplyv.

- **Odstúpenie od zmluvy zo strany nájomcu z dôvodov uvedených v zákone**

Nájomca má podľa ZKNB právo odstúpiť od zmluvy o krátkodobom nájme bytu v dvoch prípadoch:

- a) ak nebol **byt** (predmet nájmu) odovzdaný v **stave spôsobilom na dohodnuté užívanie**; vzhľadom na účel, ktorý má podľa nášho názoru nájom bytu plniť a ktorým je

²⁷ § 6 Krátkodobý nájom bytu zanikne: d) *pisomným odstúpením od nájomnej zmluvy jednej zo zmluvných strán za podmienok uvedených v nájomnej zmluve alebo podľa tohto zákona; nájomná zmluva sa zrušuje okamihom doručenia odstúpenia od nájomnej zmluvy druhej zmluvnej strane,*

²⁸ Dávame do pozornosti, že ustanovenie o odstúpení od zmluvy o krátkodobého nájmu bytu zo strany prenajímateľa, upravené v § 7 ods. 4 ZKNB, **možno aplikovať iba v prípade, ak si prenajímateľ splní svoju daňovú registračnú povinnosť** podľa § 42a ods. 2 zákona o dani z príjmov (§ 3 ods. 5 ZKNB). Ak sa tak nestane, prenajímateľ môže ukončiť nájom bytu len z dôvodov podľa § 711 ods. 1 Občianskeho zákonníka.

*uspokojovanie bytových potrieb*²⁹, by malo byť pri tomto výpovednom dôvode rozhodujúce, že byt nebol odovzdaný v stave spôsobilom **na riadne bývanie**³⁰

- b) ak prenajímateľ v rozpore so zákonom **jednostranne zmenil výšku nájomného a úhrad za plnenia poskytované s užívaním bytu a jeho príslušenstva**. Zákonodarca pri tomto výpovednom dôvode neuvádza, či má na mysli iba *zvýšenie* alebo aj *zníženie* uvedených platieb. Z logiky veci však vyplýva, že nájomca bude mať záujem „brániť sa“ voči jednostrannému konaniu prenajímateľa skôr pri ich zvyšovaní než znižovaní. Posudzovaný dôvod odstúpenia od nájomnej zmluvy však vyvoláva aj ďalšie rozpaky. Zákonodarca v ňom totiž spojil **jednostrannú zmenu nájomného a úhrad za plnenia poskytované s užívaním bytu a jeho príslušenstva** zo strany prenajímateľa, urobenú v rozpore so zákonom (*contra legem*), s právom nájomcu **odstúpiť** od nájomnej zmluvy, **nie s neplatnosťou právneho úkonu** podľa § 39 OZ. Máme za to, že táto úvaha zákonodarcu nie je správna, to znamená, že jednostranné zvýšenie uvedených platieb, urobené v rozpore s § 4 ods. 1 by malo byť **absolútne neplatné** (§ 39 OZ: „*Neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom.*“).

OTÁZKA č. 4: „Ako je to s odstúpením od zmluvy z dôvodov uvedených v zmluve?“

ZKNB výslovne stanovuje, že od zmluvy o krátkodobom nájme bytu je možné odstúpiť „**za podmienok uvedených v nájomnej zmluve alebo podľa tohto zákona**“. Tomuto zákonnému textu je potrebné venovať osobitnú pozornosť, najmä sa musíme zaoberať otázkou, **z akého dôvodu (prečo) zákonodarca pripustil**, aby si zmluvné strany mohli **dohodnúť dôvody** (podmienky) **odstúpenia** od zmluvy **v nájomnej zmluve** v kontexte s inými ustanoveniami zákona, najmä s ustanoveniami ZKNB o výpovedi z nájmu.

Ako sme uviedli vyššie, výpoveď sama o sebe nespôsobí automatický zánik nájomnej zmluvy. Na to je potrebné uplynutie **výpovednej lehoty**³¹. Dôvody výpovede zákonodarca vymedzil osobitne pre prenajímateľa a osobitne pre nájomcu v § 7 ods. 1 a 2 ZKNB. Jednotlivým dôvodom výpovede sme sa podrobne venovali vyššie a vyplynul nám z nich záver, že zmluvné strany (prenajímateľ i nájomca) môžu dať výpoveď z nájomnej zmluvy jednak z dôvodov, ktoré sú *explicitne uvedené* v § 7 ods. 1 písm. a) až d) a § 7 ods. 2 písm. a) až c) ZKNB ako aj z dôvodov, ktoré si strany **osobitne dohodnú v nájomnej zmluve** (§ 7 ods. 1 písm. e) a § 7 ods. 2 písm. d). Dohodnúť si však môžu iba také dôvody výpovede, ktoré plne zodpovedajú zákonnej dikcii, t. j. **pre ktoré nemožno spravodlivo požadovať trvanie nájomného pomeru**, inak by bola dohoda o výpovednom dôvode neplatná podľa § 39 OZ.

Ak je preto **dohoda** zmluvných strán **o dôvodoch výpovede** podľa § 7 ods. 1 písm. e) a § 7 ods. 2 písm. d) ZKNB viazaná na **splnenie predpísaných kvalitatívnych predpokladov** (dôvod, pre ktorý nemožno spravodlivo požadovať trvanie nájomného pomeru), **je absurdné, aby dohoda o dôvodoch odstúpenia od zmluvy, väzbu na takého predpoklady nemala**. Je

²⁹ Jurčová, M. Ubytovanie vs. nájom, podnikateľ vs. nepodnikateľ, In: Súkromné právo. – ISSN 1339-8652 – Roč. 3, č. 3 (2017), s. 93-98

³⁰ K tomu pozri Dulaková, D.; Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky, Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 50 – 52, 65

³¹ Súdna prax pripustila, aby pri výpovedi z nájmu bolo možné vypovedať zmluvu aj bez výpovednej lehoty (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, **Sou R NS č. C 1187 – NS sp. zn. 28 Cdo 1313/2001**), čo v súčasnosti výslovne pripúšťa aj český Občiansky zákonník, pozri napr. § 2232 NOZ: „(§ 2232) Porušuje-li strana zvlášť závažným způsobem své povinnosti, a tím působí značnou újmu druhé straně, má dotčená strana právo vypovědět nájem bez výpovědní doby.“

potrebné si uvedomiť, že odstúpenie od zmluvy je **veľmi prísny inštitút**, ktorý vyvoláva zásadné právne následky (ruší zmluvu veľmi rýchlo - doručením prejavu vôle o odstúpení druhej zmluvnej strane), práve preto by mal byť volený výnimočne – najmä v situáciách, ktoré majú pre niektorú zo zmluvných strán podstatný význam. Zákonodarca s najväčšou pravdepodobnosťou pochybil, pričom svojou chybou vytvoril zmluvným stranám návod, **ako sa dá obísť zákon** – namiesto hľadania dôvodu výpovede, ktorý by zodpovedal predpokladom podľa § 7 ods. 1 písm. e) a § 7 ods. 2 písm. d) ZKNB, totiž umožnil stranám zrušiť zmluvu odstúpením z **akéhokoľvek dôvodu** – stačí, ak bude dohodnutý v nájomnej zmluve. Odstúpenie od zmluvy o krátkodobom nájme bytu tak, v porovnaní s výpoveďou, iracionálne nadobudlo benevolentnejší charakter.

III. Záver

Zákon o krátkodobom nájme bytu bol prijatý z pochopiteľných dôvodov. Vyžiadala si ich jednak prax, pre ktorú bol dovtedajší stav neudržateľný, no najmä samotní prenajímatelia bytov, pre ktorých bol doslova diskriminačný³². Napriek dobrej snahe zákonodarcu má zákon svoje limity, na ktoré sme upozornili v príspevku a pri ktorých dávame návod na riešenia. Je otázne, či má zmysel odstraňovať zistené nedostatky novelou zákona o krátkodobom nájme bytu alebo či máme čakať na celkovú rekonštrukciu súkromného práva, ktorá by priniesla dlho očakávané obsahové a systémové zmeny civilného práva³³. My si myslíme, že konštruktívnym riešením je druhá možnosť.

Recenzenti:

Prof. JUDr. Anton Dulak, PhD.

JUDr. Radka Kolkusová, PhD., LL.M.

Použité informačné zdroje:

1. Vidová, J., Investície do bývania v kontexte determinantov správania sa domácností na trhu s bývaním, In: http://www.derivat.sk/files/2014%20financne%20trhy/2014_april_Vidova.pdf
2. Erdősová, A. *Menlivé rozhranie spoločnej bezpečnosti a individuálnej slobody*. s. 1330. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2013*, konanej 10.-11. októbra 2013, dostupné online: http://www.lawconference.sk/archiv/bpf_2013/sprava/files/zborniky/Session%20of%20European%20Law.pdf

³² K tomu vid' Dulaková, D. – Dulak, A., Dvojkoľajnosť právnej úpravy nájmu bytu po prijatí zákona č. 98/2014 Z. z. o krátkodobom nájme bytu a všeobecné prejavy diskriminácie v právnej úprave nájmu bytu, IN: *Diskriminácia v zmluvnom práve*, Vydalo vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015, ISBN 978-80-8082-835-6, str. 201 - 212

³³ V čase písania príspevku bola verejnosti predstavená iniciatíva MS SR o reforme záväzkového práva, resp. „prvej etape rekonštrukcie Občianskeho zákonníka“, ktorá sa však podľa publikovaného materiálu zákona o krátkodobom nájme bytu nijako nedotkla, k tomu vid': <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2412>, porovnaj aj s prvou ucelenou pracovnou verziou návrhu nového Občianskeho zákonníka napr. na: <https://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html?print=1>

3. Európska charta o bývaní, prijatá pracovnou skupinou Európskeho parlamentu URBAN-Logement 26. apríla 2006
4. Strážnická, V. a kol. *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. 1. vydanie. Žilina: Eurokódex. 2013, ISBN 9788089447954, 560 s.
5. Konceptia štátnej bytovej politiky do roku 2020 IN: <https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie>
6. Paragrafované znenie prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonník, IN: <https://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html?print=1>
7. Kabelková, E., Dejlová, H. *Nájem a pacht v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha : C . H . Beck, 2013
8. Jurčová, M. Ubytovanie vs. nájom, podnikateľ vs. nepodnikateľ, In: *Súkromné právo*. – ISSN 1339-8652 – Roč. 3, č. 3 (2017), s. 93-98
9. Dulaková, D., Fekete, I., Dulak, A. a kolektív: *Zmluvy o prenechaní veci na užívanie (nájomné zmluvy, zmluva o ubytovaní, zmluva o pôžičke a výpožičke a timesharingová zmluva)*. S komentárom. Praha : C. H. Beck, 2012
10. Dulaková, D.; *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*, Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018
11. Dulaková, D. – Dulak, A., *Dvojkoľajnosť právnej úpravy nájmu bytu po prijatí zákona č. 98/2014 Z. z. o krátkodobom nájme bytu a všeobecné prejavy diskriminácie v právnej úprave nájmu bytu*, IN: *Diskriminácia v zmluvnom práve*, Vydalo vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015

Účinky dohôd uzavretých v rámci Svetovej obchodnej organizácie (WTO) v právnom poriadku Európskej únie¹
Effects of the WTO Agreements in the European Union Legal Order

doc. JUDr. PhDr. Ing. Michael Siman, PhD., D.E.A²

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav medzinárodného a európskeho práva

Anotácia

Dohody uzatvorené v rámci Svetovej obchodnej organizácie (dohody WTO) sú súčasťou právneho poriadku Európskej únie, ale vzhľadom na svoju povahu a ciele majú v ňom špecifické postavenie. Na rozdiel od iných medzinárodných dohôd uzavretých Úniou je ich priamy účinok podľa judikatúry Súdneho dvora vylúčený. Napriek tomuto vylúčeniu Súdny dvor zaviedol takzvané výnimky Fediol a Nakajima, ktoré umožňujú skúmať platnosť aktov inštitúcií Únie z hľadiska dohôd WTO, ak Únia chcela vykonať konkrétny záväzok prijatý v rámci WTO alebo ak akt Únie výslovne odkazuje na konkrétne ustanovenia týchto dohôd. Na zabezpečenie účinnosti dohôd WTO navyše slúži nepriamy účinok týchto dohôd, ktorý znamená, že príslušná právna úprava Únie, ako aj vnútroštátna právna úprava sa musí, pokiaľ je to možné, vykladať v súlade s týmito dohodami. Hoci pôsobnosť nepriameho účinku je v tejto súvislosti obmedzená, tento nástroj má vzhľadom na vylúčenie priameho účinku dohôd WTO veľký význam pri ich uplatňovaní v právnom poriadku EÚ.

Annotation

Agreements concluded in the context of the World Trade Organisation (WTO Agreements) are part of the EU legal order, but, given their character and objectives, their position in this legal order is specific. Unlike other international agreements concluded by the Union, their direct effect is, according to the case-law of the Court of Justice, excluded. Despite this exclusion, the Court of Justice has established the so-called Fediol and Nakajima exceptions, which allow the legality of measures adopted by EU institutions to be reviewed in the light of the WTO Agreements if the Union intended to implement a particular obligation assumed in the context of the WTO or if the EU measure expressly refers to specific provisions of the WTO Agreements. Moreover, the effectiveness of the WTO Agreements is also achieved through indirect effect of those agreements, which means that the relevant EU legislation as well as national legislation must be, as far as possible, interpreted in accordance with those agreements. Although the scope of application of indirect effect is, in this context, limited, since direct effect of WTO Agreements is excluded, it is an instrument of great importance in the application of those agreements in the EU legal order.

Kľúčové slová

Svetová obchodná organizácia, dohody WTO, priamy účinok, nedostatok vzájomnosti, výnimky Fediol a Nakajima, nepriamy účinok, záväznosť, prednosť pred sekundárnym právom EÚ

Key words

World Trade Organisation, WTO Agreements, direct effect, lack of reciprocity, Fediol and Nakajima exceptions, indirect effect, binding character, primacy over secondary EU law

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-16-0540

² Kontakt: michael.siman@paneurouni.com

1. Úvod

Dohoda o založení Svetovej obchodnej organizácie (WTO), ako aj dohody uvedené v prílohách 1 až 4 tejto dohody (ďalej len „dohody WTO“) boli schválené v mene Európskeho spoločenstva rozhodnutím Rady 94/800/ES³. Hoci tieto dohody sú pre Úniu a jej členské štáty záväzné, v porovnaní s inými medzinárodnými dohodami uzavretými Úniou majú v jej právnom poriadku špecifické postavenie, ktoré sa prejavuje vo viacerých rovinách. Účelom tohto príspevku je preskúmať účinky tejto kategórie dohôd v práve Únie, a to tak pokiaľ ide o priamy, ako aj nepriamy účinok. V jednotlivých častiach bude preskúmané zásadné vylúčenie priameho účinku týchto dohôd podľa judikatúry Súdneho dvora spolu s výnimkami z tohto pravidla, ako aj ich nepriamy účinok, ktorý je vzhľadom na to, že tieto dohody principiálne nie sú priamo uplatniteľné, dôležitým, no prirodzene nie ideálnym prostriedkom na zabezpečenie ich účinnosti.

2. Zásadné vylúčenie priameho účinku

Súdny dvor vo veci *International Fruit Company*⁴ posudzoval zlučiteľnosť niektorých nariadení Komisie so Všeobecnou dohodou o clách a obchode (GATT), pričom stanovil priamy účinok medzinárodnej dohody ako podmienku skúmania platnosti sekundárneho práva so zreteľom na túto dohodu. Konštatoval totiž, že na to, aby bolo možné dovoľávať sa neplatnosti aktu Spoločenstva, nestačí, aby bolo Spoločenstvo touto dohodou viazané, ale táto dohoda musí priznávať občanom Spoločenstva právo odvolávať sa na túto dohodu pred súdmi. V tomto smere bol priamy účinok vymedzený ako nevyhnutná podmienka skúmania platnosti sekundárnych predpisov, pričom Súdny dvor preskúmal zmysel, celkovú štruktúru a znenie spornej dohody. Konštatoval, že táto dohoda, ktorá je podľa jej preambuly založená na zásade rokovania uskutočnených na základe „vzájomných a obojstranne výhodných dojednaní“, sa vyznačuje veľkou flexibilitou jej ustanovení, najmä ustanovení, ktoré priznávajú možnosť odchýlky, opatrení, ktoré sa majú prijať v prípade výnimočných ťažkostí, a urovnávania sporov medzi zmluvnými stranami. Keďže dohoda GATT nespĺňala podmienky priameho účinku, nemohla mať vplyv na platnosť sporných nariadení Komisie.

Súdny dvor potvrdil svoj pôvodný záver, že GATT nemôže mať priamy účinok, v kontexte dohôd WTO vo veci *Portugalsko/Rada*⁵, ktorej predmetom bol návrh Portugalska na zrušenie rozhodnutia Rady 96/386/ES⁶ z 26. februára 1996 okrem iného pre porušenie určitých pravidiel a základných zásad WTO, najmä tých, ktoré sú obsiahnuté v dohode GATT z roku 1994 a v dohode o textile a odevoch (ďalej len „dohoda ATC“) a dohode o dovoznom licenčnom konaní, ktoré sú súčasťou prílohy 1 A dohody o založení WTO. Portugalská vláda argumentovala, že dohody WTO sa podstatne odlišujú od dohody GATT z roku 1947 najmä tým, že radikálne menia postup urovnávania sporov. Súdny dvor síce uznal tieto podstatné odlišnosti, ale poukázal na to, že systém vyplývajúci z dohôd WTO priznáva značný význam rokovaniu strán. Ďalej poznamenal, že dohoda o založení WTO, vrátane jej príloh, je podľa jej preambuly – tak ako dohoda GATT z roku 1947 – stále založená na zásade rokovania s cieľom „uzavrieť vzájomné a obojstranne výhodné dojednania“, a teda sa z pohľadu Spoločenstva odlišuje od dohôd uzavretých medzi Spoločenstvom a nečlenskými krajinami, ktorými sa

³ Rozhodnutie Rady z 22. decembra 1994 týkajúce sa uzavretia dohôd v mene Európskeho spoločenstva, pokiaľ ide o záležitosti v rámci jeho kompetencie, ku ktorým sa dospelo na Uruguajskom kole multilaterálnych rokovaní (1986 – 1994) (Ú. v. ES L 336, s. 1; Mim. vyd. 11/021, s. 80)

⁴ Rozsudok z 12. decembra 1972 (21 až 24-72, EU:C:1972:115, body 7, 8, 20 a 21, 27 a 28)

⁵ Rozsudok z 23. novembra 1999, *Portugalsko/Rada* (C-149/96, EU:C:1999:574, body 25, 31, 36 a 42 až 48)

⁶ Rozhodnutie z 26. februára 1996, ktoré sa týka uzatvorenia memoranda o porozumení medzi Európskym spoločenstvom a Pakistanskou islamskou republikou a medzi Európskym spoločenstvom a Indickou republikou o dojednaniach v oblasti prístupu textilných výrobkov na trh (Ú. v. ES 1996 L 153, s. 47)

zavádza určitá nerovnováha záväzkov alebo vytvárajú osobitné integračné vzťahy so Spoločenstvom. Súdny dvor považoval za relevantný najmä nedostatok vzájomnosti na strane obchodných partnerov Únie, pokiaľ ide o priamy účinok dohôd WTO, ktorý mohol viesť k ich nejednotnému uplatňovaniu, a dospel k záveru, že dohody WTO vzhľadom na ich povahu a štruktúru v zásade nepatria k pravidlám, so zreteľom na ktoré má Súdny dvor preskúmať zákonnosť aktov inštitúcií Spoločenstva. Tento výklad potvrdzovala aj preambula rozhodnutia 94/800/ES, v ktorej sa výslovne uvádza, že na dohodu o založení WTO vrátane jej príloh sa vzhľadom na jej povahu nemožno priamo odvolávať na súdoch Únie ani členských štátov. Súdny dvor z tých istých dôvodov odmietol aj priamy účinok ustanovení Dohody o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva (TRIPS), ktorá tvorí prílohu dohody WTO⁷, a tiež priamy účinok rozhodnutí a odporúčaní orgánu na urovnávanie sporov WTO⁸. Vzhľadom na spomenutý špecifický charakter dohôd WTO Súdny dvor tiež odmietol preskúmať existenciu škody, ktorú údajne spôsobilo Spoločenstvo tým, že nevykonalo rozhodnutie orgánu na urovnávanie sporov WTO, ktorým sa konštatovala nezlučiteľnosť opatrenia Spoločenstva s pravidlami WTO.⁹ Tieto osobitné črty dohôd WTO podľa Súdneho dvora bránili aj zohľadneniu ich ustanovení v rámci žaloby o neplatnosť nariadenia podanej členským štátom.¹⁰ Možno konštatovať, že opísaný protekcionistický prístup Súdneho dvora, ktorý principiálne odmieta priamy účinok dohôd WTO, je odôvodnený predovšetkým rizikom ohrozenia právnej rovnosti.¹¹ Treba tiež poukázať na to, že dohody WTO neobsahujú nijaký odkaz na postavenie dohôd vo vnútroštátnom právnom poriadku zmluvných štátov a – na rozdiel od práva Únie – nevytvorili nový právny poriadok, ktorý by zahŕňal zmluvné strany alebo členské štáty a ich občanov, pričom systém týchto dohôd vôbec nezaväzuje vnútroštátne súdy, aby sa zdržali uplatnenia ustanovenia, ktoré je v rozpore s pravidlami WTO.¹²

3. Výnimky zo zásady priamej neuplatniteľnosti: Fediol a Nakajima

Vo veci Fediol¹³ Súdny dvor dospel k záveru, že neexistencia priameho účinku ustanovení dohody GATT za okolností, keď akt Spoločenstva, konkrétne nariadenie Rady (EHS) č. 2641/84¹⁴, oprávňoval hospodárske subjekty dovoľávať sa týmto ustanovením v sťažnosti podanej Komisii s cieľom preukázať protiprávnosť obchodných praktík, ktoré im údajne spôsobili ujmu, nebránila tomu, aby Súdny dvor preskúmal zákonnosť rozhodnutia Komisie, v ktorom Komisia uplatnila predmetné ustanovenia. Vo veci Nakajima¹⁵ následne Súdny dvor v súvislosti s Dohodou o vykonávaní článku VI dohody GATT (ďalej len „antidumpingový kódex“) nestanovil podmienku priameho účinku (ktorý bol a stále je v prípade dohôd WTO principiálne vylúčený), ale poukázal na záväznosť tejto dohody pre Spoločenstvo, ktorú konštatoval v už citovanom rozsudku International Fruit Company¹⁶, pričom dospel k záveru, že vzhľadom na to, že v posudzovanom prípade bolo sporné nariadenie Rady (EHS) č.

⁷ Rozsudok zo 14. decembra 2000, Dior (C-300/98 a C-392/98, EU:C:2000:688, bod 44)

⁸ Pozri rozsudok z 9. septembra 2008, FIAMM (C-120/06 P a C-121/06 P, EU:C:2008:476, body 128 a 129)

⁹ Rozsudok z 30. septembra 2003, Biret (C-93/02 P, EU:C:2003:517, body 62 až 66)

¹⁰ Rozsudok z 5. októbra 1994, Nemecko/Rada (C-280/93, EU:C:1994:367, bod 109)

¹¹ Pozri v tomto zmysle Casolari, F.: The Acknowledgment of the Direct Effect of EU International Agreements: Does Legal Equality Still Matter? In: Rossi, L. S., Casolari, F. (eds.): *The principle of Equality in EU Law*. Cham: Springer, 2017, s. 83 – 129

¹² Pozri návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Jääskinen 8. mája 2014 vo veci Rada a i./Vereniging Milieudefensie a Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (EU:C:2014:310, bod 40)

¹³ Rozsudok z 22. júna 1989 (70/87, EU:C:1989:254, body 19 až 22)

¹⁴ Nariadenie zo 17. septembra 1984 o posilnení spoločnej obchodnej politiky, najmä pokiaľ ide o ochranu pred nedovolenými obchodnými praktikami (Ú. v. ES L 252, s. 1)

¹⁵ Rozsudok zo 7. mája 1991 (C-69/89, EU:C:1991:186, body 27 až 32)

¹⁶ Rozsudok z 12. decembra 1972 (21 až 24-72, EU:C:1972:115, bod 18)

2423/88¹⁷ prijaté s cieľom vykonať medzinárodné záväzky, ktoré Spoločenstvu vyplývali z článku VI dohody GATT a z antidumpingového kódexu, bol oprávnený preskúmať súlad tohto nariadenia s príslušnými pravidlami GATT.

Vo veci Nemecko/Rada¹⁸ Súdny dvor ďalej spresnil, že v dôsledku špecifických znakov, ktorými sa vyznačuje dohoda GATT, jej ustanovenia nemožno považovať za bezpodmienečné a na základe zmyslu, všeobecnej systematiky ani znenia tejto dohody nemožno dospieť k záveru, že jej ustanovenia majú byť priamo účinné, pričom však na základe vyššie citovanej judikatúry vymedzil dva prípady, v ktorých majú súdy Únie právomoc preskúmať zákonnosť dotknutého aktu Únie s ohľadom na pravidlá WTO: a) ak Únia chcela vykonať konkrétny záväzok prijatý v rámci WTO, alebo b) ak akt Únie výslovne odkazuje na konkrétne ustanovenia dohôd WTO. Treba však poznamenať, že tieto dve výnimky z pravidla, že dohody WTO nie sú priamo uplatniteľné, ktoré boli zakotvené v citovaných rozhodnutiach Fediol a Nakajima, neznamenajú, že dohody WTO majú v týchto prípadoch priamy účinok v tom zmysle, že by priznávali práva, ktorých sa môžu jednotlivci bezprostredne dovolávať, keďže možnosť domáhať sa uplatnenia ustanovenia dohody WTO je podmienená existenciou aktu Únie,¹⁹ a možno ich považovať aj za určitú formu nepriameho účinku.²⁰ Najpresnejšie ich však možno vymedziť nie ako výnimky z pravidla, že dohody WTO nemajú priamy účinok, ale ako výnimky z pravidla, že podmienkou zohľadnenia medzinárodnej dohody v tomto kontexte je jej priamy účinok.²¹

Súdny dvor neskôr do určitej miery zúžil pôsobnosť výnimky, ktorú vymedzil v citovaných rozsudkoch Nakajima a Nemecko/Rada, a to v rozsudkoch Van Parys²² a Ikea Wholesale²³. V prvom uvedenom rozsudku konštatoval, že Spoločenstvo tým, že sa po prijatí rozhodnutia orgánu na urovnávanie sporov WTO z 25. septembra 1997 zaviazalo dodržiavať pravidlá WTO a najmä článok I ods. 1 a článok XIII GATT z roku 1994, nezamýšľalo prevziať konkrétnu povinnosť v rámci WTO, ktorá by mohla odôvodniť výnimku z nemožnosti dovolávania sa pravidiel WTO pred súdmi Spoločenstva a umožniť im preskúmanie zákonnosti príslušných predpisov Spoločenstva z hľadiska týchto pravidiel. Pripomenul, že napriek existencii rozhodnutia orgánu na urovnávanie sporov, ktorým sa konštatuje nezlučiteľnosť opatrení prijatých jedným z členov s pravidlami WTO, systém urovnávania sporov WTO priznáva značný význam rokovaniu strán. V druhom uvedenom rozsudku Súdny dvor odmietol preskúmať zákonnosť nariadenia Rady (ES) č. 2398/97²⁴ vzhľadom na Dohodu o uplatňovaní článku VI Všeobecnej dohody o clách a obchode z roku 1994²⁵ (ďalej len „antidumpingová dohoda“) tak, ako bola neskôr vykladaná odporúčaniami orgánu na urovnávanie sporov WTO, keďže z následných nariadení jasne vyplývalo, že Spoločenstvo vylúčením vrátenia cla zaplateného podľa citovaného nariadenia vôbec nezamýšľalo splniť si konkrétnu povinnosť prevzatú v rámci WTO.

¹⁷ Nariadenie z 11. júla 1988 o ochrane pred dumpingovými alebo subvencovanými dovozmi z krajín, ktoré nie sú členmi Európskeho hospodárskeho spoločenstva (Ú. v. ES L 209, s. 1)

¹⁸ Rozsudok z 5. októbra 1994 (C-280/93, EU:C:1994:367, body 110 a 111). Pozri tiež rozsudok z 9. septembra 2008, FIAMM (C-120/06 P a C-121/06 P, EU:C:2008:476, bod 112)

¹⁹ Pozri Živičnjak, I.: Effect of WTO Law in the EU and the Individual's Right to Damages Caused by a Breach of WTO Law. In: *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, roč. 8, s. 531–560, na s. 553

²⁰ Pozri v tomto zmysle Mohay, Á.: The Status of International Agreements Concluded by the European Union in the EU Legal Order. In: *Pravni vjesnik*, roč. 33, č. 3–4, s. 151–163, na s. 157

²¹ Pozri Ruiz Fabri, H.: Is There a Case – Legally and Politically – for Direct Effect of WTO Obligations? In: *European Journal of International Law*, roč. 25, č. 1, s. 151–173, na s. 159

²² Rozsudok z 1. marca 2005 (C-377/02, EU:C:2005:121, body 41 a 42)

²³ Rozsudok z 27. septembra 2007 (C-351/04, EU:C:2007:547, bod 35)

²⁴ Nariadenie z 28. novembra 1997 o uložení konečných antidumpingových ciel na dovozy bavlnenej posteľnej bielizne pochádzajúcej z Egypta, Indie a Pakistanu (Ú. v. ES L 332, s. 1)

²⁵ Ú. v. ES L 336, 1994, s. 103; Mim. vyd. 11/021.

Je potrebné poukázať na to, že uvedené výnimky zakotvené v rámci judikatúry týkajúcej sa dohôd GATT a WTO nezodpovedajú všeobecnému prístupu k skúmaniu zákonnosti predpisov Únie.²⁶ Ako totiž Súdny dvor konštatoval vo veci Rada a i./Vereniging Milieudefensie a Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht²⁷, v ktorej sa zaoberal práve možnosťou rozšíriť ich pôsobnosť v kontexte Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (ďalej len „Aarhuský dohovor“), je pravda, že v prípade, že Únia zamýšľala vykonať osobitnú povinnosť, ktorú prevzala v rámci dohôd WTO, alebo v prípade, keď dotknutý akt práva Únie výslovne odkazuje na konkrétne ustanovenia týchto dohôd, Súdnemu dvoru prináleží preskúmať zákonnosť dotknutého aktu a aktov prijatých na jeho vykonanie vzhľadom na pravidlá týchto dohôd, no tieto výnimky boli odôvodnené len osobitosťami dohôd, ktoré viedli k ich uplatneniu, a preto nebolo možné uplatniť ich na Aarhuský dohovor.

4. Nepriamy účinok

Neexistencia priameho účinku dohôd WTO neznamená, že tieto dohody sa nemajú zohľadniť v rámci právneho poriadku Únie. Ako totiž konštatoval Súdny dvor, dôsledkom prednosti medzinárodných dohôd uzavretých Spoločenstvom pred sekundárnymi predpismi Spoločenstva je, že tieto predpisy sa musia v čo najväčšej miere vykladať v súlade s týmito dohodami.²⁸ Treba poznamenať, že uplatnenie nepriameho účinku nie je – na rozdiel od priameho účinku – podmienené presnosťou, jednoznačnosťou či nepodmienenosťou predmetného ustanovenia, pričom sa nepovažuje len za „náhradné“ riešenie namiesto priameho účinku, ale aj za primárny nástroj na zabezpečenie účinnosti právnej úpravy Únie.²⁹

Technika konformného výkladu navyše umožňuje Súdnemu dvoru, aby bez ohrozenia rovnováhy medzi inštitúciami Únie podal výklad, ktorý zabráni rozporom medzi právom Únie, resp. vnútroštátnym právom na jednej strane a medzinárodným právom na druhej strane.³⁰ Zásada nepriameho účinku, resp. konformného výkladu sa vzťahuje aj na dohody WTO,³¹ ktorých priamy účinok je principiálne vylúčený, ale jej pôsobnosť je v tomto prípade obmedzená, keďže je podmienená existenciou relevantného predpisu Únie, ktorý je dostatočne flexibilný na to, aby umožňoval výklad, ktorý je v súlade s dohodami WTO. Z tohto hľadiska sa nepriamy účinok týchto dohôd nezdá byť uspokojivým prostriedkom na ochranu subjektívnych práv, ktoré z nich môžu vyplynúť.³²

Ako bolo uvedené vyššie, pokiaľ ide o Dohodu o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva (ďalej len „dohoda TRIPS“), ktorá tvorí prílohu dohody o založení WTO, Súdny dvor vo veci Dior³³ rozhodol, že táto dohoda nemá priamy účinok, pričom však poznamenal, že konštatovanie, že ustanovenia tejto dohody nemajú priamy účinok, úplne nerieši problém,

²⁶ Pozri návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Jääskinen 8. mája 2014 vo veci Rada a i./Vereniging Milieudefensie a Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (EU:C:2014:310, bod 29)

²⁷ Rozsudok z 13. januára 2015 (C-401/12 P až C-403/12 P, EU:C:2015:4). Pozri tiež rozsudok zo 16. júla 2015, ClientEarth (C-612/13 P, EU:C:2015:486, body 56 a 57)

²⁸ Rozsudok z 10. septembra 1996, Komisia/Nemecko (C-61/94, EU:C:1996:313, bod 52)

²⁹ Pozri Craig, P., de Búrca, G.: *EU Law. Text, Cases, and Materials*, Sixth edition. Oxford University Press, 2015, s. 210

³⁰ Kuijper, P. J.: The Case Law of the Court of Justice of the EU and the Allocation of External Relations Powers: Whither the Traditional Role of the Executive in EU Foreign Relations. In: Cremona, M., Thies, A. (eds.): *The European Court of Justice and External Relations Law: Constitutional Challenges*. Oxford: Hart Publishing, 2014, s. 95 – 114, na s. 105

³¹ Pozri napríklad rozsudok Súdu prvého stupňa z 27. januára 2000, BEUC (T-256/97, EU:T:2000:21, body 65 až 67)

³² Pozri Živičnjak, I.: Effect of WTO Law in the EU and the Individual's Right to Damages Caused by a Breach of WTO Law. In: *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, roč. 8, s. 531 – 560, na s. 553

³³ Rozsudok zo 14. decembra 2000 (C-300/98 a C-392/98, EU:C:2000:688, body 43 až 48)

na ktorý poukázali vnútroštátne súdy v predmetnej veci. V súvislosti s článkom 50 ods. 6 dohody TRIPS ako procesným ustanovením upravujúcim zánik dočasných opatrení rozlíšil dve situácie: a) ak ide o oblasť, na ktorú sa vzťahuje dohoda TRIPS a v ktorej Spoločenstvo už prijalo právne predpisy, a b) ak ide o oblasť, v ktorej Spoločenstvo ešte neprijalo právne predpisy a ktorá v dôsledku toho patrí do právomoci členských štátov. Konštatoval, že v prvom uvedenom prípade majú vnútroštátne súdy povinnosť uplatniť príslušné vnútroštátne predpisy, pokiaľ je to možné, vzhľadom na znenie a účel článku 50 dohody TRIPS, zatiaľ čo v druhej uvedenej situácii právo Spoločenstva nevyžaduje ani nezakazuje, aby právny poriadok členského štátu priznal jednotlivcom právo priamo sa odvolávať na pravidlo stanovené v článku 50 ods. 6 dohody TRIPS alebo uložil súdom povinnosť uplatňovať toto pravidlo *ex offi*. Je teda zrejmé, že nepriamy účinok dohody TRIPS na základe práva Únie závisí od toho, či sa daná situácia spravuje právom Únie. Ak sa neuplatní právo Únie, vnútroštátne súdy samozrejme môžu priznať predmetnému ustanoveniu tejto dohody aj priamy účinok, no ak sa uplatní právo Únie, sú povinné priznať mu v každom prípade nepriamy účinok, ako to konštatoval Súdny dvor, keďže táto povinnosť im vyplýva z práva Únie.

Okrem toho napríklad vo veci SCF³⁴ Súdny dvor konštatoval, že dohoda TRIPS a Zmluva Svetovej organizácie duševného vlastníctva (WIPO) o umeleckých výkonoch a zvukových záznamoch (ďalej len „WPPT“) sú síce uplatniteľné v právnom poriadku Únie, ale nemajú priamy účinok. V súvislosti s dohodou TRIPS Súdny dvor pripomenul, že ustanovenia tejto dohody vzhľadom na ich povahu a štruktúru nemajú priamy účinok ani nevytvárajú pre jednotlivcov práva, ktoré môžu títo jednotlivci priamo uplatňovať na súde podľa práva Únie.

Pokiaľ ide o WPPT, Súdny dvor podobne dospel k záveru, že uplatnenie jej ustanovení v rámci ich vykonávania alebo účinkov závisí od vydania ďalších aktov, a preto jej ustanovenia nemajú v práve Únie priamy účinok ani nevytvárajú pre jednotlivcov práva, ktoré môžu títo jednotlivci priamo uplatňovať na súde. Keďže však dohoda TRIPS a WPPT boli podpísané Úniou, ako neoddeliteľná súčasť právneho poriadku Únie boli záväzné pre inštitúcie Únie a členské štáty, a preto im Súdny dvor priznal nepriamy účinok. Pojem „verejný prenos“ obsiahnutý v právnych predpisoch Únie, konkrétne v smerniciach 92/100/EHS³⁵ a 2001/29/ES³⁶, sa mal v dôsledku toho vykladať vo svetle rovnocenných pojmov obsiahnutých v dohode TRIPS, ako aj vo WPPT, a to takým spôsobom, aby zostal zlučiteľný s týmito prameňmi medzinárodného práva, pričom sa mal takisto zohľadniť kontext, v ktorom sa tieto pojmy používajú, a ciele sledované príslušnými ustanoveniami dohôd v oblasti duševného vlastníctva. Uvedený pojem sa mal navyše vykladať v súlade s Medzinárodným dohovorom o ochrane výkonných umelcov, výrobcov zvukových záznamov a vysielacích organizácií, podpísaným v Ríme 26. októbra 1961 (ďalej len „Rímsky dohovor“), ktorý síce nebol súčasťou právneho poriadku Únie, a preto nebol uplatniteľný v rámci nej, no Únia mala podľa WPPT povinnosť nebrániť členským štátom v plnení povinností vyplývajúcich z tohto dohovoru, a preto mal Rímsky dohovor podľa Súdného dvora v rámci Únie nepriame účinky. Nepriamy účinok týchto medzinárodných dohôd bol možný práve vďaka existencii príslušnej sekundárnej právnej úpravy Únie, ktorá sa mala vykladať v súlade s ustanoveniami týchto dohôd.

5. Záver

V prípade dohôd WTO Súdny dvor vylúčil priamy účinok, pričom nadviazal na svoju judikatúru týkajúcu sa predchádzajúcej dohody GATT. Hoci skutočnosť, že Súdny dvor

³⁴ Rozsudok z 15. marca 2012 (C-135/10, EU:C:2012:140, body 38 až 50 a 56)

³⁵ Smernica Rady z 19. novembra 1992 o nájomnom práve a výpožičnom práve a o určitých právach súvisiacich s autorskými právami v oblasti duševného vlastníctva (Ú. v. ES L 346, s. 61; Mim. vyd. 17/001, s. 120)

³⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady z 22. mája 2001 o zosúladiení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti (Ú. v. ES L 167, s. 10; Mim. vyd. 17/001, s. 230)

neprehodnotil svoju „protekcionistickú“ judikatúru ani po zdokonaleniach zavedených v rámci dohôd WTO, bola predmetom kritiky a možno namietat, že vylúčenie priameho účinku má za následok oslabenie práv, ktoré môžu jednotlivcom vyplývať z týchto dohôd, ustálená judikatúra Súdneho dvora, ktorá potvrdzuje neexistenciu ich priameho účinku, je odôvodnená špecifickými črtami týchto dohôd.

Aj napriek tomu, že zohľadnenie medzinárodnej dohody pri skúmaní platnosti sekundárnych predpisov Únie je spravidla podmienené priamym účinkom tejto dohody, v prípade dohôd WTO Súdny dvor vo svojich rozhodnutiach *Fediol* a *Nakajima* zaviedol dve výnimky z tohto pravidla, ktoré sa špecificky týkajú práve tejto kategórie medzinárodných dohôd. Pravidlo, že dohody WTO nie sú priamo uplatniteľné, však nebráni uplatňovaniu mechanizmu konformného výkladu, resp. nepriamemu účinku týchto dohôd, ktorý je odôvodnený ich záväznosťou a prednosťou pred sekundárnou právnou úpravou Únie. Vzhľadom na to, že nepriamy účinok medzinárodných dohôd je podmienený existenciou príslušných predpisov, ktoré majú byť predmetom konformného výkladu, jeho pôsobnosť je obmedzená. Nepriamy účinok teda určite nie je ideálnym prostriedkom na zabezpečenie účinnosti dohôd WTO, ale vzhľadom na náležité odôvodnené vylúčenie ich priameho účinku má veľký význam pri uplatňovaní týchto dohôd v právnom poriadku Únie.

Recenzenti:

JUDr. Andrea Erdösová, PhD.

JUDr. Andrej Karpat, PhD.

Použité informačné zdroje:

CASOLARI, F.: The Acknowledgment of the Direct Effect of EU International Agreements: Does Legal Equality Still Matter? In: Rossi, L. S., Casolari, F. (eds.): *The principle of Equality in EU Law*. Cham: Springer, 2017, s. 83 – 129

KUIJPER, P. J.: The Case Law of the Court of Justice of the EU and the Allocation of External Relations Powers: Whither the Traditional Role of the Executive in EU Foreign Relations. In: Cremona, M., Thies, A. (eds.): *The European Court of Justice and External Relations Law: Constitutional Challenges*. Oxford: Hart Publishing, 2014, s. 95 – 114, na s. 105

MOHAY, Á.: The Status of International Agreements Concluded by the European Union in the EU Legal Order. In: *Pravni vjesnik*, roč. 33, č. 3 – 4, s. 151 – 163, na s. 157

RUIZ FABRI, H.: Is There a Case – Legally and Politically – for Direct Effect of WTO Obligations? In: *European Journal of International Law*, roč. 25, č. 1, s. 151 – 173, na s. 159

Pozri Craig, P., de Búrca, G.: *EU Law. Text, Cases, and Materials*, Sixth edition. Oxford University Press, 2015, s. 210

ŽIVIČNJAK, I.: Effect of WTO Law in the EU and the Individual's Right to Damages Caused by a Breach of WTO Law. In: *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, roč. 8, s. 531–560, na s. 553

Sloboda prejavu v kontexte ochrany súdnej moci¹
Freedom of speech in the context of the protection of judicial power

JUDr. Andrea Erdősová, PhD.

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav medzinárodného a európskeho práva

Anotácia

Príspevok pojednáva o hraniciach slobody prejavu vo vzťahu k súdnej moci, osobitne ku kritike súdnych rozhodnutí ako aj predstaviteľov súdnej moci. Na pozadí štrasburskej judikatúry, ale aj vnútroštátnej výkladovej praxe ilustruje hlavnú triádu delimitačných kritérií- kto, čo a koho kritizuje a na nich vysvetľuje prípustné hranice slobody prejavu.

Annotation

This contribution deals with the limits of freedom of expression in relation to judicial power, especially criticism towards court decisions as well as judges. In the light of Strasbourg case law, as well as national decisional interpretation, this paper illustrates the main triad of delimitation criterias – who criticizes, what and who is criticized and explains the permissible limits of freedom of expression.

Kľúčové slová

súd, rozhodnutie, kritika, sloboda prejavu, sudcovská etika

Key words

court, decision, criticism, freedom of speech, judiciary ethics

I. Kritika z pohľadu nezávislosti súdnej moci

Kritika súdnej moci je nesporne zložkou slobody prejavu², no ocitá sa v značnom napätí, ak do balansovania garancií základných práv pristupuje snaha chrániť nezávislosť a suverenitu súdnej moci. Vzniká tak potenciál proti sebe stojacich práv, kde na jednej strane je sloboda prejavu súčasťou nielen politickej diskusie ale aj slobody slova v širšom význame, kým na druhej strane tejto dichotómie je potreba chrániť jednak osoby sudcov ako verejných činiteľov pred difamáciou, znížením ich vážnosti a nezávislého postavenia, čo *ad personam*, ale aj *ad rem*- vo vzťahu k samotným súdnym rozhodnutiam, môže výrazne ovplyvňovať podstatu sudcovskej nezávislosti.

¹ Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0588

² Sloboda prejavu zakotvená v článku 26 ods. 2 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“ v príslušnom gramatickom tvare), čl. 10 Dohovoru o ochrane základných práv a slobôd v platnom znení, podpísaný v Ríme 4.11.1950, nadobudol platnosť 3.9.1953 (ďalej len „Dohovor“ v príslušnom gramatickom tvare)

Treba potom rozlišovať, z akého zdroja pochádza tento kriticizmus a aká je jeho podstata. V prvej línii je otázka pôvodu kritiky veľmi krehkou, ak pochádza práve z jedného zo zdrojov trojdelenia moci. Prvok politicizmu je v tomto kontexte vhodné pričítať tak zdroju legislatívnej, exekutívnej moci, ako aj kritiky od moci súdnej, pretože všetky môžu pôsobiť proti nezávislosti *per se*. Ak potom hovoríme o podstate kritiky, nie je vždy nutné rozlíšiť, či pramení z rodokmeňu právnikov ako profesionálneho zdroja kritiky (niekedy s väčšou či menšou mierou skutočne vecnej a odbornej debaty) alebo od súkromných osôb, novinárov, prípadne ide o istú formu celospoločenskej diskusie.³

V druhej línii treba odlišne pristupovať k problematike, ak sa za spoločenským diskurzom nad súdnymi rozhodnutiami skrýva politický tlak neustálej kontroly a prehnaného kriticizmu, ktoré môžu mať zmrazujúci efekt na prácu súdnej moci. Okrem toho, práve sudcovia, viazaní etickým kódexom⁴ ale aj podstatou svojej funkcie, majú obmedzené možnosti obrany voči týmto útokom.

„Často sa zdôrazňuje, že kritika súdnej moci je forma politického prejavu, a preto požíva široký stupeň právnej ochrany. Na druhej strane argument „politickým prejavom“ nie je akceptovaný vo všetkých jurisdikciách, pretože percepčia role a dôležitosti súdov sa rôzni v jednotlivých krajinách. Ako pripomína Barendt správne; „je jednoduchšie pre spoločnosť, ktorá plne akceptuje politickú rolu súdnictva, tolerovať aj zneužívanie kriticizmu voči nej.“⁵

Na druhej strane, kontrola rozhodnutí súdnej moci zo strany tlače má určitý politický kontext, ako to uviedol aj Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“ alebo „Súd“) v rozhodnutí **Prager a Oberschlick v. Rakúsko**: *„Tlač hrá rozhodujúcu úlohu v právnom štáte. Napriek tomu, nemôže prekročiť určité dané hranice, ktoré sú inter alia, ochrana povesti iných, napriek tomu má povinnosť poskytovať - spôsobom, ktorý je v súlade s jej zodpovednosťou a povinnosťami - informácie a myšlienky týkajúce sa politických otázok a iných záležitostí verejného záujmu“.*⁶

To nepochybne zahŕňa otázky týkajúce sa fungovania systému súdnej moci, inštitútov, ktoré sú nevyhnutné pre každú demokratickú spoločnosť. Tlač je jedným z prostriedkov, pomocou ktorých môžu politici a verejná mienka vykonávať kontrolu nad výkonom neľahkých úloh súdnej moci, v súlade s cieľmi, ktoré sú im zverené. Je však potrebné zohľadniť osobitnú úlohu súdnictva v spoločnosti. Ako záruka spravodlivosti, ktorá je základnou hodnotou právneho štátu, musí mať dôveru verejnosti, ak má byť úspešná pri plnení svojich povinností. Musí byť preto chránená pred nepodloženými útokmi najmä vo svetle skutočnosti, že sudcovia majú povinnosť diskretnosti, ktorá im neumožňuje reagovať.⁷

Dôkazom tohto regulatívu správania sudcov je aj vo vnútroštátnej proveniencii článok III ods. 7 Zásad sudcovskej etiky, podľa ktorého *sudca neposkytuje žiadne verejné vyjadrenia, ktoré by mohli mať podstatnejší vplyv na výsledok prejednávanej veci, na spravodlivý proces alebo*

³ „Aj vyjadrenia týkajúce sa osoby sudcu môžu byť súčasťou politickej diskusie, a to predovšetkým s prihliadnutím na subjekt, ktorý inkriminovaný výrok týkajúci sa osoby sudcu predniesol (v posudzovanom prípade sťažovateľ ako politik — primátor mesta, t. j. volený zástupca obyvateľov mesta), ako aj na to, čoho bol inkriminovaný prejav súčasťou v širšom kontexte (v posudzovanom prípade politickej diskusie o veciach verejného záujmu na zasadnutí mestského zastupiteľstva).“ (Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 472/2012 z 10. januára 2013)

⁴ Zásady sudcovskej etiky, prijaté Súdnu radou v Košiciach dňa 17.12.2015, zverejnené online, [cit. 11/02/18], dostupné: <http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/680_zasady-sudcovskej-etiky.pdf>

⁵Kosař, D. *Freedom of Speech and permissible degree of criticism of judges in the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the U.S. courts*. Budapest: 2007. Central European University., cit. podľa: Barendt, E. 1985. *Freedom of speech*. Oxford [Oxfordshire]: Clarendon Press

⁶ pozri mutatis mutandis rozsudok **Castells proti Španielsku** z 23. apríla 1992, séria A číslo 236, s. 23, odsek 43

⁷K tomu pozri **Prager a Oberschlick v. Rakúsko** z 26. apríla 1995, č. sťažnosti 1594/90, ods. 34

*pojednávanie, a tak vo verejnosti vyvolať dojem, že je zaujatý a neobjektívny. Netýka sa to právoplatne skončených vecí.*⁸

Je zřejmé, že v prípadoch, ak kritika má silný potenciál vytvárať takto tlak na výsledok samotného rozhodnutia, je aj Súd citlivejší a menej tolerantný vo vzťahu k otázkam prijateľnosti kritiky, bez ohľadu na iné skutočnosti, ktoré ju sprevádzajú. Analogicky tomu, ak sa sudca samotný vyjadri v konaní vo veci, ktorá ešte nie je právoplatne skončená, popri iných aspektoch porušenia sudcovskej nezávislosti a nestrannosti, ide *vice versa* taktiež o neprijateľné konanie, ktoré znižuje vážnosť a dôveryhodnosť súdnej moci. Vedno s tým možno tiež usudzovať o seba-diskreditácii, čoho prirodzeným dôsledkom je aj následná forma prípadných disciplinárnych opatrení alebo iných právnych postupov.⁹

Nepochybne, sudca má nielen vytvárať dojem nezávislosti a nestrannosti, ale aj materiálne naplniť tieto atribúty, hoci nie je bez záujmu verejnosti, predovšetkým účastníkov konania, akými úvahami sa pri rozhodovaní spravoval; napokon tie sú súčasťou zverejňovaných súdnych rozhodnutí, z ktorých argumentácie by to malo byť zřejmé. Pritom ale „(...) *treba pripomenúť rozdiel medzi právom na verejné súdne konanie a právom na slobodu prejavu. Kým význam prvého z nich spočíva v tom, že súdnictvo je pod verejnou kontrolou v záujme ochrany účastníkov konania, tak význam druhého je v informovaní verejnosti o priebehu súdneho konania, čo, samozrejme, nemusí byť v záujme účastníkov konania. Vyvážiť tieto dva do určitej miery protichodné záujmy treba v záujme práv účastníkov konania, ktoré sú spojené s ich právom na súkromie. Výnimkou môže byť ale informovanie o súdnych procesoch verejne známymi osobami a ak ide o taký obsah súdneho konania, ktorý by mal byť vo verejnom záujme prístupný širšej verejnosti.*“¹⁰

Treba zdôrazniť, že súdne rozhodnutie nemožno vonkoncom izolovať od vplyvu samosudcovského alebo senátneho pôsobenia, od faktoru osobného, profesijného vplyvu ich tvorcov. Ak sa potom kritika v širšom vznaša na celkové ich osobnostné pôsobenie, rozhodne máme za to, že tu vystupujú ako verejní činitelia a verejnosť má právo pýtať a má právo pýtať sa a obdržať informácie o ich vystupovaní nielen v súdnej sieni, ale aj na verejnosti, ak toto konanie vplýva na vnímanie statusu, vážnosti a dôstojnosti predstaviteľov súdnej moci.

II. Kritika z pohľadu postavenia funkcie sudcu

Pokiaľ ide o verejne činnú osobu **sudcu**, ... „*Potreba vymedzenia miery prípadnej kritiky u sudcu ako verejne činné osoby je ďaleko intenzívnejšia ako u iných verejne činných osôb vzhľadom na jeho špecifické postavenie v systéme orgánov verejnej moci, ktoré je do istej miery odlišné od iných verejne činných osôb, najmä preto, že sudca pri výkone súdnej moci zasahuje významným spôsobom do právneho postavenie fyzických osôb a právnických osôb, zakladá ich práva a určuje povinnosti. Pri prekročení dovolených limitov prípustnej kritiky by táto kritika*

⁸ Zásady sudcovskej etiky, prijaté Súdnu radou v Košiciach dňa 17.12.2015, zverejnené online, [cit. 11/02/18], dostupné: <http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/680_zasady-sudcovskej-etiky.pdf>

⁹ K tomu pozri i.a. TASR: Hovoril, že Kiska by mal skončiť, napokon končí samotný sudca, Hospodárske noviny online, [uverejnené 11/1/18], dostupné na: <<https://slovensko.hnonline.sk/1835265-hovoril-ze-kiska-by-mal-skoncit-napokon-konci-samotny-sudca>>; pozri tiež podmienky i.a. § 116 ods. 1 b), ako aj všeobecné podmienky § 17 zákona č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a prísediacich v platnom znení, ako aj Odporúčanie CM/Rec(2010/12) Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o sudcoch: nezávislosť, efektívnosť a zodpovednosť

¹⁰ SVÁK, J.: *Ústavnoprávny rozmer zverejňovania súdnych rozhodnutí na internete*, Justičná revue, 55, 2003, č. 3, s. 239 – 245

*mohla negatívne vplývať aj na prijímanie všetkých (mnohých) rozhodnutí súdov očami širšej, nielen dotknutej verejnosti.*¹¹

Pritom je ale dôležité rozhraničenie postavenia sudcu, pretože podľa prevládajúcich názorov, je ich postavenie v inej kategórii ako pri predstaviteľoch verejnej služby, porovnávúc pozíciu prokurátorov alebo príslušníkov polície. *Podľa D. Kosařa to ale sťažka možno konštatovať v prípade, ak ide o sudcov ústavného súdu, ktorí rozhodujú morálne citlivé a často politicky determinované otázky, uskutočňujú abstraktnú kontrolu ústavnosti, čím sa dostávajú do postavenia porovnateľného politikom, azda s výnimkou menšej miery akceptovateľného zásahu do oblasti ich súkromného života.*¹²

A môžeme súhlasiť s jeho algoritmom gradácie prípustnosti čoraz väčšieho stupňa kriticizmu, čím postupujeme vyššie súdnymi inštanciami.¹³

Na druhej strane, kontinuum štátnych alebo verejných funkcií či profesií nemá vo výkladovej praxi ESĽP vymedzenia, ktoré by podporovali túto hierarchiu, podľa ktorej by sme mohli určiť že napríklad poslanec parlamentu musí titulom svojej funkcie tolerovať širšie hranice kritiky ako je to povedzme u poslanca miestneho zastupiteľstva. Takéto vnútorné členenie *a minori ad maius* nevyplýva ani zo systému hierarchie súdov, napriek tomu ale môžeme s D. Kosařom súhlasiť, ak hovorí o tejto gradácii. Dôvody by sme postavili na celkom jednoduchom argumente, ktorý nevychádza z kariérnych východísk postavenia sudcu, ale je postavený na úlohe a povahe súdnych rozhodnutí. Platí pri nich, že čím postupujeme vyššie súdnymi inštanciami, tým by súdne rozhodnutia mali nadobúdať väčšiu mieru záväznosti, mali by sa dotýkať čoraz závažnejších otázok právneho významu a tým by aj mali pôsobiť doktrinálne presvedčivejšie voči rozhodnutiam nižších súdov. Súd alebo sudca, ktorý takéto rozhodnutia prijíma, potom zásadne musí čeliť väčšej miere ostražitosti verejnosti, novinárov, politikov, a to tak k obsahu rozhodnutí, zákonnosti priebehu konania ako aj ku garanciam nezávislosti a nestrannosti, ktoré sa viažu jeho osobu.

Na druhej strane ESĽP i.a. v prípade **Hrico v. Slovensko**¹⁴ nepovažoval za primerané chrániť osobnosť sudcu v takom rozsahu, aby pripustil zásah do práva na slobodu prejavu. Pozadie prípadu osvetľuje iná kauza Feldek v. Slovensko, prerokúvaná pred ESĽP, ktorej vnútroštátny priebeh bol kritizovaný zo strany týždenníka Domino efekt (predchodca týždenníka Domino fórum-poznámka autorky) vedeného sťažovateľom Andrejom Hricom. Tento útok v podobe uverejneného článku sa týkal troch rozsudkov sudcu Štefanka za jeho rozhodovanie v prípade Slobodník v. Feldek. Sudca Štefanko podal následne žalobu na ochranu osobnosti, na základe ktorej súd konštatoval porušenie práv žalobcu. V reakcii na to podal pán Hrico sťažnosť na ESĽP pre porušenie jeho práva na slobodu prejavu.

Pri rozhodovaní vzal štrasburský súd do úvahy aj okolnosti namietaného článku-všeobecne, teda že označenie rozsudku, ktorý mal byť v osobe sudcu Š. „právnou fraškou“- bolo nesporne silné. Článok o. i. poukazoval na to, že sudca Š. bol priamo zodpovedný za rozsudok, ktorý bol však prijatý v senáte troch sudcov. ESĽP pripomenul, že v tomto kontexte, sudca Š. predsedal odvolaciemu senátu a mal preto zodpovednosť za vydanie rozsudku. Vyjadrenie Krajského súdu, ktoré sa v štrasburskom rozsudku spomína, sa odvoláva na judikatúru ESĽP. Podľa nej hranice prijateľného kriticizmu sú širšie vo vzťahu k sudcovi, ktorý vstúpi do politického života. Ďalej, ochrana článku 10 sa nevzťahuje iba na názory, ktoré môžu šokovať alebo urážať, ale novinárska sloboda pokrýva aj istý stupeň zveličenia. Navyše v celom článku išlo o jediné

¹¹nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2007, sp. zn. **II ÚS 261/06**

¹² Kosař, D. *Freedom of Speech and permissible degree of criticism of judges in the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the U.S. courts.* Budapest: 2007. Central European University, p. 25

¹³ Ibidem, p. 27

¹⁴**Hrico v. Slovensko**, rozsudok z **20. júla 2004**, sťažnosť č. 49418/99, ods. 46-49, tiež s odkazom na prípad Feldek v. Slovenská republika, ods. 81

spomínané vyjadrenie tohto druhu. Účelom predmetných tvrdení nebolo preto urážať, ponížiť alebo diskreditovať kritizovanú osobu. Podstatné bolo aj to, že súdne konanie, ktorého sa kritizovaný sudca zúčastnil a ktoré bolo témou komentárov v predmetnom článku, sa významne týkalo všeobecného záujmu politickej debaty.

Z týchto dôvodov ESLP konštatoval, že slovenské súdy porušili princípy zakotvené v ustanovení článku 10 Dohovoru a dôvody, ktoré uviedli na ospravedlnenie uskutočneného zásahu, nemožno považovať za postačujúce. Na tejto pozícii sťažovateľa nemení nič ani relatívne nízka suma, ktorú musel sťažovateľ ako žalovaný v rámci vnútroštátneho konania zaplatiť žalobcovi.

Pritom však možno brať do úvahy, že kritika sudcov zahŕňa tak kritiku osoby (*ad hominem*), ako aj kritiku súdneho rozhodnutia (*ad rem*). Pre oba typy platia čiastočne odlišné pravidlá.¹⁵ V nadväznosti na to, pokiaľ je kritika zameraná na rozsudok súdu, tak je sloboda prejavu vysoká, pokiaľ je terčom kritiky jednotlivý sudca, treba rozlišovať medzi kritikou zasahujúcou profesijnú sféru a kritikou zasahujúcou súkromný život.

Prvá z nich má pochopiteľne nižšiu citlivosť voči intenzite slovného zásahu a pokiaľ ide o súkromný život sudcu, je rozhodne pod menším drobnohľadom ako v prípade privátnej sféry politika.

V istom období bola právnická obec zamestnaná úvahami nad nemajetkovou ujmom v kontexte *ad libitum* vysokých súm priznávaných ako tieto náhrady za zásah do osobnostných práv predovšetkým politikov a sudcov, *a contrario* oveľa nižším sumám, prisudzovaným titulom doživotných následkov na zdraví alebo spôsobenej smrti. Táto téma ožíva potom opakovanie v súvislosti so žalobami a sťažnosťami a periodicitou ich využívania niektorými sudcami.

D. Kosař v tejto súvislosti poukazuje na to, že akýkoľvek spor, týkajúci sa kritiky sudcov, vedie nevyhnutne k tomu, že súdiť bude opäť sudca, ktorý zrejme nebude príliš naklonený ku kritike kolegu, preto „*sudcovia by mali byť obzvlášť zdržanliví pri iniciovaní žalôb na ochranu osobnosti.*“ Prinajmenšom sú predmetné rozhodnutia vnímané ako podozrivé, ak v konkrétnostiach nie sú skutočne aj svedectvom stavovskej lojality. Nazdávame sa, že tento faktor zaiste treba brať do úvahy, no nemá rovnako všeobecnú platnosť. Možno to azda prirovnať k znaleckej výpovedi lekára, ktorý má posúdiť profesionálne konanie kolegu lekára a neraz podať expertný posudok tam, kde ani medicínska veda nedáva jednoznačnú odpoveď.¹⁶ Rovnako ako v prípade konania o ochrane osobnosti sudcu neostáva iné, než sa s istou ostražitosťou napokon spoliehať na profesionálnu česť jednotlivca.

III. Kritika z hľadiska práva na informácie

Jednou z úloh tlače je i prinášať informácie o priebehu súdneho konania, ktoré za predpokladu, že nepresahujú stanovené hranice, prispievajú k verejnosti konania. „(...) **Nielenže tlač má povinnosť takéto informácie rozširovať, ale i verejnosť má právo ich prijímať.**“¹⁷ Aj týmto spôsobom sa uskutočňuje kontrola súdnej moci.

V kontexte práva na informácie, J. Vozár et al. odkazujú na bohatú anabázu rozhodnutí Ústavného súdu SR, ktoré priznávajú sudcovi, ktorý vedie pojednávanie, právo rozhodovať o tom, či je možno vyhotovovať obrazové záznamy, obrazové prenosy alebo zvukové prenosy,

¹⁵KOSAŘ, D. *Kritika soudců: mýty a polopravdy*. Jurisprudence, Praha: Wolters Kluwer, 2010, XIX, č. 5, s. 3-10. ISSN 1802-3843

¹⁶K tomu pozri i.a. rozhodnutie vo veci **Frankovicz v. Poľsko**, č. sťažnosti 53025/99, rozsudok zo **16. decembra 2008**, ktoré sa týkalo kritiky konania- liečebného postupu kolegu - lekára, spadajúcej pod ochranu čl. 10 Dohovoru

¹⁷**Observer a Guardian v. Spojené kráľovstvo** z **26. novembra 1991**, č. sťažnosti 13585/88, odsek 59; **Jersild v. Dánsko** z **23. septembra 1994**, č. sťažnosti 15890/89, odsek 31

pričom právo na vyhotovenie zvukového záznamu zo súdneho pojednávania takémuto povoľovaciemu procesu nepodlieha.¹⁸

Dlžní komplexnosti pre porovnanie uvádzame aj obsahovo protichodné rozhodnutie Najvyššieho súdu SR rozhodujúceho ako disciplinárny súd v súvislosti s disciplinárnym previnením sudcu, ktorý nedovolil zástupcovi vedľajšieho účastníka konania zachytiť priebeh pojednávania na diktafón.¹⁹ Za pozornosť pritom stojí argumentácia Najvyššieho súdu v predmetnej veci: : „(...) je nepochybné, že v danom prípade došlo k stretu dvoch zákonných práv účastníkov konania (a to práva na informácie a práva na ochranu súkromia, keďže na pojednávaní sa prejednávali otázky týkajúce sa zdravotného stavu druhého účastníka konania-pozn. autorov) a sudca mal nespochybniteľnú zákonnú možnosť/povinnosť (§1, 2 a 116 Občianskeho súdneho poriadku) rozhodnúť o tomto strete, vykonával jednoznačne svoju rozhodovaciu právomoc, ktorá nemôže byť disciplinárnym previnením, ako sa mu to kladie za vinu.“²⁰

Domnievame sa, že pokiaľ sudca, proti ktorému sa viedlo disciplinárne konanie, považoval za potrebné účinne chrániť súkromie účastníkov konania, jeho postup by bol konformný so zákonnou ochranou práva na súkromie iba v prípade, ak by bol verejnosť vylúčil po celú dobu alebo časť priebehu pojednávania (§ 116 ods. 3 alebo 4 primerane vtedy platného zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok) a príslušnej etape trvania obmedzenia by zodpovedali aj následné reštrikcie práva na informácie, uplatnené voči novinárom ako reprezentantom verejnosti.

Obsah informácií o súdnom konaní musí rešpektovať predovšetkým princíp prezumpcie nevinny a nemal by ovplyvňovať výsledok súdneho rozhodovania. Vo veci **Worm v. Rakúsko** Súd konštatoval, že správy a komentáre o súdnych konaniach prispievajú k ich poznaniu a sú kompatibilné s požiadavkou verejnosti súdneho konania, ak neprekročia hranice dané záujmom na riadnom výkone spravodlivosti. V tomto prípade ich novinár prekročil, pretože konštatoval vinu obžalovaného ešte pred konečným verdiktom súdu, čo porušilo princíp prezumpcie nevinny, ale mohlo mať vplyv aj na obsah súdneho rozhodnutia.²¹ V aspekte problematiky uverejňovania súdnych rozhodnutí na internete má táto skutočnosť vplyv na sprístupňovanie informácií a poznatkov o stave konania a rozhodovania súdov pri neprávoplatne skončených veciach. To je napokon spoločné kritérium vzťahujúce sa na kritiku súdnej moci ako aj komentovanie rozsudkov zo strany sudcov, ako sme už v úvode spomínali.

IV. Kritika ako prostriedok zvyšovania kvality súdnych rozhodnutí

Na druhej strane nemožno sa proti kritike ako takej vymedziť absolútne s tendenciou brániť tak nedotknuteľnosť sudcov a nezávislosť súdnej moci. Vecná kritika slúži k zvyšovaniu úrovne rozhodovania, kvality súdnych rozhodnutí a osobitne zo strany právnikovi môže potenciovateľ lepšiu kontrolu garancií spravodlivého súdneho konania.

V prípade **Rodriguez Ravelo v. Španielsko** išlo o vyjadrenia, ktoré advokát použil v písomnom podaní a ktoré obsahovali hodnotiace úsudky týkajúce sa osoby sudkyne odsudzujúcej jej správanie. Sťažovateľ namietal, že bol odsúdený na základe dôvodov, ktoré

¹⁸Vozár, J. et al.: *Tlačový zákon*. Komentár. 1. Vydanie. Praha: C.H. Beck, 2009, 273 s. ISBN 978-80-7400-169-7, s. 35 a nasl.

¹⁹rozhodnutie Najvyššieho súdu SR vo veci **2 Ds 7/04**, Výročná správa Súdnej rady Slovenskej republiky 2005, s. 113-120, uvádzané podľa Vozár, J. et al.: *Tlačový zákon*. Komentár. 1. Vydanie. Praha: C.H. Beck, 2009, 273 s. ISBN 978-80-7400-169-7, ss. 36, 37

²⁰rozhodnutie Najvyššieho súdu SR vo veci **2 Ds 7/04**, Výročná správa Súdnej rady Slovenskej republiky 2005, s. 113-120, uvádzané podľa Vozár, J. et al.: *Tlačový zákon*. Komentár. 1. Vydanie. Praha: C.H. Beck, 2009, 273 s. ISBN 978-80-7400-169-7, ss. 36, 37

²¹ **Worm v. Rakúsko**, rozsudok z **27.augusta 1997**, sťažnosť č. 83/1996/702/894

predstavovali neprímeraný zásah do jeho výkonu práva slobodne sa vyjadrovať v rámci svojich profesionálnych povinností. Súd rozhodol, že došlo k porušeniu článku 10 (sloboda prejavu). Je pravda, že vznesenie obvinenia, ako aj odsúdenie žalobcu boli uskutočnené na základe zákona, pričom zásah do výkonu práva na slobodu prejavu sledoval legitímny cieľ ochrany dobrého mena a práv okresného sudcu a zachovania autority a nestrannosti súdnictva. ESĽP však dospel k záveru, že odsúdenie žalobcu v trestnom konaní **mohlo mať zmrazujúci účinok na právnikov**, ktorí sú ustanovení, aby obhajovali práva svojich klientov. Španielske trestné súdy preto nedokázali dosiahnuť spravodlivú rovnováhu medzi potrebou zachovať právomoc súdnictva a potrebou chrániť slobodu prejavu. **Trest uložený advokátovi teda nebol primeraný sledovanému legitímnemu cieľu, a preto nebol v demokratickej spoločnosti nevyhnutný.**²²

V podobnom režime posudzoval štrasburský súd aj prípad **Morice proti Francúzsku**, v ktorom bol francúzsky právnik trestne a civilno-právne potrestaný za ohováranie, ktorého sa mal dopustiť kritikou vznesenou na adresu dvoch sudcov, ktorú uverejnil v článku v poprednom denníku. V tomto článku sa opakovalo, čo bolo obsahom listu od pána Moriceho ministrovi spravodlivosti, v ktorom požadoval začatie správneho konania a vyšetrovania vo vzťahu ku správaniu sudcov a na druhej strane pripomienky adresované novinárovi za predmetné výroky, ktoré použil v článku. Pánovi Morice-ovi bola udelená pokuta a povinnosť náhrady nemajetkovej ujmy, ako aj strpieť uverejnenie vyhlásenia v príslušnom denníku.

Rozsudkom z 23. apríla 2015 prijatým jednomyseľne, dospel ESĽP k záveru o porušení článku 10 Dohovoru. Predovšetkým ESĽP uviedol, že pán Morice použil vyjadrenia, ktoré mali podobu hodnotiacich úsudkov, a ktoré sa opierali o dostatočný faktický základ. Jeho slová sa zaoberali predmetom všeobecného záujmu, a to fungovaním spravodlivosti a vývojom prípadu, ktorý bol riešený s vysokou mierou mediálneho záujmu. Význam rozsudku leží teda na zvážení dostupnej judikatúry ESĽP, týkajúcej sa slobody prejavu právnikov, pričom sa rozlišuje, či sú vyjadrenia vznesené v rámci pojednávacej miestnosti alebo mimo nej. Význam tu spočíva aj v tom, ako sa vyslovil ESĽP, že **„právnik má osobitné postavenie a úlohy v systéme organizácie súdnej moci a nemôžu byť v tomto posudzovaní na rovnakej úrovni ako novinári. Ich postavenie a úloha v súdnych konaniach sú celkom odlišné. Novinári majú úlohu nestranné a v súlade s ich povinnosťami a zodpovednosťou informovať o myšlienkach a všetkých záležitostiach verejného záujmu, vrátane tých, ktoré sa vzťahujú na chod súdnej moci. Právnik, v rámci ich pôsobnosti, vystupujú v súdnom systéme a sú priamo zahrnutí do jeho fungovania a zastupovania strany v spore.“**

Ten význam tiež spočíva v tom, že „právnik by mal byť schopný upriamiť pozornosť verejnosti na prípadné zneužitie súdneho systému; justícia môže mať prospech z konštruktívnej kritiky“. Napokon, treba rozlišovať medzi sudcami, ktorí sú limitovaní osobitným poslaním súdnej moci v spoločnosti a právnikmi všeobecne: „prejav sudcu, na rozdiel od iných právnikov, je uskutočnený ako vyjadrenie objektívneho hodnotenia, ktorý sa dotýka nielen osoby vyjadrujúcej tak svoje stanovisko a jeho/jej prostredníctvom aj celého súdneho systému, ktorý reprezentuje. Právnik všeobecne hovorí tak len vo svojom vlastnom mene alebo v mene svojho klienta.“ Európsky súd pre ľudské práva však zdôrazňuje, že "správne fungovanie súdov by nebolo možné bez uvedomelých vzťahov založených na vzájomnom rešpekte medzi rôznymi predstaviteľmi systému súdnictva, v popredí ktorého sú sudcovia a právnik všeobecne".²³

Naproti tomu v prípade **Fuchs v. Nemecko**, išlo o nemeckého právnika, disciplinárne a trestne odsúdeného za urážku znalca v odbore informatiky, ktorej sa dopustil v písomných vyjadreniach adresovaných súdu vo veci obžaloby. Právnik zastupoval klienta, obvineného za

²² **Rodriguez Ravelo v. Španielsko**, rozsudok z 12. januára 2016, č. sťažnosti 48074/10

²³ **Morice v. Francúzsko**, rozsudok z 23. apríla 2015, č. sťažnosti 29369/10

prechovávanie detskej pornografie, pričom namietal, že znalec navrhnutý obžalobou na odhalenie súborov dát, ktorý zložil prísahu, skôr, než začal vykonávať svoje povinnosti pred súdnymi orgánmi, mohol manipulovať so spismi, aby získal dôkazy požadované prokuratúrou. Znalec podal sťažnosť za ohováranie a pán Fuchs bol odsúdený na zaplatenie pokuty.

Následne disciplinárna komisia právnikov pokarhala pána Fuchsa a uložila mu pokutu za to, že nespĺnil svoju povinnosť konať v súlade so svojimi profesijnými povinnosťami a svedomito tak, ako si to zaslúži jeho profesia. Jednomyseľným rozhodnutím z 27. januára 2015, ESLP prehlásil sťažnosť za zjavne neprijateľnú a tým neprípustnú. Sankcie, ktoré boli uložené pánovi Fuchsovi mohli byť považované za zásah do jeho práva na slobodu prejavu, ale boli uložené na základe zákonných dôvodov (trestný zákon a príslušný stavovský predpis), sledovali legitímny záujem (ochrana povesti a práv osôb pod prísahou) a boli nevyhnutné v demokratickej spoločnosti.

ESLP rozhodol, že pán Fuchs **nemôže v mene obhajoby záujmov svojho klienta vo všeobecnosti naznačovať, že expert sfaľoval dôkazy. Okrem toho predmetné pripomienky neobsahovali žiadnu objektívnu kritiku práce ustanoveného znalca v súdnom konaní, ich cieľom bolo všeobecne poškodiť jeho prácu a vyhlásiť jeho závery za nepoužiteľné. Preto neboli legitímne ani z hľadiska obhajoby záujmov klienta. Navyše neboli prednesené na verejnosti.** ESLP nakoniec nepovažuje pokuty uložené v rámci trestného a disciplinárneho konania za neprimerané.

Ide o vôbec prvý prípad, v ktorom ESLP rozhodol v súvislosti s výzvou advokáta na preskúmanie bezúhonnosti ustanoveného znalca pod prísahou. Podľa Súdu, ustanovení znalci **"musia mať možnosť vykonávať svoje povinnosti v podmienkach bez neprimeraného narušenia ich práce, ak majú úspešne plniť svoje úlohy. Preto môže byť potrebné chrániť ich v rámci výkonu ich činnosti pred útočnými a neopodstatnenými verbálnymi útokmi".** ESLP týmto nemal za cieľ zamedziť kritike práce znalcov, ale dať jej určité vopred stanovené primerané hranice.²⁴

Účelom je, aby celkový priebeh súdneho konania, nielen formálne, ale aj naplnením účelu procesných pravidiel, bol dôstojný. Ako to napokon konštatoval aj v rozhodnutí **Veraart v. Holandsko**, „osobitná povaha právnej profesie má podstatný vplyv na konanie na verejnosti, ktoré musí byť diskrétna, čestná a dôstojná“.²⁵

Nech sú už prostriedky obhajoby akejkolvek podstaty, treba vyvodiť z rozhodovacej činnosti Súdu, že sú posudzované vo svetle kritiky konštruktívnej, pričom sa dôraz kladie na súbor viacerých kritérií primeranosti. Príkladom môže byť rozhodnutie vo veci **Schöpfer v. Švajčiarsko**, v ktorom išlo o právniku, kritizujúceho priebeh trestného konania. Ešte skôr, ako vzniesol sťažnosť, ktorej bolo čiastočne vyhovené, zvolal tlačovú konferenciu s odôvodnením, že je to jeho posledná možnosť. Súdu sa preto aj suma pokuty, ktorá bola sťažovateľovi uložená, javila celkovo ako primeraná sankcia v rozsahu voľnej úvahy štátu (margin of appreciation). Navyše Súd kládol pritom dôraz na viaceré okolnosti prípadu, medzi nimi najmä tón kritiky, miesto, kde bola kritika vyslovená (tlačová konferencia, medializovaná kritika), pozíciu sťažovateľa, označenie, že novinári sú jeho poslednou nádejou, ale aj fakt, že išlo o neprávoplatne skončenú vec, teda kritika sa vzťahovala na konanie, ktoré ešte stále prebiehalo.²⁶

V. Záver

Záverom možno konštatovať, že štrasburský systém súdnej kontroly nechce neprimerane obmedzovať kritiku, aj keď ide o súdnu moc, ktorá musí byť nezávislá a nestranná. Avšak pre

²⁴ **Fuchs v. Nemecko**, rozsudok z 19. februára 2015, č. sťažnosti 29222/11 a 64345/11

²⁵ **Veraart v. Holandsko**, rozhodnutie z 30. novembra 2006, č. sťažnosti 10807/04, ods. 51

²⁶ **Schöpfer v. Švajčiarsko**, rozsudok z 20. mája 1998, č. sťažnosti 25405/94, ods. 34

informácie týkajúce sa prebiehajúceho súdneho konania musia automaticky platiť prísnejšie pravidlá, než v iných oblastiach slobody prejavu. Protekcionizmus vo vzťahu k týmto konaniam však nesúvisí len s potrebou zachovania presumpcie neviny podľa článku 6 ods. 2 Dohovoru. Rolu tu hrá aj ovplyvňovanie výsledkov súdneho konania zo strany médií, postavenie obžalovaného, ale aj zachovanie nezávislého rozhodovania vo veci, čo platí všeobecne, nielen na trestné konania. Potenciálne najnebezpečnejšia je pritom kritika v médiách, ale predsa je potrebné posudzovať vznesenú kritiku cez optiku triády- koho sa týka, kto kritizuje a čo je kritizované.²⁷

Garancie vecnej kritiky pritom treba zachovávať v každom prípade tak vo vzťahu ku námietkam vzneseným *ad rem*, ako aj *ad hominem*. Platí zároveň, že záujem na zachovaní nezávislosti a dôstojnosti súdneho konania musí pôsobiť aj v opačnom garde, aby sa ani samotní predstavitelia súdnej moci nepričinili svojimi výroky v súdnej sieni i mimo nej k zníženiu vážnosti a záruk spravodlivého súdneho konania.

Recenzenti:

doc. JUDr. PhDr. Ing. Michael Siman, PhD., D.E.A
JUDr. Andrej Karpat, PhD.

Použité informačné zdroje:

Publikácie:

- Kosař, D. *Freedom of Speech and permissible degree of criticism of judges in the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the U.S. courts*. Budapest: 2007. Central European University, p. 25
- KOSAŘ, D. *Kritika soudců: mýty a polopravdy*. Jurisprudence, Praha: Wolters Kluwer, 2010, XIX, č. 5, s. 3-10. ISSN 1802-3843
- SVÁK, J.: *Ústavnoprávny rozmer zverejňovania súdnych rozhodnutí na internete*, Justičná revue, 55, 2003, č. 3, s. 239 – 245
- Vozár, J. et al.: *Tlačový zákon*. Komentár. 1. Vydanie. Praha: C.H. Beck, 2009, 273 s. ISBN 978-80-7400-169-7, 237 s.

Právne predpisy, dokumenty a súdne rozhodnutia:

- Dohovor o ochrane základných práv a slobôd v platnom znení, podpísaný v Ríme 4.11.1950, nadobudol platnosť 3.9.1953
- Odporúčanie CM/Rec(2010/12) Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o sudcoch: nezávislosť, efektívnosť a zodpovednosť
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky
- Zákon č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a prísediacich v platnom znení
- Zásady sudcovskej etiky, prijaté Súdnou radou v Košiciach dňa 17.12.2015, zverejnené online, [cit. 11/02/18], dostupné: http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/680_zasady-sudcovskej-etiky.pdf
- nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2007, sp. zn. **II ÚS 261/06**
- nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. januára 2013, sp. zn. **IV. ÚS 472/2012**
- rozhodnutie Najvyššieho súdu SR vo veci **2 Ds 7/04**

²⁷ Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 1062

- Výročná správa Súdnej rady Slovenskej republiky 2005, s. 113-120
- **Castells proti Španielsku** z 23. apríla 1992, séria A číslo 236
- **Feldek v. Slovakia**, rozsudok z **12. júla 2001**, č. sťažnosti 29032/95
- **Frankovicz v. Poľsko**, rozsudok zo **16. decembra 2008** č. sťažnosti 53025/99
- **Fuchs v. Nemecko**, rozsudok z **19. februára 2015**, č. sťažnosti 29222/11 a 64345/11
- **Hrico v. Slovensko**, rozsudok z **20. júla 2004**, sťažnosť č. 49418/99
- **Jersild v. Dánsko** z **23. septembra 1994**, č. sťažnosti 15890/89
- **Morice v. Francúzsko**, rozsudok z **23. apríla 2015**, č. sťažnosti 29369/10
- **Observer a Guardian v. Spojené kráľovstvo** z **26. novembra 1991**, č. sťažnosti 13585/88
- **Prager a Oberschlick v. Rakúsko** z **26. apríla 1995**, č. sťažnosti 1594/90, ods. 34
- **Rodriguez Ravelo v. Španielsko**, rozsudok z **12. januára 2016**, č. sťažnosti 48074/10
- **Schöpfer v. Švajčiarsko**, rozsudok z **20. mája 1998**, č. sťažnosti 25405/94
- **Veraart v. Holandsko**, rozhodnutie z **30. novembra 2006**, č. sťažnosti 10807/04
- **Worm v. Rakúsko**, rozsudok z **27. augusta 1997**, sťažnosť č. 83/1996/702/894

**SPRÁVNE DELIKTY A SPRÁVNE TRESTANIE V KONTEXTE ZÁSADY „NULLUM CRIMEN SINE LEGE“, „NEMO TENETUR SE IPSUM ACCUSARE“ A ZÁSADY LEGITÍMNYCH OČAKÁVANÍ
ADMINISTRATIVE WRONGS AND SENTENCING FROM THE PERSPECTIVE OF THE PRINCIPLES OF
„NULLUM CRIMEN SINE LEGE“, „NEMO TENETUR SE IPSUM ACCUSARE“ AND OF THE PRINCIPLE
OF LEGITIMATE EXPECTATIONS**

**doc. JUDr. PhDr. Peter Potásch, PhD.
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva**

Anotácia

Štúdia sa zaoberá aktuálnymi otázkami týkajúcimi sa pojmu správne trestanie, a to najmä v kontexte kategorizácie správnych deliktov pre účely Správneho súdneho poriadku (zákon č. 162/2015 Z. z.). Autor sa venuje trom základným inštitútom: a) zásade *nullum crimen sine lege* / *nullum crimen sine lege certa* (v kontexte generálnej klauzuly ako základu pre administratívnoprávny postih), b) vzťahu precedenčnej zásady a zásady individualizácie sankcie (za správny delikt) a c) vybranými osobitosťami zásady *nemo tenetur se ipsum accusare* (v kontexte správneho trestania). Vo finálnej časti štúdie autor prezentuje svoje úvahy smerujúce k tomu, či sa pre účely správneho trestania právnických osôb majú popri zásadách obsiahnutých v Trestnom zákone a Trestnom poriadku uplatniť aj zásady vyplývajúce z osobitného zákona upravujúceho trestnú zodpovednosť právnických osôb.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0521.

Annotation

The study focuses on the current issues relating to the topic administrative sentencing by looking into the definition of this term (via the categories of administrative wrongs) as set forth by the Slovak Judicial Administrative Proceedings Code. At the same time, the author focuses on the a) principle *nullum crimen sine lege* / *nullum crimen sine lege certa* (especially from the perspective of a general clause being the very foundation of the administrative sentencing), b) the relation between the rules of precedents and between the individualization of the sentences (for administrative wrongs) and c) the principle of *nemo tenetur se ipsum accusare* (from the perspective of administrative sentencing). In the final part of the study, the author presents his views on the fact whether the criminal law principles set forth by the Criminal Code and the Criminal Procedure Code are the only ones to be applied in the case of punishing legal entities or shall – in addition to the above Codes – a special piece of legislation – the Act on the Criminal Liability of Legal Entities applied as well.

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-16-0521.

Kľúčové slová

správny delikt, trestný čin, sankcia, *nullum crimen sine lege*, *nullum crimen sine lege certa*, *nemo tenetur se ipsum accusare*, precedenčná zásada, legitímne očakávania, trestná zodpovednosť právnickej osoby

Keywords

administrative wrong, criminal offence, punishment/sentence, *nullum crimen sine lege*, *nullum crimen sine lege certa*, *nemo tenetur se ipsum accusare*, rule of precedents, legitimate expectations, criminal liability of legal entities

I.

Správne trestanie – už nielen (klasické) postihovanie za správny delikt

V predkladanej štúdií sme sa rozhodli venovať otázkam, ktoré považujeme v súvislosti so správnym trestaním v súčasnosti za mimoriadne aktuálne. Aj keď sa na prvý pohľad môže zdať, že pojem správny delikt, resp. správne trestanie sú pojmy ustálené (z hľadiska teória aj praxe, resp. z hľadiska vymedzenia a ich obsahu), nie je tomu tak. Práve v súčasnosti je možné identifikovať nové fenomény, ktoré vnášajú do režimu správneho trestania často viac otázok ako odpovedí. Napríklad pri porovnávaní pojmov „správny delikt“ vidíme odklon od „klasickej“ klasifikácie správnych deliktov (v odbornej literatúre) a pri legálnom vymedzení obsahu tohto pojmu (resp. pojmu správne trestanie) pre účely správneho súdneho konania podľa osobitných právnych predpisov. Práve vymedzenie pojmu „správne trestanie“ podľa zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok podrobujeme detailnejšej analýze (pričom mimoriadne kladne hodnotíme, že za správne trestanie (podľa SSP) sa považuje aj postihovanie „za iné protiprávne konanie“, ktoré nie je možné kategorizovať ako priestupok alebo iný správny delikt). V ďalšej časti štúdie sa venujeme trom trestnoprávnym zásadám, ktoré by mali byť aplikované aj vo vzťahu k ukladaniu správnych sankcií (ktoré majú povahu trestného obvinenia – s odkazom na tzv. štrasburskú judikatúru a nadväzujúcu rozhodovaciu činnosť národných súdov – súdov Slovenskej republiky). Osobitný priestor v tejto súvislosti venujeme zásade „*nullum crimen sine lege*“ (najmä v kontexte jej zložky *nullum crimen sine lege certa*), ďalej vzťahu zásady legitímnych očakávaní – precedenčnej zásady v správnom konaní (na strane jednej) a zásady individualizácie sankcie (na strane druhej) a vo finálnej časti štúdie venujeme pozornosť zákazu sebaobviňovania (*self-incrimination*) – v kontexte správneho práva (správneho trestania).

II.

Úvod – správny delikt/správne trestanie (teória a zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok)

Správny delikt je jedným z druhov právnych deliktov. Všeobecný pojem „správneho deliktu“ nie je legálne definovaný¹, pričom z čisto kvantitatívneho hľadiska tvorí väčšiu skupinu verejnoprávných deliktov ako trestné činy. Neexistuje žiadny prameň práva, ktorý by legislatívne vymedzoval kategórie správnych deliktov. Takúto kategorizáciu zaviedla právna teória, resp. teória správneho práva, pričom v tejto súvislosti sa najčastejšie pojednáva o priestupkoch a tzv. iných správnych deliktoch, ktoré sa ešte ďalej vnútorne diferencujú spravidla na iné správne delikty fyzických osôb postihované na základe zavinenia, správne delikty právnických a fyzických osôb postihované bez ohľadu na zavinenie, správne (verejné) disciplinárne delikty a správne poriadkové delikty. Väčšina správnych deliktov je subsumovateľná pod niektorú z uvedených položiek, pričom, žiaľ, v praxi vznikajú aj „nové“ a terminologicky nevhodné označenia, ktoré do celého systému deliktuálneho práva vnášajú nekoherentnosť. V tejto súvislosti je možné spomenúť napr. zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (v znení neskorších predpisov), ktorý v §72 upravuje tzv. „disciplinárne priestupky“.² Vhodné a jasné označenie deliktu je pritom dôležité, keďže v niektorých prípadoch je základným predpokladom jeho postihnuteľnosti aj formálny

¹ HAŠANOVÁ, J. in CEPEK, B. a kol. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Wolters Kluwer : Bratislava. 2018, ISBN 978-80-8168-784-6, str. 356

² § 72 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách ustanovuje: „Disciplinárny priestupok je zavinené porušenie právnych predpisov alebo vnútorných predpisov vysokej školy alebo jej súčasť, alebo verejného poriadku.“

znak označenia – napr. nevyhnutnosť explicitného označenia za priestupok v zákone č. 372/1990 Zb. o priestupkoch (ZoP) alebo v osobitnom predpise.^{3 4}

Jednoznačné vymedzenie toho, čo sa považuje za správny delikt, sa v súčasnosti stáva čoraz relevantnejším, a to najmä z dôvodu, že pojem „správny delikt“ a „správne trestanie“ sa stávajú kľúčovými už nielen v kontexte správneho konania, ale aj v správnom súdnictve. S účinnosťou od 01.07.2016 sa totiž v právnom poriadku Slovenskej republiky (účinnosťou zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok – ďalej aj ako „SSP“) objavil osobitný druh žaloby, a to sankčná žaloba – formálne správnejšie „*správna žaloba vo veciach správneho trestania*“ (§ 194 a nasl. SSP). Ide o osobitný druh žaloby, o ktorej sa koná v osobitnom režime (v porovnaní s tzv. všeobecnou správnu žalobou podľa § 177 a nasl. SSP).

Pre režim konania o tzv. sankčnej žalobe bude pritom relevantné skúmať obsah pojmu „správne trestanie“ pre účely SSP. Ustanovenie § 194 ods. 1 SSP definuje, že „*Správnym trestaním sa na účely tohto zákona rozumie rozhodovanie orgánov verejnej správy o priestupku, správnom delikte alebo o sankcii za iné podobné protiprávne konanie.*“ Predmetné vymedzenie správneho trestania uskutočnené prostredníctvom akejkoľvek typológie správnych deliktov sa pritom odkláňa od dlhodobo zaužívaného členenia správnych deliktov (pre doktrinálne účely). Dlhodobo totiž teória správneho práva v súvislosti s kategorizáciou správnych deliktov vychádzala z duálneho režimu, a to v tom zmysle, že správne delikty sa delia na „priestupky“ a „iné správne delikty“ (pričom do položky „iné správne delikty“ sa zahŕňali všetky správne delikty, ktoré neboli priestupkami).

Ustanovenie § 194 ods. 1 SSP pritom do podstatnej miery predmetnú koncepciu modifikuje a indikuje, akoby priestupky neboli správnym deliktom, čo vyplýva z jazykového vymedzenia „*rozhodovanie o... priestupku, správnom delikte...*“. Uvedený odklon je do určitej miery odôvodnený v odbornej literatúre⁵, kde autori typológiu deliktov (pre účely správneho trestania podľa SSP) vnímajú cez prizmu „*správnych deliktov (v širšom zmysle)*“ a „*správnych deliktov (v užšom zmysle)*“, kde správne delikty v užšom zmysle predstavuje to, čo by bolo inak subsumovateľné pod inštitút „*iných správnych deliktov*“ (rozumej iné ako priestupky)⁶.

Na strane druhej, autor tejto štúdie považuje za mimoriadne progresívnu tú časť legálneho vymedzenia pojmu správne trestanie, kde zákonodarca definuje, že za správne trestanie sa považuje aj rozhodovanie o „*sankcii za iné podobné protiprávne konanie*“. V tejto súvislosti si dovoľujeme ale poukázať na to, že správnym trestaním (pre účely SSP) nie je akékoľvek rozhodovanie o „*inom podobnom protiprávnom konaní*“, ale len o takom, za ktoré sa ukladá „*sankcia*“. Celkovo je možné uviesť, že ide o vymedzenie v zostatkovom režime, kedy pamätajúc na to, že právny poriadok nie vždy pomenúva určité protiprávne konanie priestupkom alebo iným správnym deliktom, subsumuje sa pod pojem správneho trestania aj iné opatrenie majúce sankčnú povahu ako následok protiprávneho konania (vo verejnomocenskom režime). Predmetné vymedzenie na strane jednej pôsobí progresívne (a nepochybne v prospech práv a právom chránených záujmov fyzických osôb a právnických osôb), na strane druhej kladie bremeno procesného posudzovania povahy konania na správne orgány už v úvodnej etape konania, a to tak, že zodpovedanie otázky, či sa nejedná o „*rozhodovanie o inom protiprávnom konaní, za ktorý sa ukladá sankcia*“ musia správne orgány riešiť už pri začatí takéhoto konania. Nepochybne, keby tomu tak bolo, účastníkovi konania by

³ § 2 ods. 1 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch deklaruje: „Priestupkom je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnutelný podľa osobitných právnych predpisov alebo o trestný čin“.

⁴ POTASCH, P. Komparatívne perspektívy verejnoprávnych deliktov. Eurokódex : Žilina. 2011, ISBN: 9788089447534

⁵ FEČÍK, M. – SREBALOVÁ, M. In BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Veľké komentáre. C. H. BECK : Bratislava, ISBN: 978-80-7400-678-4 - str. 968

⁶ Ustanovenie § 71 ods. 1 SSP pritom deklaruje, že „Ak osobitný predpis upravujúci priestupky, kárne, disciplinárne a iné správne delikty (ďalej len „správny delikt“)“, čím zavádza obsahové vymedzenie pojmu správny delikt pre účely SSP, resp. správneho deliktu (v užšom zmysle) – k tomu porovnaj: FEČÍK, M. – SREBALOVÁ, M. BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Veľké komentáre. C. H. BECK : Bratislava, ISBN: 978-80-7400-678-4 - str. 968

musel správny orgán garantovať všetky štandardy ochrany jeho hmotnoprávných a procesných práv vzťahujúcich sa inak na deliktuálne konanie. Otázkou však môže byť, kedy sa určitý následok protiprávneho konania bude môcť považovať za sankciu. Autor predpokladá, že zákonodarca mal pri použití pojmu „sankcia“ na zreteli také situácie, kedy postih ako taký nie je v osobitnom zákone označený za sankciu, ale skúma sa jeho povaha (efekt, dopad, účel ukladaného opatrenia). Všeobecne záväzné právne predpisy síce pojem „sankcia“ používajú (napr. § 11 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch má označenie „Sankcie“ a následne sa v ňom určujú sankcie za priestupky), veľké množstvo prameňov práva však tento pojem používa, ale ho osobitne nevymedzuje, príp. ho ani nepoužíva a pritom v praxi nie sú žiadne pochybnosti o tom, že sa jedná o sankciu (postih – represívne opatrenie). Príkladom takej situácie je napr. Piata časť zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní označená ako „Živnostenská kontrola a pokuty“. Celkovo napr. práve zákon o živnostenskom podnikaní pri žiadnom postihu za protiprávne konanie v ňom uvedené neurčuje, že sa ukladá sankcia (resp. čo sa považuje za sankciu), ale upravuje priamo režim pokút, ktoré sa za protiprávne konanie na predmetnom úseku ukladajú a rovnako žiadne protiprávne konanie v danom zákone upravené nepomenúva ani druhovo ako „delikt“ (čo však neznamená, že konanie o takomto alebo podobnom protiprávnom konaní v režime správneho súdnictva nebude konaním o „inom správnom delikte“, resp. že to bude vždy automaticky konaním v tzv. zostatkovom režime – iné protiprávne konanie podľa SSP). Celkovo je možné uviesť, že za sankciu (pre účely posudzovania, či ide o sankčný postih) by sa mali považovať také opatrenia, ktoré majú primárne represívnu povahu, prostredníctvom ktorej sa má dosiahnuť dlhodobá prevencia. Za sankcie by sa - podľa nášho názoru - nemali považovať také opatrenia, ktorých primárnym účelom je okamžitý preventívny účinok (napr. nemožnosť/zákaz pokračovať v jazde motorovým vozidlom s cieľom zabrániť ujme), príp. opatrenia reparačnej povahy (napr. náhrada škody).

Z uvedeného v každom prípade vyplýva, že kým rozhodovanie o priestupku a o inom správnom delikte (pre účely SSP podľa doktríny vnímané ako správny delikt v užšom zmysle) je bez ďalšieho „správnym trestaním“, k tomu, aby sa pre účely SSP považovalo za správne trestanie aj rozhodovanie o „inom protiprávnom konaní“, je potrebné skúmať, čo sa za takéto konanie ukladá a či následok takéhoto protiprávneho konania je možné vnímať sankciou. Z povahy sankcií (za verejnoprávne delikty, t.j. aj súdne delikty) pritom vyplýva, že plnia regulačnú funkciu zameranú na potlačenie až odstránenie nevhodných javov, ktoré sa vyskytujú v správaní subjektov.⁷ Je preto logické, že sankcia patrí medzi podstatné elementy deliktuálneho práva, čo platí tak pre trestné právo, ako aj pre právo správne. Vo všeobecnosti je možné v režime sankčných mechanizmov identifikovať nasledovné základné funkcie sankcií: **odplata** – ako sociálna pomsta, **izolácia** – vylúčenie páchatel'a zo spoločnosti (pri niektorých trestoch)⁸, **odstrašenie** – ako prvok individuálnej aj generálnej prevencie a **rehabilitácia** – odhalenie dôvodov páchania trestnej činnosti (príp. priestupkov), ich riešenie a zmena. Niektorí autori okrem vyššie uvedených uvádzajú aj iné funkcie sankcií/trestov – napr. **reštitučnú funkciu** (odstránenie následkov verejného deliktu a náhrada spôsobenej škody), príp. **preventívnu funkciu** (napr. ukládanie sankcií za účelom prevencie budúcich škôd – napr. deliktuálne environmentálne právo) a pod.⁹

Z vyššie uvedeného teda vyplýva, že správnym trestaním (pre účely SSP, resp. konania

⁷ HAVRENTOVÁ, D. *Ako trestať? Filozofia trestu*. In POTÁŠCH, P. (ed) *Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie*. Zborník príspevkov z odborného seminára s medzinárodnou účasťou, október 2010, Paneurópska vysoká škola/Eurokódex : Bratislava/Žilina, 2010, ISBN 978-80-89447-35-0, str. 55

⁸ Izoláciu pre účely správneho trestania je možné považovať napr. zákaz činnosti.

⁹ K tomu pozri SEPEŠI, P. *Implementácia Smernice o ochrane životného prostredia prostriedkami trestného práva do právneho poriadku SR*. In POTÁŠCH, P. (ed) *Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie*. Zborník príspevkov z odborného seminára s medzinárodnou účasťou, október 2010, Paneurópska vysoká škola/Eurokódex : Bratislava/Žilina, 2010, ISBN 978-80-89447-35-0, str. 181

o sankčnej žalobe podľa SSP) už nie je len postihovanie správnych deliktov (priestupkov a iných správnych deliktov), ale aj iné verejnomoenské konanie za protiprávne konanie, za ktorý sa ukladá postih. Bude pritom na správnom orgáne už v úvodnej etape ustáliť, či jeho konanie bude konaním sankčným alebo nesankčným (v konkrétnej veci), keďže od tohto parametra sa bude odvíjať nadväzujúci procesný štandard konania. Podľa nám dostupných informácií, na správnych súdoch už prebiehajú konania, o ktorých sa koná/konalo v režime všeobecnej správnej žaloby, hoci sa o nich má/malo konať v režime sankčnej žaloby, keďže sa javí, že predmet konania na správnom orgáne (a nadväzujúce rozhodnutie správnych orgánov) malo sankčnú povahu, a to napriek tomu, že konanie správneho orgánu nebolo konaním o priestupku ani o inom správnom delikte. Pre úplnosť si dovoľujeme vysloviť presvedčenie, že hoci sme si vedomí skutočnosti, že žalobca je povinný pri podaní správnej žaloby označiť, o aký druh žaloby ide¹⁰, nesprávne označenie druhu žaloby nemôže viesť k žiadnemu takému rozhodnutiu súdu, ktorým by vo svojej podstate došlo k odmietnutiu spravodlivosti, resp. prístupu k súdu (*denegatio iustitiae*). Máme za to, že v súlade so základnými ústavnoprávnymi princípmi, správny súd nie je zbavený povinnosti skúmať obsah podanej žaloby a následne túto hodnotiť materiálne (nie formalisticky) a konať o podanej žalobe v zmysle jej obsahu (a to aj v prípade, ak táto bola žalobcom nesprávne označená).

***Nullum crimen sine lege* v kontexte správneho trestania**

V odborných kruhoch je všeobecne známou skutočnosťou, že na postihovanie správnych deliktov sa primerane uplatňujú trestnoprávne štandardy. Ide dokonca o tak významnú vec, že zákonodarca v ustanovení § 195 SSP zakotvil explicitnú výnimku z rozsahu preskúmania (sankčnej) správnej žaloby správnym súdom, a to tak, že (§ 195 SSP) „*Správny súd nie je vo veciach správneho trestania viazaný rozsahom a dôvodmi žaloby, ak c) ide o základné zásady trestného konania podľa Trestného poriadku, ktoré je potrebné použiť na správne trestanie, d) ide o dodržanie zásad ukladania trestov podľa Trestného zákona, ktoré je potrebné použiť aj na ukladanie sankcií v rámci správneho trestania...*“

Zásada *nullum crimen sine lege* je považovaná za východiskovú zásadu trestného konania, čo je nepochybne podčiarknuté aj tým, že ide o zásadu, ktorá vyplýva už z čl. 49 Ústavy SR („*Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.*“). V správnom trestaní – hoci absentuje zákonné vymedzenie takejto zásady (ak odhliadneme od všeobecného princípu legality) – je možné sa na ňu odvolávať analogicky (odkazom na Ústavu SR) a v kontexte tzv. štrasburskej judikatúry, podľa ktorej (pri splnení určitých podmienok), je aj správne trestanie možné považovať za konanie trestnoprávnej povahy (resp. správny delikt je možné považovať za trestné obvinenie). Pre účely tejto štúdie pritom nebudeme zachádzať do nadväzujúcich podmienok, keďže tieto už v súčasnosti považujeme za dostatočne detailne spracované (v dostupnej odbornej literatúre), ale budeme sa jej venovať cez prizmu postihovania špecifických druhov správnych deliktov (tak ako to bude vyplývať z výkladu nižšie). Vo vzťahu k správnomu trestaniu je túto zásadu možné vymedziť ako konanie orgánov verejnej správy pri vyvodzovaní administratívnej zodpovednosti, ktoré je opodstatnené, len ak existuje dôvodné podozrenie zo spáchania správneho deliktu, pričom musí byť dodržaný príslušný normatívne daný procesný postup¹¹.

V súvislosti so zásadou *nullum crimen sine lege* sa však často opomínajú jej integrálné zložky, a to:

¹⁰ § 202 ods. 1 písm. a) SSP - V správnej žalobe sa musí okrem všeobecných náležitostí podania podľa § 57 uviesť a) označenie druhu žaloby

¹¹ FEČÍK, M. – FILOVÁ, A. In BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Veľké komentáre. C. H. BECK : Bratislava, ISBN: 978-80-7400-678-4 - str. 992

- *nullum crimen sine lege scripta* – iba v prameňoch práva ako zákon a medzinárodné zmluvy (nie podzákonné predpisy a interné predpisy a pod.)
- *nullum crimen sine lege certa* – požiadavka určitosti právne normy, konanie trestným právom zakázané musí byť vyjadrené **presne, jasne, zrozumiteľne a dostatočne podrobne**
- *nullum crimen sine lege stricta* – zákaz analógie v neprospech páchatel'a
- *nullum crimen sine lege praevia* – zákaz retroaktivity trestných noriem v neprospech páchatel'a¹²

V rámci správneho trestania ale zásada *nullum crimen sine lege* neplatí v plnom rozsahu, resp. absolútne (osobitne tu poukazujeme na *nullum crimen sine lege certa*), keďže ako to vyplýva z rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, v SR je postihovanie správnych deliktov možné aj na základe generálnej klauzuly, t.j. minimálne vo sfére postihovania niektorých správnych deliktov na úseku ochrany hospodárskej súťaže je možné postihovanie účastníka konania uskutočňovať aj bez „presne, jasne, zrozumiteľne a dostatočne podrobne“ vymedzenej skutkovej podstaty správneho deliktu¹³. Vec, na ktorú nižšie poukazujeme je o to zaujímavejšia, že sa v nej prezentujú právne názory dvoch rôznych senátov Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktoré nie sú v skúmanej veci identické, resp. v rámci ktorých došlo k odklonu od pôvodného vnímania tejto otázky najvyšším súdom.

Podľa § 8 ods. 2 zákona č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov: „Zneužitím dominantného postavenia na relevantnom trhu je **najmä...**“, podľa § 8 ods. 6 (v rozhodnom čase, dnes je to § 8 ods. 3) citovaného zákona „Zneužívanie dominantného postavenia na relevantnom trhu je **zakázané.**“.

Podstata súdneho prieskumu spočívala v tom, či je možné účastníka konania postihnúť na základe generálnej klauzuly, t. j. spôsobom, že zneužitie dominantného postavenia na relevantnom trhu je v zákone vymedzené len demonštratívne („najmä“ – pozri citované ustanovenie vyššie), t.j. bez toho, aby konanie, ktoré je predmetom postihu, bolo výslovne vymedzené v zákone.

Vo veci sp. zn.: 3 Sžh/3/2010 Najvyšší súd Slovenskej republiky považoval postihovanie na základe generálnej klauzuly za prípustné, avšak len v prípade, ak správny orgán najskôr vymedzí (rozhodnutím) konanie, ktoré bude môcť následne postihovať (t.j. až potom, keď sa toto konanie účastník zopakuje). Z odôvodnenia uvedeného rozhodnutia NS SR vyplýva: „Zásada proporcionality vyžaduje, že ak protimonopolný úrad má právomoc na základe generálnej klauzuly a demonštratívneho vymedzenia zákona sformulovať nové skutkové podstaty zneužívania dominantného postavenia, na druhej strane podnikateľ musí mať možnosť poznať presné znenie praktiky, ktorá je zakázaná. Až po tomto momente ho možno sankcionovať. Činnosť protimonopolného úradu by preto mala byť zameraná na včasné identifikovanie praktík, zachytenie ich obsahu rozhodnutím, ich zakázanie a následne až na sankcionovanie, kedy už môže byť naplnená zásada *nullum crimen*.“, resp. „Najvyšší súd poukazuje na to, že takéto identifikovanie (pomenovanie) praktík zneužitia dominantného postavenia je možné uskutočniť iba správnu úvahou príslušného orgánu, ktorá musí byť logická a racionálna. Ide o autoritatívne vyjadrenie úsudku kompetentnej osoby na skutkový stav. V právnom systéme musí existovať niekto, kto povie: „toto konanie podnikateľa je zneužitím dominantného postavenia“ a prvýkrát ho autoritatívne zadefinuje rozhodnutím. Právomoc protimonopolného úradu na tento úsudok je daná zákonom v ust. § 22 ods.1, písm

¹² IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Wolters Kluwer : Bratislava. 2016. ISBN: 978-80-8168-509-5, str. 28 a nasl.

¹³ Pre úplnosť dodávame, že uvedený režim bol na úseku hospodárskej súťaže akceptovaný aj orgánmi EÚ (vrátane Súdneho dvora Európskej únie).

.b) zákona č. 136/2001 Z. z. podľa ktorého „úrad vydáva rozhodnutie o tom, že konanie alebo činnosť podnikateľa je zakázaná podľa tohto zákona alebo podľa ustanovení osobitného predpisu; rozhoduje o uložení povinnosti zdržať sa takéhoto konania a o povinnosti odstrániť protiprávny stav.“. Najvyšší súd SR v tejto veci tiež potvrdil, že „V zákone nie je možné zachytiť všetky skutkové podstaty správnych deliktov zneužitia dominantného postavenia a v prípade, že sa vyskytne praktika, ktorú nemožno subsumovať pod žiadnu demonštratívne uvedené skutkovú podstatu, Úrad musí pri posudzovaní vychádzať z generálnej klauzuly týkajúcej sa zneužívania dominantného postavenia na relevantnom trhu, ale musí pritom rešpektovať zásady správneho trestania založené na generálnej klauzule, a sankciu ukladať až vtedy ak podnikateľ nerespektuje rozhodnutím ustálenú skutkovú podstatu.“.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v predmetom rozhodnutí akceptoval, že skutková podstata správneho deliktu nemusí byť v zákone vyjadrená jednoznačne, jasne, zrozumiteľne a pod., t.j. akceptoval prípadný postih účastníka konania opierajúc sa o generálnu (deliktuálnu) klauzulu (čím sa odklonil od *nullum crime sine lege certa*), ale deklaroval potrebu takýto postih „rozdeliť“ do dvoch rovín – a to najskôr do roviny vymedzenia samotného protiprávneho konania (skutku) rozhodnutím správneho orgánu a až jeho následným postihom v podobe uloženia sankcie.

Najvyšší súd Slovenskej republiky sa však už v rozsudku sp. zn.: 3Sžhu/1/2014 od tohto vnímania odkláňa, pripúšťa dokonca postih bez toho, aby bola skutková podstata deliktu vymedzená čo i len predchádzajúcim rozhodnutím správneho orgánu a konštatuje: „1. Konštrukcia generálnej klauzuly, ako je zakotvená v zákone číslo 136/2001 Z.z. o ochrane hospodárskej súťaže (§ 8 ods. 2) vo vzťahu k jednotlivým demonštratívne vymenovaným skutkovým podstatám je nevyhnutná, pretože v súťažnom práve nikdy nemožno normatívne zakotviť úplný výpočet spôsobov, ktorými možno zneužiť moc na trhu na ujmu ostatných účastníkov trhu. 2. Význam generálnej klauzuly v súťažnom práve spočíva v tom, že pokiaľ určité konanie naplňuje jej jednotlivé znaky, i keď nie je zachytené v zákone pomenovanou skutkovou podstatou, je konaním zakázaným, a to so všetkými dôsledkami, ktoré z neho pre konajúci subjekt vyplývajú. Akékoľvek konanie, ktoré naplňuje znaky uvedené v generálnej klauzule, môže byť sankcionované ako zneužitie dominantného postavenia, a to i vtedy, ak ho pod žiadnu z demonštratívne vymenovaných skutkových podstát nebude možné podradiť. 3. Konceptia zneužitia dominantného postavenia sa neobmedzuje len na konanie, ktoré pôsobí negatívne vo vzťahu k ostatným súťažiteľom, ale zahŕňa aj konanie, ktoré poškodzuje spotrebiteľov, pretože neprímerané ceny, ktoré majú účinky a vplyv na postavenie užívateľov alebo spotrebiteľov, sú tiež zakázané. 4. Argumentácia žalobcu, že v jeho správaní ide "o novú skutkovú podstatu", za ktorú by nemal byť sankcionovaný, je právne irelevantná v súťažnom práve. Pokiaľ súťažitelia používajú čoraz sofistikovanejšie praktiky zneužitia, tieto praktiky by potom bolo možné považovať neustále za nové a vidieť v nich prvky novosti, a potom by v podstate nebolo možné subjekt, ktorý používa "novú praktiku", ale hoci nedovolenú praktiku, sankcionovať v oblasti súťažného práva, a preto i na prípady, v ktorých ide o určitú "novosť praktík v zneužití na trhu" je aplikácia generálnej klauzuly ako inštitútu súťažného práva, súladná so zákonom o ochrane hospodárskej súťaže ako i s článkom 102 ZFEÚ.“ Z uvedeného rozhodnutia sp. zn.: 3 Sžhu/1/2014 vyplýva, že v tejto veci NS SR bez ďalšieho akceptoval existenciu generálnej klauzuly ako všeobecného základu pre postih účastníka, a to bez potreby konkretizácie protiprávneho konania tak, ako túto požiadavku formuloval NS SR vo veci sp. zn.: 3 Sžh/3/2010.

Bez osobitného akcentovania asi nebude žiadnym prekvapením, že vec skončila na Ústavnom súde Slovenskej republiky (uložená pokuta bola vo výške 235.200,00 Eur), ktorý, na základe podanej sťažnosti (v súvislosti s konaním, resp. rozsudkom NS SR vo veci sp. zn.: 3 Sžhu/1/2014) v rozhodnutí sp. zn.: III. ÚS 541/2016 ustálil „Pokiaľ zákon zakazuje určitý spôsob správania a konania, a to či už určením spôsobu konania alebo následku, **nemožno ani**

pri absencii konkrétne vymedzenej skutkovej podstaty tvrdiť, že porušenie takého všeobecného (generálneho) pravidla nie je porušením zákona, a teda nie je v zmysle tohto zákona sankcionovateľné. Neexistencia konkrétnej definície pri súčasnej existencii generálnej klauzuly vedie k možnosti postihnúť širšie spektrum správania subjektov na trhu, ktoré môže mať škodlivé účinky na hospodársku súťaž. Je úlohou protimonopolného úradu takéto správanie zistiť včas, riadne ho podchytiť a zadefinovať ako skutkovú podstatu.

Z uvedeného potom vyplýva, že zásada *nullum crimen sine lege* (***nullum crimen sine lege certa***) nemusí byť aplikovaná v prípade konaní o správnych deliktov v plnom rozsahu, t.j. nemá absolútnu platnosť, ako je tomu v prípade trestných činov. Samozrejme, uvedené bolo ustálené — podľa vedomostí autora tejto štúdie — len na predmetnom úseku (t.j. zneužitie dominantného postavenia na trhu) a nejaví sa, že by v súčasnosti takýto výklad bol paušálny, považovali sme však za potrebné na to poukázať, keďže ide o výnimku z podstatnej zásady aplikovanej pri postihovaní verejnoprávných deliktov a najmä ide o odklon od vnímania predmetnej zásady v trestnoprávnom režime.

Individualizácia sankcie za správny delikt vs. precedenčná zásada

Na konanie o správnych deliktoch (pričom pre účely tejto štúdie uvažujeme o pojme správny delikt v širšom zmysle) sa štandardne uplatňuje osobitná procesná úprava a subsidiárne, príp. výlučne zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) – ďalej ZoSK. Jednou zo zásad správneho konania je zásada materiálnej rovnosti (precedenčná zásada) podľa § 3 ods. 5 ZoSK.

V odbornej literatúre, resp. v praxi verejnej správy a správneho súdnictva sa ustanovenie § 3 ods. 5 (druhá veta) Správneho poriadku označuje rôznymi pojmami (napr. zásada materiálnej rovnosti, precedenčná zásada a pod.)¹⁴. Samotné označenie (pomenovanie) predmetnej zásady je pritom pre potreby tohto príspevku irelevantné, keďže sa zameriavame na obsahovú náplň predmetnej zásady, ktorej pozitívoprávne vymedzenie znie nasledovne (§ 3 ods. 5 Správneho poriadku, druhá veta): *Správne orgány dbajú o to, aby v rozhodovaní o skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely.*

Precedenčná zásada, resp. zásada materiálnej rovnosti je – okrem iných - reakciou na princípy dobrej správy a ich aplikáciu v praxi, ktoré sa v činnosti správnych orgánov prejavujú rešpektovaním kontinuity práva a rozhodovania. Vychádza z ustálenej praxe Súdneho dvora EÚ, kde platí, že rovnaké prípady za rovnakých podmienok je potrebné posudzovať rovnako. Zhodnotiť, či príbuznosť podmienok je kritériom, ktoré zabraňuje neodôvodneným preferenciám niektorých účastníkov, prináleží neutrannému orgánu, v našom prípade správne orgánu.¹⁵

Podstata tejto zásady teda spočíva v tom, aby v rámci rozhodovacej činnosti správnych orgánov

¹⁴ Porovnaj napr.: KOŠIČIAROVÁ, S. v publikácii Správny poriadok – komentár (Heuréka : Šamorín, 2004) na str. 25 označuje túto zásadu ako „zásada materiálnej rovnosti“ (rovnako napr. VRABKO, M. a kol. Správne právo procesné. Všeobecná časť. Bratislava : C. H. BECK, 2013, na str. 67)- , SOBIHARD, J. v publikácii Správny poriadok – Komentár (piate prepracované vydanie) – Iura Edition : Bratislava, 2011 – na str. 34 predmetnú zásadu neoznačuje žiadnym konkrétnym označením. Na strane druhej, napr. nasledovné rozhodnutia NS SR vyslovene uvádzajú v súvislosti s ustanovením § 3 ods. 5 (druhá veta) Správneho poriadku pojem „precedenčná zásada“ – sp. zn.: 5Sžp/20/2011, sp. zn.: 4Sži/43/2014, sp. zn.: 7Sžo/58/2016 a i. Práve pojem „precedenčná zásada“ je používaný napr. aj v zákonodarnom procese (k tomu pozri napr. parlamentnú tlač 1103 – www.nrsr.sk) – r. 2018 a i. Rovnako aj rozhodovacia prax správnych orgánov čoraz častejšie pomenúva zásadu podľa § 3 ods. 5 (druhá veta) Správneho poriadku ako „precedenčná zásada“ – napr. „*Stavebný úrad v danej súvislosti vyhodnotil aj skutočnosť, že aj v iných administratívnych konaniach týkajúcich sa umiestňovania alebo povolenia iných malých vodných elektrární sa v skutkovo a právne podobných prípadoch postupovalo tak, že predmetné stavby boli vyhodnotené ako líniové stavby. Úrad preto aj z dôvodu zachovania právnej istoty a neporušovania precedenčnej zásady správneho konania, ako aj vyhodnotením príslušných právnych predpisov, určil predmetnú stavbu ako líniovú stavbu a v zmysle tejto skutočnosti realizoval doručovanie v zmysle príslušných ustanovení správneho poriadku.*“ (Mesto Žiar nad Hronom – stavebný úrad – č. k.: 1933/2017;O:20156/2017) a i.

¹⁵ VRABKO, Marián – In VRABKO, M. a kol. Správne právo procesné. Všeobecná časť. Bratislava : C. H. BECK, 2013, str. 67

nevznikali excesívne odklony v skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch, pričom ide nielen o extrémne odklony (napr. jednému účastníkovi sa vyhovíe, druhému v takej istej, resp. podobnej veci a za tých istých/podobných podmienok nie), ale aj o akékoľvek iné neopodstatnené odklony majúce parciálny charakter (napr. výška uloženej pokuty za ten istý skutok páchatelovi s podobnými pomermi by mala byť podobná).

Táto zásada má striktné záväzný charakter napriek tomu, že zákonodarca v rámci jej vyjadrenia používa slovo „*dbat*“, keďže toto spojenie sa používa napríklad aj v kontexte zásady hospodárnosti a rýchlosti konania (§ 3 ods. 4 Správneho poriadku, posledná veta: „*Správne orgány dbajú na to, aby konanie prebiehalo hospodárne a bez zbytočného zaťažovania účastníkov konania a iných osôb.*“), prípadne v § 81 Správneho poriadku, podľa ktorého je správny orgán v rámci správneho konania povinný „*dbat*“ na výsady a imunity podľa vnútroštátnych aj medzinárodných predpisov. Napriek tomu sa tejto zásade v podmienkach súčasnej rozhodovacej praxe správnych orgánov ani správnych súdov väčší priestor nevenuje a je tiež relatívne marginalizovaná v doktrínalnej sfére. Práve s precedenčou zásadou, resp. zásadou legitímnych očakávaní však úzko súvisí zásada individualizácie postihu. Otázne môže byť, ktorá z týchto zásad má prednosť. Podľa **Najvyššieho správneho súdu Českej republiky**, vyjadrenom v rozsudku sp. zn.: **5 As 14/2015** – „Nejvyšší správní soud konstatuje, že správní orgán je nepochybně povinen respektovat zásadu rovného přístupu a nestranného postupu, jakož i zásadu legitimního očekávání, tedy aby při rozhodování skutkově shodných nebo podobných případů nevznikaly nedůvodné rozdíly. **Tyto zásady však nelze chápat izolovaně; každý případ je vždy jedinečný a jeho řešení musí vycházet z konkrétních okolností a skutečností zjištěných správním orgánem. ...**“ a ďalej “V této souvislosti Nejvyšší správní soud podotýká, že v dané věci se jedná o otázku správního trestání, je tedy třeba vycházet vždy z individualizace pachatele, skutku i individualizace trestu. **Pro uložení sankce tedy není a priori rozhodné jaká sankce byla uložena v jiných případech, ale správní orgán je povinen především vždy v každém konkrétním případě odůvodnit výši sankce, kterou ukládá; přitom je povinen brát v potaz i výše zmiňovanou zásadu legitimního očekávání a stejného zacházení.** Rovněž tak předmětem přezkumu má být zásadně přiměřenost, resp. zákonnost sankce s ohledem na konkrétní skutková zjištění, **nikoli bez dalšího pouze to, zda správní orgán uložil v obdobné věci sankci v jiné výši** (nutno konstatovat, že v tomto směru ve zcela obecné rovině vedl žalobce i své žalobní námitky). Není pochyb o tom, že pokud tak správní orgán učiní, tedy ve shodné věci uloží bez dalšího pokutu v zásadně odlišné výši, aniž by své rozhodnutí odůvodnil, je takový postup třeba označit za svévolný a v rozporu s § 2 odst. 4 správního řádu.” Rovnako napr. vo veci sp. zn. **4 Ads 211/2014 - NSS ČR** uvádza „Jak správně uvedl krajský soud, pro posouzení otázky, zda jde o podobný případ ve smyslu § 2 odst. 4 správního řádu, není rozhodující pouhá úvaha stěžovatele o závažnosti deliktu a procento odpovídající poměru uložené pokuty a maximální sazby stanovené zákonem. **Aby bylo možné uvažovat o srovnatelnosti posuzovaných případů, muselo by se jednat o delikty obdobné způsobem spáchání, okolnostmi, za nichž byly spáchány, osobou odpovědnou za delikt apod. (...)** V jednom případě byla uložena pokuta vyšší, v jednom případě nižší, než ve věci stěžovatele. Vzhledem k tomu, že se jednalo o zcela jiné postihované jednání, nelze ani jednoznačně vyhodnotit, zda míra společenské nebezpečnosti deliktu v obou srovnávaných případech byla vyšší než u stěžovatele, jak činí stěžovatel v kasační stížnosti. **Společenská nebezpečnost deliktního jednání není totiž exaktně kvantifikovatelnou veličinou, pomocí níž by bylo možné přesně srovnávat zcela odlišné delikty, přičemž typová společenská nebezpečnost určitého jednání, zpravidla vyjádřená zákonnou sazbou sankce, kterou lze za určitý delikt uložit, nemusí přesně korespondovat s nebezpečností konkrétního jednání, za něž je individualizovaná sankce (samozřejmě v zákonném rozmezí) ukládána.**“ **Najvyšší správní soud ČR – sp. zn.: 4 Ads 118/2013** ďalej deklaroval “Nejvyšší správní soud se

neztotožňuje s názorem krajského soudu, že stěžovatelem jako důkaz nabídnutý přehled rozhodnutí správního orgánu prvního stupně vydaných ve věcech deliktů na úseku rovného zacházení v období dvou let před vydáním rozhodnutí správního orgánu prvního stupně, nemůže prokázat, jak správní orgán posuzoval obdobné věci. Jakkoli lze souhlasit s tím, že z tohoto přehledu nelze zjistit, za jakých okolností byly konkrétní delikty spáchány, nelze přehlédnout, že delikty na úseku rovného zacházení vykazují obdobnou typovou společenskou nebezpečnost, což je vyjádřeno tím, že jsou upraveny v rámci jednoho ustanovení (§ 24 odst. 1 zákona inspekci práce) a tím, že zákonodárce za tyto delikty stanovil shodnou sankci (§ 24 odst. 2 zákona o inspekci práce). ***Jakkoli zásadně spočívá důkazní břemeno ohledně prokázání ustálené správní praxe na žalobci, který se této rozhodovací praxe správních orgánů dovolává, nelze přehlédnout, že je to zpravidla pouze žalovaný, kdo má přesné a úplné informace o své rozhodovací činnosti. To platí tím spíše u správních orgánů, které svou rozhodovací činnost veřejně nepublikují. Nelze např. po žalobci spravedlivě požadovat, aby prokázal, že neexistují jiná rozhodnutí v obdobných věcech, než ta, kterých se dovolává, ani nelze od žalobce požadovat, aby doložil přesný obsah rozhodnutí správních orgánů, k nimž nemá přístup. Proto zásadně postačuje, aby žalobce doložil, že správní orgán v rozhodné době v typově srovnatelných věcech (tj. ve věcech správních deliktů podle téhož ustanovení zákona) rozhodoval určitým způsobem, tj. zde ukládal pokuty v určité výši.*** V souladu s principem kontradiktornosti řízení lze v takových případech, kdy žalobce prokáže odlišné rozhodování stejného správního orgánu v typově srovnatelných věcech, požadovat od žalovaného, aby odlišnost rozhodování vysvětlil, tj. aby doložil odlišnosti ve věcech, jichž se žalobce dovolává, případně doložil rozhodování ve věcech, které jsou podle jeho názoru více srovnatelné s řešeným případem, než rozhodovací praxe, které se žalobce dovolává.“

Z vyššie uvedeného je možné ustáliť, že:

- zásada legitímnych očakávaní (precedenčná zásada) je vo vzťahu k zásade individualizácie sankcie sekundárna, prednosť má uloženie individuálnej sankcie a nie „slepá“ aplikácia precedenčnej zásady len na základe totožnosti zákonného ustanovenia, ktoré bolo porušené a pokút, ktoré boli uložené. Predmetné zásady nemôžu byť chápané izolovane, majú komplementárnu povahu
- prioritnou vecou v rámci správneho trestania je uloženie sankcie s prihliadnutím na všetky opodstatnené okolnosti, ktoré druh a výšku sankcie determinujú (pričom do tejto kategórie parametrov spadajú aj legitímne očakávania účastníka konania)
- precedenčná zásada sa má implementovať spôsobom, že v konaní pred správnym súdom (v rámci súdneho prieskumu) by mal žalobca preukazovať existenciu ustálenej rozhodovacej praxe správneho orgánu (ak sa o ňu opiera – v kontexte precedenčnej zásady, resp. odklonu rozhodnutia správneho orgánu od vlastnej rozhodovacej praxe správneho orgánu). Na strane druhej, z dôvodu, že centralizované - verejné databázy rozhodnutí správnych orgánov neexistujú (čo platí pre Českú republiku aj pre Slovenskú republiku), bude postačovať, ak účastník konania preukáže, že správny orgán v rozhodnom čase ukladal za identický delikt (ako je delikt v jeho veci) určitú (rovnakú/podobnú) sankciu. Následne bude na správnom orgáne, aby odôvodnil, prečo v súdnej veci rozhodol inak ako vo veci, ktorá je predmetom súdneho prieskumu
- z dôvodov uvedených vyššie, zastávame názor, že ani v rámci konania pred správnym orgánom nemá účastník konania preukazovať skoršiu rozhodovaciu prax správneho orgánu (tomuto správne mu orgánu). Správne mu orgánu by jeho rozhodovacia prax mala byť známa z úradnej moci a rozhodovanie v súlade s § 3 ods. 5 ZoSK je vo svojej podstate vecou právnej povahy (tj. nie skutkovou okolnosťou), a preto by si predmetnú povinnosť identického/podobného rozhodovania mal správny orgán plniť bez ďalšieho. Uvedené platí o to viac, že identickosť/podobnosť rozhodovacej praxe správnych orgánov je tiež nástrojom,

ktorým sa implementuje do individuálneho rozhodovacieho procesu princíp právnej istoty, resp. rovnosti pred zákonom tak, ako tieto vyplývajú zo základných ústavnoprávnych premís. Skutočná aplikovateľnosť precedenčnej zásady v rámci správneho trestania je však determinovaná najmä tým, že tak pre správny orgán (ktorý vo veci koná a rozhoduje), ako aj pre (budúcich) účastníkov konania (aby mohli nárokovateľným spôsobom opierať svoje legitímne očakávania o skoršie rozhodnutia správnych orgánov), je potrebná taká konkretizácia údajov o osobe páchatel'a deliktu, jeho pomeroch a delikte ako takom – v databázach, ktoré by mali byť vytvorené - aby tieto umožňovali v dostatočnej miere (účastníkom konania a správnym orgánom) komparáciu pôvodného rozhodnutia vo veci s vecou, ktorá je v rozhodnom čase (neskôr) posudzovaná správnym orgánom.

Javí sa preto, že publikovanie rozhodnutí (napr. vytvorením) verejnej databázy nemusí bez ďalšieho viesť k plnohodnotnému uplatňovaniu precedenčnej zásady, ak zverejňovanie rozhodnutí bude realizované bez použitia potrebných identifikačných údajov o osobe delikventa a delikte ako takom. V tejto súvislosti je potrebné pamätať na to, že priamoúmerne rozsahu (počtu) anonymizovaných údajov v rozhodnutí klesá aj možnosť konkretizácie okolností, ktoré by sa mali porovnávať (skoršie rozhodnutie vs. neskoršie rozhodnutie) a ktoré by v konečnom dôsledku mali tvoriť podstatu precedenčnej zásady.

Ak by sme pre účely publikovania rozhodnutí správnych orgánov vychádzali z právnej úpravy zverejňovania súdnych rozhodnutí (účinnejšie v čase písania tejto štúdie), potom by sme minimálne v rovine správneho trestania mohli uviesť, že táto úprava by nemusela byť – v určitej časti - postačujúca. Podľa § 82a ods. 1 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov: „*Súdy sú povinné zverejňovať **právoplatné rozhodnutia vo veci samej, rozhodnutia, ktorými sa končí konanie, rozhodnutia o neodkladnom opatrení a rozhodnutia o odklade vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu, a to do 15 pracovných dní od dňa nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia; ak rozhodnutie nebolo vyhotovené ku dňu jeho právoplatnosti, lehota na zverejnenie rozhodnutia začína plynúť dňom vyhotovenia rozhodnutia.***“. Uvedená koncepcia typológie rozhodnutí by pre účely aplikovania precedenčnej zásady (s dôrazom na správne trestanie) v podmienkach Slovenskej republiky, bolo akceptovateľné. Podľa § 2 ods. 1 písm. b) vykonávacej vyhlášky MS SR – č. vyhlášky 482/2011 Z. z. o zverejňovaní súdnych rozhodnutí – ale platí, že „*Na účely tejto vyhlášky sa rozumie b) anonymizáciou postup, ktorým sa vylúčia z rozhodnutia údaje, ktorých zverejnenie by mohlo ohroziť alebo porušiť práva a právom chránené záujmy.*“. Ďalej podľa § 4 ods. 3 citovanej vyhlášky „*Anonymizácia sa vykoná tak, že a) slová, najmä mená a priezviská, sa nahradia zamenenými začiatočnými písmenami, b) číslica sa nahradí znakom „X“.*“. Z uvedeného vyplýva, že sa v rozhodnutiach majú anonymizovať všetky údaje, ktoré by mohli ohroziť alebo porušiť práva a právom chránené záujmy (osoby). Za takéto údaje sa pritom nemôže považovať výlučne meno a priezvisko osoby, ale aj iné údaje (meno a priezvisko sú len demonštratívne uvedené v zákone ako jeden z údajov, ktorý sa povinne anonymizuje). V zásade je teda na orgáne verejnej moci (v aktuálnom prípade na súde), ktoré údaje vyhodnotí tak, že by mohli predstavovať ohrozenie práv a právom chránených záujmov osoby. Už toto samo osebe indikuje, že anonymizácia údajov by nemala byť mechanickým, resp. automatizovaným procesom, ale vyžaduje si ľudský vstup, ktorý bude spočívať v hodnotení obsahu rozhodnutia a jeho parciálnych elementov (najmä v titulature, vo výroku a v odôvodnení). Hlavným problémom sa môže javiť, že ak sa v rozhodnutí anonymizujú napr. meno a priezvisko, resp. dátum narodenia, správny orgán napr. nebude schopný zistiť či je páchatel' muž alebo žena (čo ale v niektorých prípadoch môže byť pre vec relevantné). Ak sa bude anonymizovať dátum narodenia páchatel'a, nebude určitelný vek (ktorý tiež môže byť v niektorých prípadoch relevantnou okolnosťou). V prípade, že by sa napr. v odôvodnení rozhodnutia správneho orgánu anonymizovali údaje inak senzitivne (napr. výška príjmu, majetkové pomery páchatel'a a pod.), rozhodnutie by sa vo svojej podstate stalo neúčinným (pre účely uplatnenia v kontexte

precedenčnej zásady), keďže účastník konania (a v konečnom dôsledku ani správny orgán), by nemali možnosť porovnať okolnosti dvoch vecí – možno s výnimkou zákonného ustanovenia deliktu, z ktorého sa osoba uznala vinnou a postihu, ktorý jej bol za delikt uložený (zastávame názor, že samotná sankcia uvedená vo výroku by nemala podliehať anonymizácii, ak sú súčasne anonymizované ďalšie údaje páchatel'a znemožňujúce jeho identifikáciu). Do určitej miery by bolo možné v neanonymizovanom režime ponechať vybrané skutkové okolnosti vecí, ktoré nie sú privilegovanej povahy (napr. deň spáchania deliktu, čas spáchania deliktu a pod.). Na strane druhej, je otázne, do akej miery je potrebné anonymizovať sekundárne údaje, ak sú dostatočne anonymizované primárne identifikačné údaje páchatel'a deliktu. Pri dostatočnej anonymizácii identifikačných údajov páchatel'a deliktu je možné redukovat' počet ďalších údajov, ktoré by mali byť anonymizované. Osobitným problémom sa však môžu javiť niektoré údaje týkajúce sa právnických osôb. V prípade právnických osôb nedochádza (ani) v prípade súdnych rozhodnutí k ich anonymizácii (ako strany konania/účastníka konania) v titulatúre rozhodnutí. Právnické osoby pritom patria do kategórie často postihovaných subjektov, pri ktorých sa (aj vzhľadom na rozhodovaciu činnosť správnych súdov), má osobitne prihliadať na ich majetkové pomery. Tieto by v odôvodnení rozhodnutia mali byť dôkladne riešené správnym orgánom (v súvislosti s odôvodňovaním sankcie, resp. jej výšky). Pre tento účel je ale potrebné uvedomiť si, že nie každý údaj majetkovej povahy, na ktorý by mal správny orgán prihliadať v rámci rozhodnutia je aj verejne dostupný a teda – niektoré takéto údaje – môžu – ak sú zverejnené bez anonymizácie – predstavovať vstup do práv a právom chránených záujmov (právnickej) osoby. Naopak, ich anonymizácia vedie k tomu, že okolnosti vecí (a teda napr. podobnosť druhu sankcie a jej výšky) sa stanú objektívne neporovnateľnými, keďže nebudeme vedieť konfrontovať primeranosť sankcie vo vzťahu k majetkovým pomerom páchatel'ov v porovnávaných veciach.

Vzhľadom na uvedené bude potrebné *pro futuro* riešiť, či zverejňovanie rozhodnutí správnych orgánov bude realizované v rovnakom režime ako je tomu aktuálne v prípade rozhodnutí súdov. V tejto súvislosti dokonca nie je – podľa nášho názoru - vylúčený ani duálny režim. Ako uvádzame vyššie, resp. v iných štúdiách, ktoré sme k veci zverejnili, v prípade správneho súdnictva (pri súdnom prieskume rozhodnutí v režime správneho trestania), by súdy práve z vyššie uvedených dôvodov (absencia databázy) nemali očakávať od žalobcu/delikventa, aby v rámci konania pred súdom (a teda zrejme ani pred správnym orgánom ešte v štádiu konania o správnom delikte) poukazoval na spoločné, resp. odlišné znaky porovnávaných vecí. Malo by postačovať (zo strany žalobcu – delikventa) poukázať na to, že pri tom istom (resp. podobnom delikte) správny orgán kontinuálne rozhodoval určitým spôsobom, pričom následne by malo byť na správnom orgáne poukázať na odchýlky v skúmaných prípadoch (ak odlišnosť rozhodnutí bude vychádzať práve z relevantných rozdielov vecí). Z uvedeného dôvodu sme naznačili aj možnosť vytvorenia duálneho režimu databázy – a to tak, že jedna bude anonymizovaná (t.j. bude bez ďalšieho verejne dostupná) a druhá bude existovať pre účely riadneho výkonu verejnej správy (t.j. prístup k nej v neanonymizovanom režime rozhodnutí budú mať správne orgány). Aj v prípade anonymizovanej databázy (pre verejnosť) sa pritom prikláňame k tomu, že údaje majú byť anonymizované len do nevyhnutnej miery, príp. tak, aby pred anonymizovaným rozhodnutím boli uvedené aspoň základné údaje relevantné pre nadväzujúcu komparáciu (napr. pohlavie páchatel'a: muž, vek páchatel'a v čase spáchania deliktu: 21 a pod.).

Nemo tenetur se ipsum accusare (zákaz donucovania k sebaobviňovaniu) – trestné právo vs. správne právo

Ak sme vyššie skonštatovali, že na konania o správnych deliktoch, ktoré spĺňajú podmienku „trestného postihovania“ je potrebné aplikovať trestnoprávne zásady (pozn.: súčasné znenie

Správneho súdneho poriadku - pri jazykovom výklade - abstrahuje aplikáciu trestnoprávných zásad na všetky veci správneho trestania, t.j. ustanovenie § 194 SSP nerozlišuje medzi správnym deliktom, ktorý má povahu trestného obvinenia (na základe tzv. Engelovských kritérií) a správnym deliktom, ktorý povahu trestného obvinenia podľa tzv. Engelovských kritérií nemá), potom určitý priestor v rámci tejto štúdie považujeme za relevantné venovať zákaz donucovania k sebaobviňovaniu.

Ústavnoprávny základ predmetnej zásady je obsiahnutý v čl. 47 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorej *„Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“* V základných predpisoch trestného práva túto zásadu nachádzame vyjadrenú popri § 2 ods. 10 Trestného poriadku (vyhľadávacia zásada), podľa ktorého: *„Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti.“*, aj v ustanovení § 2 ods. 12 Trestného poriadku, označovanom aj ako zásada zákonnosti dokazovania, podľa ktorého *„Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom ...“*.

Uvedené ustanovenia sú vyjadrením toho, že orgány činné v trestnom konaní majú povinnosť sami vyhľadávať skutočnosti potrebné pre trestné konanie. Možno teda uzavrieť, že zásada zákazu sebaobviňovania vyjadruje **povinnosť štátu objasňovať trestné činy, zhromažďovať dôkazy a preukázať vinu bez toho, aby nútil podozrivé alebo obvinené osoby k priznaniu či poskytnutiu dôkazov o svojej trestnej činnosti.**

Povinnosť rešpektovať túto zásadu pre Slovenskú republiku vyplýva taktiež aj z jej medzinárodných záväzkov, a to predovšetkým z čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv, a to napriek tomu, že čl. 6 citovaného dohovoru výslovne zakaz sebaobviňovania neupravuje (ale je ho možné vyvodit' – okrem iných – z bohatej rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva).¹⁶

Vysvetlenie chápania princípu *nemo tenetur* Európskym súdom pre ľudské práva (ESLP) môžeme nájsť napríklad v rozsudku Veľkej komory ESLP vo veci Jalloh proti Nemecku: *“Pokiaľ ide o použitie dôkazov získaných porušením práva obvineného nevypovedať alebo porušením výsady nebyť donucovaný k sebaobviňovaniu, Súd poznamenáva, že ide o medzinárodne uznávané štandardy, ktoré tvoria jadro pojmu spravodlivý súdny proces podľa článku 6 (Dohovoru – pozn. autora). Ich ración spočíva – okrem iných - v ochrane obvineného proti nezákonnému donucovaniu k výpovedi príslušnými orgánmi, čo prispieva k predchádzaniu nesprávnemu výkonu spravodlivosti a napĺňaniu cieľov článku 6. Právo neobviňovať sám seba predpokladá, že obžaloba v trestnej veci sa bude snažiť preukázať vinu obvineného bez uchýlenia sa k dôkazom získaným donucovaním alebo nátlakom napriek vôli obvineného...”*¹⁷

Z hľadiska obsahového štandardu je možné identifikovať dve parciálne práva korešpondujúce so zásadou zákazu inkriminácie vlastnej osoby, a to právo mlčať a právo nepodieľať sa na vlastnom obvinení. Vo veci *Saunders v. Spojené kráľovstvo* (vec: 43/1994/490/572) Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že *„právo neprispievať k vlastnému obviňovaniu predpokladá, že obžaloba v trestnej veci musí preukázať vinu bez toho, aby sa uchýľovala k dôkazom získaným prostredníctvom donútenia alebo nátlaku bez ohľadu na vôľu obvineného.“*¹⁸ Na strane druhej, ESLP v rozhodnutí skonštatoval, že *„nerozhoduje o tom, či zákaz sebaobviňovania je absolútnym právom alebo či za určitých okolností môže byť porušenie tohto práva*

¹⁶ Zákaz sebaobviňovania je možné identifikovať aj v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (čl. 14 ods. 3 písm. g) – *“Každý, kto je obvinený z trestného činu, má mať tieto minimálne záručky: g) nesmie byť nútený svedčiť proti sebe alebo priznať vinu.“*

¹⁷ Jalloh proti Nemecku z 11. júla 2006, číslo sťažnosti 54810/00, odsek 100

¹⁸ „...the prosecution in a criminal case [must] seek to prove their case against the accused without resort to evidence obtained through methods of coercion or oppression in defiance of the will of the accused.“

ospravedlniteľné...“¹⁹. Vo všeobecnosti však súd deklaruje, že „*zákaz sebaobviňovania nie je porušený v prípadoch, keď sa materiál (rozumej: dôkazy) získavajú od obvineného nástrojmi donútenia, ktorých uplatnenie ale nie je závislé od vôle osoby...*“²⁰.

Predmetnou vecou sa relatívne detailne zaoberal Ústavný súd Českej republiky (sp. zn.: **I. ÚS 402/05**), a to vo veci sťažovateľa, ktorému bola uložená poriadková pokuta²¹, v ktorej veci Ústavný súd ČR uvádza (a odkazuje na) práve vyššie uvedený prípad: „*Ústavní soud rovněž odkazuje na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Ernest Saunders against the United Kingdom (43/1994/490/572), ve kterém se Spojené království hájilo tak, že žádné z prohlášení pana Saunderse před inspektory nemělo charakter sebeobvinění a že pan Saunders poskytoval pouze odpovědi, které přispívaly k jeho obhajobě, a že pouze sebeobviňující výpověď by mohla být v rozporu s právem nepřispívat k obvinění proti své osobě*“). *Evropský soud pro lidská práva však této argumentaci nepřisvědčil. Jednak si povšiml, že některé odpovědi pana Saunderse měly sebeobviňující charakter v tom smyslu, že přiznával znalost faktů, které mohly vést k jeho obvinění ("some of the applicant's answers were in fact of an incriminating nature in the sense that they contained admissions to knowledge of information which tended to incriminate him")*. Především pak Evropský soud pro lidská práva dospěl k závěru, že právo obviněného nepřispívat k obvinění proti sobě nemůže být omezováno na doznání k vině. Vynucené svědectví, které na první pohled nemusí nést známky sebeobvinění, může být později použito v trestním řízení na podporu obžaloby, např. pro rozpory s jinými prohlášeními obžalovaného. Použití podobných svědectví tak může jejich autora vážně poškodit ("the right not to incriminate oneself cannot reasonably be confined to statements of admission of wrongdoing or to remarks which are directly incriminating. Testimony obtained under compulsion which appears on its face to be of a non-incriminating nature - such as exculpatory remarks or mere information on questions of fact - may later be deployed in criminal proceedings in support of the prosecution case, for example to contradict or cast doubt upon other statements of the accused or evidence given by him during the trial or to otherwise undermine his credibility. Where the credibility of an accused must be assessed by a jury the use of such testimony may be especially harmful.").

Ústavní soud má za to, že obdobná měřítko je třeba vztáhnout i na právě projednávaný případ.“

Ako sme uviedli vyššie, podstatou tohto princípu je, že nikto, hlavne nie obvinený, nemôže byť nútený k tomu, aby prispieval k svojmu usvedčovaniu z trestného činu. Hlavnou otázkou je, ako široko máme chápať „prispenie“ k sebaobviňovaniu v kontexte tohto princípu. K tomu podal Ústavný súd ČR vo viacerých prípadoch vysvetlenie, definujúc ako **klúčový rozlišovací faktor mieru aktivity jednania, ktorá môže byť po osobe vyžadovaná za účelom získania dôkazov voči nej**. Každý môže nielenže odmietnuť vypovedať o okolnostiach, ktoré by mu mohli privodiť trestné stíhanie, ale nie je ani povinný dobrovoľne vydať usvedčujúce dôkazy, k tomu nemôže byť nútený poriadkovými pokutami. Naopak nie je vylúčené odňatie vecí pri výkone zaistovacieho úkonu, pretože v tom prípade sa vyžaduje len strpenie úkonu, nie aktívne konanie.

Z nálezu ÚS ČR - sp. zn. II. ÚS 255/05 vyplýva. „*Dle názoru Ústavního soudu, není-li dobrovolně splněna povinnost předložit věc důležitou pro trestní řízení, a to je reálně zejména u obviněného, který tak činí právě proto, aby neposkytoval proti sobě věcný důkaz, nelze splnění předkládací povinnosti vynutit, a to ani postupem podle § 66 tr. ř., nemá-li být dotčen čl. 40*

¹⁹ „...[it was not making a judgement on] whether the right not to incriminate oneself is absolute or whether infringements of it may be justified in particular circumstances.“

²⁰ „...[the right to not self-incriminate] does not extend to the use in criminal proceedings of material which may be obtained from the accused through the use of compulsory powers but which has an existence independent of the will of the suspect such as , *inter alia*, documents acquired pursuant to a warrant, breath, blood and urine samples and bodily tissue for the purpose of DNA testing.“

²¹ Usnesení Policie České republiky, Služby kriminální policie a vyšetřování, Ústí nad Labem, ze dne 13. 9. 2004 sp. zn. ČTS: ORUL-86/SKPV2-2002, kterým byla stěžovatelce uložena pořádková pokuta, a usnesení Okresního státního zastupitelství v Ústí nad Labem ze dne 12. 5. 2005 č. j. 2 Zt 408/2003-26

odst. 2 Listiny, resp. čl. 6 odst. 2 Úmluvy a čl. 14 odst. 2 Paktu. Donucování ke splnění povinnosti věc předložit cestou aplikace § 66 tr. ř. by bylo ústavní, jestliže by se týkalo jiné osoby než obviněného, zavázané povinností věc doličnou předložit (viz citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 29/2000). Není přitom žádného zásadního rozdílu mezi právem osoby obviněné odmítnout výpověď a mezi právem osoby nestíhané nebýt - pomocí nepřímých, ale velmi účinných nástrojů - nucena k vydání důkazů, které mohou její trestní stíhání přivodit. Míra konkretizace kontextu, v němž je výzva činěna, podmiňuje možnost kvalifikované obrany dotčených osob. Přitom možnost takové obrany je ústavně zakotvena v čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny [viz nález sp. zn. I. ÚS 431/04 (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 36, nález č. 31)]. Ústavní soud neshledal ani v tomto případě důvod k odchýlení se od těchto dříve vyslovených právních závěrů.“

Nález ÚS ČR - I.ÚS 1849/08, ze dne 18.02.2010 (k zásadě zákazu sebeobviňování ve správním řízení) – „Správní řízení nemůže být v demokratickém právním státě ovládáno zásadou „součinnosti správních orgánů s účastníky řízení“. Svobodný jednotlivec, jako součást občanské společnosti, nemůže být v právním státě partnerem správního orgánu vykonávajícího vrchnostenská oprávnění. Má naopak povinnost se takovým opatřením podrobit, jsou-li vykonávána řádně, tj. nejde-li o exces. Tak také nelze pokutovat osobu, která odmítne podat správnímu orgánu vysvětlení v případě, kdy je zřejmé, že by jím, byť i jen teoreticky, mohla přispět ke svému postihu za přestupek.“

Nepochybně je však potřebné uviesť, že určité osobitosti zákazu sebaobviňovania je možné identifikovať v kontexte toho, či sa predmetná zásada porušuje vo vzťahu k fyzickej osobe alebo vo vzťahu k právnickej osobe. V kontexte práva Európskej únie napr. ESD – vo vzťahu k tejto zásade v prípade právnických osôb – jej existenciu potvrdil, t.j. predmetná zásada sa uplatňuje aj vo vzťahu k právnickým osobám, avšak v obmedzenej podobe. V tejto súvislosti sa javí, že ESD považuje za prijateľné „nútiť“ právnické osoby, aby vydali určitý dôkazný materiál, ktorý už existuje alebo ktorý majú mať z podstaty ich podnikateľskej činnosti, na strane druhej ich nie je možné nútiť k tomu, aby sa otvorene (aktívne) priznávali k protiprávnej činnosti formou usvedčujúcich odpovedí na otázky formulované vyšetrojúcimi orgánmi. Uvedené vyplýva napr. z rozsudku ESD – č. 374/87 (Orkem v Komisia), č. T-34/93 (Société Générale v Komisia) a T-112/98 (Mannesmannröhren-Werke AG v Komisia)²².

Otázku osobitosti právnických osôb riešil aj Ústavný súd ČR - IV. ÚS 158/13 - „Původně odmítavé stanovisko Evropského soudu k možnosti vynucovat poskytování dokumentů obchodních společností plynoucí z jeho rozsudku ze dne 25. 2. 1993 ve věci Funke proti Francii (stížnost č. 10828/84) bylo zjevně překonáno rozsudkem velkého senátu ze dne 17. 12. 1996 ve věci Saunders proti Spojenému Království (stížnost č. 19187/91), kde v odst. 69. jmenovaný soud výslovně uvedl, že právo neobviňovat sám sebe je primárně spojeno s respektováním vůle obviněné osoby nevypovídat. Jako obecně uznávané právo v právních systémech smluvních stran Úmluvy i jinde nevztahuje se na užití dokumentů, jež mohou být od obviněného získány donucením, existujících nezávisle na vůli obviněného, jako např. dokumentů získaných na základě příkazu k prohlídce, vzorků dechu, krve, moči a krevní tkáň pro účely testování DNA.“, ako aj stanovisko - sp. zn. Pl. ÚS-st 30/10 - „různý režim získávání důkazů z hlediska práva neusvědčovat sám sebe se opírá o odlišný charakter výpovědi a uvedených důkazů. Posledně jmenované existují objektivně, nezávisle na vůli obviněného, při jejich opatřování je sice postupováno proti vůli obviněného, nevyžaduje se však po něm jeho aktivní součinnost, ale pouze strpění donucovacích úkonů. Naproti tomu výpověď, slovo, neexistuje objektivně, nezávisle na vůli obviněného, a lze je získat jen proti vůli obviněného, je-li tato zlomena

²² Pre úplnosť uvádzame, že všetky tri veci sa týkajú agendy hospodárskej súťaže (ktorá sa vyznačuje určitými právnymi špecifikami) – k tomu pozri aj výklad vyššie.

*fyzickým alebo psychickým donucením, tj. jen když se poníží důstojnost člověka jako svobodné bytosti [...].*²³

Najvyšší súd USA v kontexte piateho dodatku Ústavy USA (ktorý upravuje zákaz sebaobviňovania²⁴) v rovine aplikácie tohto práva vo vzťahu k právnickým osobám (resp. osobám konajúcim v ich mene) vo veci **White**²⁵ rozhodol, že jednotlivci, ktorí vykonávajú určité práva ako zástupcovia kolektívnej skupiny, nerealizujú tým svoje osobné práva a povinnosti a pri výkone týchto právomocí ani nemajú nárok na takéto práva čisto individuálnej povahy... naopak, vykonávajú práva a povinnosti spojené s funkciou, ktorú v predmetnej organizácii zastávajú... pri plnení týchto úloh potom nie sú chránení zákazom sebaobviňovania. Úradné záznamy a dokumenty, ktorými disponujú v súvislosti s výkonom ich právomocí, nie sú dokumentáciou osobnej povahy, ale disponujú ňou titulom, že sú zástupcami predmetnej organizácie, a preto tieto ani nepodliehajú ochrane pred sebaobviňovaním, a to ani v prípade, ak by ich poskytnutie (vydanie) mohlo viesť k obvineniu ich osoby ako jednotlivca²⁶. Vo veci **Braswell v. United States**, 487 U.S. 99, 108 S.Ct. 2284, 101 L.Ed.2d 98 (1988), 493)- Najvyšší súd USA ďalej explicitne uviedol, že práva obsiahnuté v piatom dodatku k Ústave USA (t.j. vrátane zákazu sebaobviňovania) sa nevzťahujú na právnické osoby, pričom podčiarkol, že povinnosť (tieto) doklady vydať existuje dokonca aj v prípade, ak by ich vydanie mohlo viesť k trestnoprávnym následkom na strane fyzickej osoby konajúcej ako zástupca danej právnickej osoby. Rozhodnutie súdu pritom vychádzalo z toho, že precedensy predmetného súdu neboli v súlade s právnym názorom žiadateľa/sťažovateľa v tom zmysle, že i napriek tomu, že dokumenty obchodnej spoločnosti nie sú osobitne chránené, resp. že piaty dodatok Ústavy USA sa na spoločnosti nevzťahuje, poskytnutie konkrétnych dokumentov spoločnosti jej zástupcom, u ktorého by takéto poskytnutie dokumentov mohlo viesť k trestnoprávnym následkom, má byť vnímané oddelene, a to v rovine jeho osobných práv, t.j. že ako osoba nie je povinný požadované dokumenty poskytnúť (keďže by si ich odovzdaním mohol prívodiť stíhanie za trestný čin). Súd dodal, že je úplne irelevantné, od koho sa dokumenty vyžadujú, či od spoločnosti ako celku alebo od konkrétnej osoby, ktorá dané dokumenty drží (pozn.: rozumej - disponuje) v mene spoločnosti... požiadavka na aplikáciu piateho dodatku Ústavy USA touto fyzickou osobou ako osobou konajúcou v mene spoločnosti by bola rovnocenná s tým, akoby o predmetnú aplikáciu piateho dodatku žiadala samotná spoločnosť, ktorá však takéto právo (privilégium) nemá. Najvyšší súd USA teda bez ďalšieho ustálil, že zákaz sebaobviňovania sa na právnické osoby nevzťahuje.

²³ K veci *Funke proti Francúzsku*, na ktorý sa v texte odkazuje, uvádzame: ESEP sa aplikáciou princípu *nemo tenetur* zaoberal vo viacerých rozhodnutiach, pričom túto zásadu skúmal z rôznych aspektov. V oblasti daňových trestných činov je podnetnou a zaujímavou skupina judikátov reprezentovaná najmä rozhodnutiami vo *veciach Funke proti Francúzsku a J.B. proti Švajčiarsku*. Z týchto rozhodnutí, okrem iného, vyplýva, že princíp *nemo tenetur* chráni podozrivého aj pred nútením k poskytnutiu listinných dôkazov proti sebe samému v administratívnom konaní a následným použitím takýchto dokumentov v rámci trestného konania. Súd v rozhodnutí *Saunders proti Spojenému kráľovstvu* uzavrel, že výsady vyplývajúce z princípu *nemo tenetur* sa vzťahujú aj na nepoužiteľnosť svedeckej výpovede získanej v priebehu predchádzajúceho správneho konania pod hrozbou trestnej sankcie v nasledujúcom trestnom konaní. (Harkabus, M. – Likvidácia dôkazov zo strany páchatel'ov trestnej činnosti a princíp *nemo tenetur se ipsum accusare*. In: *Magister Officiorum*. č. 2/2012. Učená právnická spoločnosť : Bratislava, 2012, ISSN: 1338-5569)

²⁴ *No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a Grand Jury, except in cases arising in the land or naval forces, or in the Militia, when in actual service in time of War or public danger; nor shall any person be subject for the same offence to be twice put in jeopardy of life or limb; nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself, nor be deprived of life, liberty, or property, without due process of law; nor shall private property be taken for public use, without just compensation.*

²⁵ *United States of America v White* (1944), case number: 366, 322 U.S. 694, 695

²⁶ „But individuals, when acting as representatives of a collective group, cannot be said to be exercising their personal rights and duties nor to be entitled to their purely personal privileges. Rather they assume the rights, duties and privileges of the artificial entity or association of which they are agents or officers and they are bound by its obligations. In their official capacity, therefore, they have no privilege against self-incrimination. And the official records and documents of the organization that are held by them in a representative rather than in a personal capacity cannot be the subject of the personal privilege against self-incrimination, even though production [487 U.S. 99, 111] of the papers might tend to incriminate them personally.”

Čiastočne opierajúc svoje rozhodnutie aj o argumenty prezentované vyššie (Najvyšším súdom USA), Ústavný súd ČR vo veci sp. zn.: IV.ÚS 158/13 ze dne 14. 3. 2013 dospel k nasledovnému záveru: „*Základní právo neobviňovat se je osobní povahy, a proto se na ně nemůže odvolávat žádná obchodní společnost ani osoby představující její orgány. Proto obchodní společnost a osoby jako její orgány nemohou bez dalšího oprávněně odmítnout žádosti orgánů veřejné moci o poskytnutí obchodních knih a dokladů obchodní společnosti s poukazem na zákaz obviňovat sám sebe, a tudíž mohou být oprávněně donucovány k jejich nedobrovolnému poskytnutí. Jinak řečeno, pokud statutární orgán obchodní (či jiné) společnosti poskytne záznamy a dokumenty společnosti, jeho jednání nezakládá svědecké sebeobvinění; je nicméně chráněn proti obviňování sebe sama vlastním ústním svědectvím.*“

Z právneho prostredia Slovenskej republiky je možné v skúmanom kontexte poukázať napr. na rozhodnutie Najvyššieho súdu SR – sp. zn.: 7SŽ/2/2016 a rozhodnutie Ústavného súdu SR – sp. zn.: II. ÚS 291/2013. Aj slovenské správne súdy totiž riešili zásadu nemo tenetur, pričom jej aplikáciu paušálne vo vzťahu k právnickým osobám explicitne nevylúčili. V predmetných konaniach sa riešila otázka povinnosti vysielateľa (televízia) predložiť kontinuálny záznam vysielania. Konkrétne sa jednalo o porušenie povinnosti podľa § 16 ods. 3 písm. l) zákona č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách, podľa ktorého – „*Vysielateľ je povinný - l) uchovávať súvislé záznamy vysielania počas 45 dní odo dňa ich vysielania v zodpovedajúcej kvalite; záznam vysielania je vysielateľ povinný poskytnúť rade do 15 dní od doručenia žiadosti rady o poskytnutie tohto záznamu vysielania na zvyčajnom technickom nosiči, ktorého druh určí rada v licencií po dohode s vysielateľom*“. Vysielateľ sa deliktu dopustil tým, že nedodal Rade pre vysielanie a retransmisii na jej vyžiadanie súvislé záznamy vysielania programov sprevádzaných hlasovým komentovaním pre nevidiacich odvysielaných v rámci televíznej programovej služby v období od 01.02.2013 do 28.02.2013 (a to s odkazom na skúmanú zásadu). Oznámenie o začatí správneho konania bolo navrhovateľovi ako účastníkovi správneho konania doručené dňa 24.07.2013, na základe čoho sa začalo správne konanie č. 278-PLO/O-3497/2013. Navrhovateľ v uvedenom oznámení o začatí správneho konania bol súčasne vyzvaný, aby v lehote najneskôr do 10 dní od doručenia oznámenia v súlade s § 33 ods. 1 a § 34 ods. 3 správneho poriadku zaslal svoje stanovisko. Dňa 21.08.2013 mu bola doručená opätovná výzva na vyjadrenie k podkladom pre rozhodnutie, v ktorej mu bola na vyjadrenie určená lehota 5 dní odo dňa jej doručenia. Navrhovateľ na základe výzvy a poučení uvedených v oznámení Rade vyjadrenie k veci nedoručil. Správny orgán navrhovateľovi napadnutým rozhodnutím uložil sankciu podľa § 64 ods. 1 písm. d/ v spojení s § 67 ods. 2, písm. a/ uvedeného zákona vo výške 6 638,- eur za porušenie povinnosti ustanovenej v § 16 ods. 3 písm. l/ tohto zákona, tým, že nedodal Rade na jej vyžiadanie súvislé záznamy vysielania programov sprevádzaných hlasovým komentovaním pre nevidiacich odvysielaných v rámci televíznej programovej služby v období od 01.02.2013 do 28.02.2013. Podkladom pre vydanie tohto rozhodnutia bol list č. 1060/2013 z 04.03.2013, ktorým boli od navrhovateľa vyžiadané záznamy uvedeného vysielania. Predmetné rozhodnutie považoval vysielateľ za rozporné s právom (porušujúce zásada nemo tenetur se ipsum accusare).

Najvyšší súd SR pritom vo veciach tohto typu zastáva nasledovný názor: „*Skutkové okolnosti jednoznačne potvrdzujú, že v danom prípade v čase vyžiadania si záznamu vysielania Radou ešte neprebiehalo voči navrhovateľovi ako vysielateľovi správne konanie. Vyžiadanie záznamov vysielania je jednou z foriem výkonu dohľadu Rady nad dodržiavaním právnych predpisov upravujúcich vysielanie a jeho predloženie nie je predložením dôkazu proti sebe, ale poskytnutím informácií o svojej činnosti. Predložené záznamy vysielateľa sa v správnom konaní môžu stať podkladom pre rozhodnutie, avšak až po začatí správneho konania na základe oznámenia Rady o začatí správneho konania vo veci možného porušenia povinnosti vysielateľom uloženej mu zákonom o vysielaní a retransmisii. Nie je možné preto považovať za*

nezákonný, resp. neprípustný, postup Rady, ktorým si od vysielateľa vyžiadala záznam vysielania, ako to v podanom opravnom prostriedku tvrdí navrhovateľ.“, resp. „Ústavný súd k výkladu povinnosti vysielateľa predložiť záznam vysielania programu (§ 16 ods. 3 písm. l/ zákona č. 308/2000 Z.z.) prijal právny záver, že ak zákon ukladá vysielateľovi povinnosť uchovávať v zákonom stanovenej lehote súvislý záznam vysielania, môže rada reálne skontrolovať splnenie, resp. nesplnenie povinnosti vysielateľom len tak, že si od vysielateľa vyžiada súvislý záznam vysielania a tento je vysielateľ jej povinný poskytnúť na zvyčajnom technickom nosiči. Za stavu, keď je povinnosťou vysielateľa predložiť rade súvislý záznam vysielania, je aj možnosť uloženia pokuty podľa § 67 ods. 2, písm. a/ zákona viazaná na nesplnenie povinnosti predložiť rade súvislý záznam vysielania, a nielen na nepredloženie žiadaného záznamu. Súčasne ústavný súd uviedol, že podľa judikatúry ESLP je rozdiel medzi tým, či správny orgán alebo súd konal v súlade s čl. 6 Dohovoru (čl. 46 ústavy) pri preskúmaní uloženia pokuty za nepredloženie určitých informácií, a tým či môže štát uložiť povinnosť a vyžadovať od fyzických osôb a právnických osôb určité informácie (rozsudok ESLP J.B. proti Švajčiarsku z 03.05.2001 číslo 31827/96). Ústavný súd ďalej vyslovil názor že nemožno v zákonom ustanovenej povinnosti predložiť záznam z vysielania identifikovať „produkcii dôkazov“ proti sebe, ale ide o preukázanie splnenia zákonnej povinnosti, ktorá bola osobám v pozícii sťažovateľky, regulovaným osobitnými právnymi predpismi uložená ex ante vo všeobecnom záujme a ktorá slúži na riadny výkon funkcie rady. Rada ako regulačný orgán môže reálne skontrolovať splnenie, resp. nesplnenie tejto povinnosti vysielateľom len tak, že si od vysielateľa vyžiada súvislý záznam vysielania a tento je vysielateľ povinný jej poskytnúť na zvyčajnom technickom nosiči (IV. ÚS 92/09), čím uloženie povinnosti sleduje legitímny cieľ výkonu kontroly tejto oblasti, pričom miera zásahu (povinnosť vydať záznam) je vzhľadom na postavenie subjektov v oblasti vysielania a retransmisie marginálna, s poukazom na to, že nepredloženie záznamov z vysielania nie je spojené s hrozbou trestnoprávneho postihu. Otázkami nastolenými navrhovateľom v uvedenej námietke vo svojej judikatúre sa tiež zaoberal Najvyšší súd Slovenskej republiky - napr. rozhodnutia sp.zn. 5Sž/37/2011, 5Sž/18/2011, 4Sž/19/2012, 3Sž/102/2007, 8Sž11/2010, 6Sž/21/2012, z ktorých rozhodnutí vyplýva jednoznačný záver, že vyžiadanie si záznamu vysielania je jednou z foriem výkonu dohľadu nad dodržiavaním právnych predpisov upravujúcich vysielanie a retransmisiu a takto získaný záznam, ktorý sa v správnom konaní môže stať podkladom pre rozhodnutie, nie je možné považovať za nezákonný, resp. neprípustný.“

Ak sme sa vyššie cez komparatívnu perspektívu venovali výkladu tohto inštitútu v Českej republike, resp. Spojených štátoch amerických, záverom tejto časti by sme určitý priestor venovali vnímaniu tohto inštitútu vo Švajčiarskej konfederácii. Časť švajčiarskej odbornej verejnosti má za to, že zo zásady *nemo tenetur* môžu existovať výnimky, ale musia mať zákonný základ²⁷. Na strane druhej, existujú právne názory vychádzajúce z toho, že keďže právny základ tohto práva je v medzinárodnom práve verejnom, nie je možné z neho ustanovovať výnimky, a to ani na základe zákona²⁸. Relatívne dlhú dobu sa otázka prípustnosti „porušenia“ tejto zásady odvíjala od toho, či poskytnutie súčinnosti zo strany dotknutej osoby mala aktívnu alebo pasívnu povahu (povinnosť niečo strpieť). Uvedený režim hodnotenia prípustnosti – podľa toho, či ide o konania dotknutej osoby aktívne alebo pasívne - sa však už v súčasnosti stáva prekonaným (a to dokonca aj z pohľadu Európskeho súdu pre ľudské práva).

²⁷ Napr. NIKLAUS SCHMID, Handbuch des schweizerischen Strafprozessrechts, 2. Aufl., Zürich/St. Gallen 2013, N 671 ff, DOMINIQUE OTT, Der Grundsatz «nemo tenetur se ipsum accusare», unter besonderer Berücksichtigung der strassenverkehrsrechtlichen Pflichten, Diss. Zürich, Zürich/Basel/Genf 2012; MARC ENGLER, in: MARCEL ALEXANDER NIGGLI/MARIANNE HEER/HANS WIPRÄCHTIGER (Hrsg.), Basler Kommentar, Schweizerische Strafprozessordnung, Jugendstrafprozessordnung, 2. Aufl., Basel 2014, Art. 113 N 3

²⁸ Napr. MARC ENGLER, in: MARCEL ALEXANDER NIGGLI/MARIANNE HEER/HANS WIPRÄCHTIGER (Hrsg.), Basler Kommentar, Schweizerische Strafprozessordnung, Jugendstrafprozessordnung, 2. Aufl., Basel 2014, Art. 113 N 3

Z rozhodnutia ESLP vyplýva, že klasická kategorizácia používaná v súvislosti s prípustnosťou obmedzenia aplikácie uvedenej zásady (na aktívne konania a povinnosť osoby niečo strpieť) je prekonaná a prípustnosť obmedzenia by sa mala testovať vo vzťahu k nasledovným trom faktorom: a) povaha a stupeň donútenia – (druh a intenzita opatrení, ktoré boli použité na získanie dôkazov – fakticky druh a intenzita nátlaku, donútenia a pod.) (the nature and degree of compulsion used to obtain the evidence), b) existujúce právne záruky/nástroje ochrany (obrany) – (the existence of any relevant safeguards in the procedure) a c) spôsob použitia, resp. použitie takto získaného dôkazu (the use to which any material so obtained was put)²⁹. Z uvedeného teda vyplýva, že zákaz sebaobviňovania nemôže byť vnímaný ako absolútne právo (v trestnom práve a teda ani v rámci správneho trestania), ale aj to, že klasický test prípustnosti (aktívne konanie vs. pasívne konanie – povinnosť niečo strpieť) už nie je postačujúci a v obmedzenom rozsahu sa javí prípustným už aj vyžadovanie aktívnej súčinnosti od osoby, ktorej sa vec týka (a to napriek hrozbe jej sekundárneho deliktuálneho postihu). Napriek tomu je ale potrebné uviesť, že neexistujú presné pravidlá, ktoré by mohli byť použité pre účely hodnotenia toho, či určité konanie orgánu verejnej moci je možné *a priori* považovať za konanie predstavujúce zásah (resp. porušenie) uvedeného princípu. Toto, samozrejme, neplatí vo vzťahu k jasným porušeniam tejto zásady zo strany orgánov verejnej moci, ktorí tento princíp preukázateľne aktívnym konaním popierajú (napr. fyzické nútenie k priznaniu a pod.). V tomto kontexte je potom pri aplikácii tejto zásady potrebné pamätať aj na to, že tak v trestnoprávnom režime, ako aj správnomprávnom režime je v súčasnosti možné za verejnoprávne delikty postihovať fyzické osoby aj právnické osoby, pričom aplikácia predmetnej zásady bude mať iné kvalitatívne parametre, resp. obsah pri fyzických osobách a iný pri právnických osobách.

Diskusia na záver – (ne)zodpovedaná otázka

Ako diskusný stimul na záver tejto štúdie považujeme za potrebné poukázať na to, že ustanovenie § 195 SSP pojednáva o základných zásadách obsiahnutých v dvoch základných trestnoprávných kódexoch, a to v Trestnom poriadku a Trestnom zákone. Po prijatí SSP sa však v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky prijal zákon upravujúci trestnú zodpovednosť právnických osôb, a to konkrétne zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov³⁰. Logicky, zákonodarca v čase schvaľovania SSP nemohol predvídať to, že takýto zákon bude prijatý, ako ani jeho finálne znenie, ale napriek tomu je relevantné poukázať na to, že aj tento osobitný zákon obsahuje zásady ukladania trestov, ktoré sa uplatnia v prípade postihovania právnických osôb s odkazom práve na citovaný osobitný zákon. Máme za to, že hoci z SSP vyplýva iba aplikácia tých trestnoprávných zásad, ktoré sú obsiahnuté v Trestnom zákone a Trestnom kódexe; pri rozhodovaní správnych súdov o tom, či v rámci postihovania právnických osôb za správne delikty, by malo byť prihliadané aj na osobitné zásady správneho trestania obsiahnuté v citovanom zákone.

III.

Záver

Záverom štúdie je možné ustáliť to, čo sme indikovali v jej úvode – a síce, že spracovanie tejto témy bude viesť zrejme k viacerým otázkam ako odpovediam. V tejto súvislosti je zřejmé, že základné zásady trestného konania, resp. zásady ukladania trestov (podľa trestnoprávných kódexov) nemajú v rámci správneho trestania identický rozsah ani obsah ako je tomu v prípade

²⁹ K tomu pozri (ESEP) – O'Halloran and Francis v. The United Kingdom, č. 15809/02 a č. 25624/02

³⁰ K tomu pozri ZÁHORA, J. – ŠIMOVČEK, I. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár. Wolters Kluwer : Bratislava. 2016. ISBN 9788081684135

trestného práva. Rozdiel pritom spočíva nielen v kvantitatívnej stránke, ale aj v obsahovej stránke jednotlivých zásad, keďže z vyššie uvedeného vyplýva, že nie všetky zásady budú v správnom trestaní uplatňované rovnako ako sú uplatňované v trestnom práve. Tu sa potom ako úplne legitímne javí vymedzenie požiadavky uplatňovania predmetných zásad v správnom trestaní tak, ako je táto požiadavka vyjadrená v § 195 SSP. Zákonomdarca totiž v súvislosti s trestnoprávnymi zásadami (v kontexte ich verifikácie v priebehu správneho súdnictva) pojednáva o tých trestnoprávných zásadách, „ktoré je potrebné použiť“ na správne trestanie, resp. „ktoré je potrebné použiť“ aj na ukládanie sankcií v rámci správneho trestania. Práve slovné spojenie „ktoré je potrebné použiť“ dáva – podľa nášho názoru – relatívne flexibilný priestor správnym súdom na to, aby ustálili, ktoré zásady trestnoprávnej povahy budú aplikované na správne trestanie, resp. aký bude ich obsah. Máme za to, že nie je možné od správnych orgánov slepo a bez ďalšieho očakávať, že všetky trestnoprávne zásady budú paušálne a v plnom rozsahu aplikovať v rámci konania o všetkých správnych deliktach. Keby tomu tak bolo, zrejme by v národnej právnej úprave (a ani v kontexte medzinárodnoprávných záväzkov Slovenskej republiky) nemalo zmysel rozlišovať delikty na súdne delikty a správne delikty. Z už vyššie uskutočnených analýz totiž vyplýva, že predmetné množiny nebudú identické z kvantitatívneho, ani z kvalitatívneho hľadiska. Autor sa preto domnieva, že použitie spojenia „ktoré je potrebné použiť“ nie je prejavom nedokonalosti zákonodarcu, ale práve naopak, týmto vymedzením sa zabezpečuje flexibilita správnych súdov pri vymedzení toho, ktoré zásady trestnoprávnej povahy sa budú aplikovať na správne trestanie a v akej podobe. Z krátkej analýzy uskutočnenej v tejto štúdii sme pritom poukázali napr. na to, že na rozdiel od trestného práva, v prípade správneho trestania je v určitých prípadoch prípustné aj postihovanie na základe generálnej klauzuly (čo by inak mohlo byť vnímané ako rozpor so zásadou *nullum crimen sine lege / nullum crimen sine lege certa*), príp. že zásada *nemo tenetur se ipsum accusare* nemá v prípade správneho trestania rovnaký obsah ako v trestnom práve. Poukazujeme tiež na to, že v prípade konfliktu precedenčnej zásady (v správnom konaní) a zásady individualizácie postihu by preferenčný režim mala mať práve individualizácia postihu, pričom precedenčná zásada by mala byť aplikovaná komplementárne. V závere štúdie naznačujeme, že SSP odkazuje v kontexte trestnoprávných zásad na dva základné pramene práva (na tomto úseku) – Trestný zákon a Trestný poriadok, pričom zásady postihovania právnických osôb (v trestnoprávnom režime) upravuje aj osobitný zákon (č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnickej osoby). Prezентujeme úvahu, že na postihovanie právnických osôb (za správne delikty), by sa mali primerane aplikovať zásady trestania obsiahnuté aj v tomto osobitnom predpise.

Recenzenti:

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.

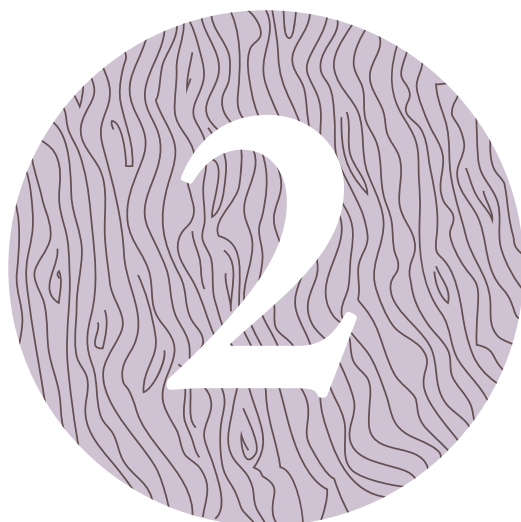
Použité informačné zdroje:

1. ENGLER, MARC in: MARCEL ALEXANDER NIGGLI/MARIANNE HEER/HANS WIPRÄCHTIGER (Hrsg.), Basler Kommentar, Schweizerische Strafprozessordnung, Jugendstrafprozessordnung, 2. Aufl., Basel 2014
2. FEČÍK, M. – SREBALOVÁ, M. In BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Veľké komentáre. C. H. BECK : Bratislava, ISBN: 978-80-7400-678-4

3. HARKABUS, M. – Likvidácia dôkazov zo strany páchatel'ov trestnej činnosti a princíp nemo tenetur se ipsum accusare. In: Magister Officiorum. č. 2/2012. Učená právnická spoločnosť : Bratislava, 2012, ISSN: 1338-5569)
4. HAŠANOVÁ, J. in CEPEK, B. a kol. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Wolters Kluwer : Bratislava. 2018, ISBN 978-80-8168-784-6, str. 356
5. HAVRLETOVÁ, D. *Ako trestať? Filozofia trestu*. In POTÁŠCH, P. (ed) Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie. Zborník príspevkov z odborného seminára s medzinárodnou účasťou, október 2010, Paneurópska vysoká škola/Eurokódex : Bratislava/Žilina, 2010, ISBN 978-80-89447-35-0
6. IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Wolters Kluwer : Bratislava. 2016. ISBN: 978-80-8168-509-5, s. 28 a nasl.
7. KOŠIČIAROVÁ, S. v publikácii Správny poriadok – komentár (Heuréka : Šamorín, 2004) na str. 25 označuje túto zásadu ako „zásada materiálnej rovnosti“
8. OTT, DOMINIQUE - Der Grundsatz «nemo tenetur se ipsum accusare», unter besonderer Berücksichtigung der strassenverkehrsrechtlichen Pflichten, Diss. Zürich, Zürich/Basel/Genf 2012
9. POTASCH, P. Komparatívne perspektívy verejnoprávných deliktov. Eurokódex : Žilina. 2011, ISBN: 9788089447534
10. SEPEŠI, P. *Implementácia Smernice o ochrane životného prostredia prostriedkami trestného práva do právneho poriadku SR*. In POTÁŠCH, P. (ed) Správne delikty a správne trestanie v stredoeurópskom právnom priestore – súčasnosť a vízie. Zborník príspevkov z odborného seminára s medzinárodnou účasťou, október 2010, Paneurópska vysoká škola/Eurokódex : Bratislava/Žilina, 2010, ISBN 978-80-89447-35-0
11. SCHMID, NIKLAUS Handbuch des schweizerischen Strafprozessrechts, 2. Aufl., Zürich/St. Gallen 2013
12. SOBIHARD, J. v publikácii Správny poriadok – Komentár (piate prepracované vydanie) – Iura Edition : Bratislava, 2011
13. VRABKO, M. a kol. Správne právo procesné. Všeobecná časť. Bratislava : C. H. BECK, 2013, na str. 67
14. ZÁHORA, J. – ŠIMOVČEK, I. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár. Wolters Kluwer : Bratislava. 2016. ISBN 9788081684135

Pozn.: Všeobecne záväzné právne predpisy, zbierky rozhodnutí, stanovísk, webové pramene a i. (Slovenská republika a iné štáty) - pozri samotný text štúdie.

Odborné články

Nové pojmy v právnej úprave obchodného tajomstva *New concepts in trade secrets legislation*

JUDr. Radka Kolkusová, PhD. LL.M.
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav súkromného práva

Anotácia

Z dôvodu rozdielnej úpravy ochrany obchodného tajomstva v členských krajinách EÚ a s cieľom odstrániť prekážky fungovania vnútorného trhu bola prijatá Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know – how a obchodných informácií (obchodného tajomstva). Slovenská republika transponovala uvedenú smernicu do vnútroštátneho právneho poriadku prijatím zákona č. 264/2017 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Táto novela s účinnosťou od 1. januára 2018 okrem iného priniesla aj viaceré podstatné zmeny v právnej úprave obchodného tajomstva: zakotvili sa nové pojmy a rozšírili sa možnosti ochrany obchodného tajomstva.

Annotation

Due to the different legislation of trade secrets definition and its protection in EU member countries, as well as in order to remove obstacles to the proper functioning of the internal market, Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure was adopted. Slovak Republic transposed the Directive into national law by adopting Act No. 264/2017. This amendment, with effect from 1 January 2018, also brought about a number of substantial changes to the trade secrets legislation: new concepts have been embedded and new options of trade secrets protection have been extended.

Kľúčové slová

obchodné tajomstvo, majiteľ obchodného tajomstva, rušiteľ obchodného tajomstva, tovar porušujúci právo k obchodnému tajomstvu

Key words

trade secret, trade secret holder, trade secret infringer, infringing goods

Úvod

Pokiaľ by som jediným slovom mala vyjadriť dobu, v ktorej žijeme, nepochybne by tým slovom bolo slovo „informácia“. S informáciami rôzneho druhu sa stretávame na každom kroku, od momentu keď vstaneme ráno z postele a prečítame si dennú tlač, porozprávame sa s kolegami na obede, či keď sa vraciame domov z práce a pozeráme sa von oknom z električky. V súčasnom informačnom veku by sme boli ako ľudstvo bez informácií stratení. Informácie sa na nás doslova „sypú“ z každej strany a je čisto na nás, ktoré z nich si uchováme v pamäti a ktoré, naopak, ostávajú bez povšimnutia. Okrem bežne dostupných informácií sú tu však aj také informácie, ktoré majú ostať uchované. Práve také skutočnosti, ktoré pozná alebo má poznať len úzky okruh osôb, bývajú spravidla tie najcennejšie. Medzi ne patrí aj obchodné tajomstvo.

„Ak chcete, aby vaše tajomstvo bolo zachované,
najistejšie je, ak si ho zachováte sami.“
(Lucius Annaeus Seneca)

Každý subjekt, ktorý vstupuje na hospodársky trh a chce zaujať spotrebiteľa, musí nejakým spôsobom vyniknúť v boji s konkurenciou. Či už to bude lepšia reklama, priaznivejšia cena alebo kvalitnejší tovar alebo služba. V hospodárskej súťaži víťazia len tí najšikovnejší – jednoducho tí, ktorí „vedia ako na to“. Výrobné postupy, obchodné stratégie, formy komunikácie so zákazníkmi, marketingové či reklamné plány, receptúry, technologické postupy, plány, zásady cenotvorby a mnohé ďalšie obchodné zámery. To všetko predstavuje know-how (z ang. *vedieť-ako*) a môže byť súčasťou obchodného tajomstva.

Právna úprava obchodného tajomstva

Právna úprava obchodného tajomstva, know-how či iných utajovaných skutočností súvisiacich s podnikaním je vo svete rôznorodá. Donedávna tomu bolo tak aj v jednotlivých členských štátoch Európskej únie, v ktorých bolo možné pozorovať výrazné rozdiely v poskytovaní ochrany obchodného tajomstva pred jeho neoprávneným získaním, využitím alebo sprístupnením. Rozdielna právna úprava členských štátov v akejkoľvek oblasti práva však spravidla predstavuje negatívny dopad na správne fungovanie vnútorného trhu, najmä čo sa týka šírenia informácií, cezhraničnej spolupráce či celkovej efektívnosti podnikania a inovácií. Z dôvodu rozdielnej úpravy ochrany obchodného tajomstva a s cieľom odstrániť uvedené prekážky fungovania vnútorného trhu bola prijatá Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane nesprístupneného know – how a obchodných informácií (obchodného tajomstva).¹ V nej sa zakotvili minimálne pravidlá ochrany pred neoprávneným získaním, využitím a sprístupnením obchodného tajomstva v hmotnoprávnej ako aj v procesnoprávnej rovine, pričom jednotlivé členské štáty mohli za splnenia príslušných podmienok stanoviť aj širšiu ochranu.

Smernicu o ochrane obchodného tajomstva mali jednotlivé členské štáty transponovať do vnútroštátnych právnych poriadkov do 9. júna 2018 a Slovenská republika nebola výnimkou. Stalo sa tak prijatím zákona č. 264/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.² Táto novela s účinnosťou od 1. januára 2018 okrem iného priniesla aj viaceré podstatné zmeny v právnej úprave obchodného tajomstva: zakotvili sa nové pojmy a rozšírili sa možnosti ochrany obchodného tajomstva. V mojom článku sa budem bližšie zaoberať práve týmito novými pojmami.

Základná právna úprava obchodného tajomstva je obsiahnutá v § 17 až § 20 Obchodného zákonníka. Pôvodná definícia sa ani po novele v súvislosti s ponímaním obchodného tajomstva ako predmetu práv patriacich k podniku nezmenila: „*Obchodné tajomstvo možno zaradiť k predmetom práv patriacich k podniku*“.

V zmysle § 5 Obchodného zákonníka sa podnikom rozumie súbor hmotných, ako aj osobných a nehmotných zložiek podnikania. Obchodné tajomstvo tak môžeme vzhľadom na jeho imateriálnu povahu považovať za *nehmotnú* zložku podnikania, a to spolu s radom ďalších nehmotných práv, ktoré sú s podnikom úzko späté (ochranné známky, patenty, dizajny, know-

¹ Ďalej len „Smernica o ochrane obchodného tajomstva“

² Ďalej len „novela“

how a i.). § 5 Obchodného zákonníka ďalej uvádza, že k podniku patria veci, práva a iné majetkové hodnoty, ktoré patria podnikateľovi a slúžia na prevádzkovanie podniku alebo vzhľadom na svoju povahu majú tomuto účelu slúžiť. Nemožno pochybovať, že obchodné tajomstvo napĺňa podstatu tejto definície. Potvrdzuje to aj druhá veta ods. 1 § 17 Obchodného zákonníka, podľa ktorého obchodné tajomstvo tvoria všetky skutočnosti obchodnej, výrobnnej alebo technickej povahy súvisiace s podnikom, ktoré majú skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu hodnotu, nie sú v príslušných obchodných kruhoch bežne dostupné, majú byť podľa vôle majiteľa obchodného tajomstva utajené a majiteľ obchodného tajomstva zodpovedajúcim spôsobom ich utajenie zabezpečuje. Uvedená veta má podľa obsahového významu nepochybne charakter generálnej klauzuly. Je koncipovaná všeobecne a neurčito, a tak zaručuje, že pokiaľ akákoľvek skutočnosť bude napĺňať všetky jej uvedené znaky, bude obchodným tajomstvom. Preto, ak by aj majiteľ obchodného tajomstva pri uzatváraní zmluvy označil určitú skutočnosť alebo informáciu ako obchodné tajomstvo, avšak táto informácia by nespĺňala jeho pojmové znaky, takéto označenie samo osebe by nepostačovalo na to, aby sa informácie stali obchodným tajomstvom.

Obchodné tajomstvo tvoria všetky skutočnosti obchodnej, výrobnnej alebo technickej povahy súvisiace s podnikom, ktoré majú skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu hodnotu, nie sú v príslušných obchodných kruhoch bežne dostupné, majú byť podľa vôle majiteľa obchodného tajomstva utajené a majiteľ obchodného tajomstva zodpovedajúcim spôsobom ich utajenie zabezpečuje. Z uvedenej definície možno logicky vyvodit' základné znaky obchodného tajomstva, ktoré musia byť kumulatívne naplnené:

1. ide o skutočnosti obchodnej, výrobnnej alebo technickej povahy;³
2. skutočnosti majú skutočnú alebo aspoň potenciálnu materiálnu alebo nemateriálnu hodnotu;⁴
3. skutočnosti nie sú v príslušných obchodných kruhoch bežne dostupné;⁵
4. vôľa majiteľa obchodného tajomstva, aby skutočnosti zostali utajené;⁶
5. majiteľ obchodného tajomstva zodpovedajúcim spôsobom ich utajenie zabezpečuje.⁷

Nové pojmy v právnej úprave obchodného tajomstva

Môžeme si všimnúť, že po novele bol za účelom zjednotenia pojmov zavedený nový pojem, a to pojem **majiteľ obchodného tajomstva** (podľa predchádzajúcej právnej úpravy bol tento subjekt označený ako podnikateľ), čo zodpovedá aj dikcii Smernice o ochrane obchodného tajomstva. Podľa dôvodovej správy má byť takéto obsahové zameranie definície vhodnejšie z toho dôvodu, že zahŕňa okrem personálneho znaku – v podobe nakladania s obchodným

³ Obchodnej povahy (napríklad zásady tvorby cien a ich kalkulácie), výrobnnej povahy (napríklad receptúra na výrobu čokolády) alebo technickej povahy (napríklad technologický postup pri frézovaní).

⁴ Predmet obchodného tajomstva možno spravidla oceniť a obsahuje skutočnosti, na ktorých má majiteľ obchodného tajomstva hospodársky záujem.

⁵ Pokiaľ by sa skutočnosti tvoriace obchodné tajomstvo stali dostupnými, nebolo by ďalej dôvodné ich utajovať. Skutočnosti tvoriace obchodné tajomstvo si taktiež nevyžadujú registráciu v príslušnom registri, ako je tomu u niektorých iných obdobných práv (napríklad patentová ochrana pre vynálezy). Odporovalo by to samotnej povahe obchodného tajomstva, keďže v konaní o udelení patentu sa prihláška obsahujúca technické riešenie vynálezu sprístupňuje verejnosti.

⁶ Vôľová stránka majiteľa obchodného tajomstva a jeho úmysel, aby obsah obchodného tajomstva ostal naďalej neznámy predstavuje subjektívny znak obchodného tajomstva.

⁷ Spôsob zabezpečenia utajenia závisí predovšetkým od predmetu obchodného tajomstva. Obchodným tajomstvom tak nebude napríklad výrobný postup, ktorý jeho majiteľ prezentuje pri konaní veľtrhu na verejnosti. (Pokiaľ by majiteľ obchodného tajomstva prezentoval dovtedy utajovanú skutočnosť na verejnosti, od tohto momentu by takéto skutočnosť stratila povahu obchodného tajomstva).

tajomstvom fyzickou či právnickou osobou, ktorá je na to oprávnená, i vecný znak – súvislosť s podnikom, ktorý prevádzkuje uvedená osoba, teda podnikateľ. Inak povedané, majiteľom obchodného tajomstva má byť ten podnikateľ, ktorý s predmetom obchodného tajomstva vzťahujúcim sa k podniku nakladá oprávnene. Pojem majiteľ sa zdá slovenským zákonodarcom vhodnejším aj z toho dôvodu, že samotné obchodné tajomstvo je predmetom subjektívnych práv a je majetkovým právom, pôsobiacim *erga omnes*.⁸ Podľa zákona je majiteľom obchodného tajomstva fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá oprávnene nakladá s obchodným tajomstvom, ktoré sa vzťahuje na podnik prevádzkovaný touto osobou pri výkone podnikania.

Pokiaľ sa detailnejšie pozrieme na originálne znenie čl. 2 ods. 2 Smernice o ochrane obchodného tajomstva v anglickom jazyku, používa sa pojem „*trade secret holder*“.⁹ Podľa doslovného prekladu by bol teda vhodnejší preklad v znení **držiteľ obchodného tajomstva**. V slovenskej verzii smernice sa, naopak, nepoužíva ani jeden z uvedených pojmov (majiteľ, podnikateľ, či držiteľ), ale pojem „*vlastník obchodného tajomstva*“. Týmto subjektom sa podľa smernice rozumie akákoľvek fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá oprávnene nakladá s obchodným tajomstvom. V slovenskej právnej úprave je táto definícia rozšírená a podľa § 17 ods. 2 je majiteľom obchodného tajomstva fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá oprávnene nakladá s obchodným tajomstvom, ktoré sa vzťahuje na podnik prevádzkovaný touto osobou pri výkone podnikania podľa § 2 ods. 1. Z dikcie uvedeného tak možno vyvodiť, že na to, aby mohol byť subjekt majiteľom obchodného tajomstva, musí sa toto tajomstvo bezprostredne vzťahovať na podnik, ktorý prevádzkuje pri výkone podnikania.

Okrem nového pojmu majiteľ obchodného tajomstva boli novelou do zákona zavedené ďalšie pojmy súvisiace s ochranou obchodného tajomstva, a to *rušiteľ obchodného tajomstva* a *tovar porušujúci právo k obchodnému tajomstvu*.

Rušiteľom obchodného tajomstva je fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá porušuje alebo ohrozuje obchodné tajomstvo. Aj pri tejto definícii, čo sa gramatického výkladu týka, v smernici sa používa iný pojem – „porušiteľ“. V právnej úprave súvisiacich obchodnoprávných vzťahov sa však už pojem rušiteľ používa (v rámci právnych prostriedkov ochrany proti nekalej súťaži)¹⁰, a preto ja osobne považujem ponechanie tohto zaužívaného pojmu s ohľadom na lepšiu prehľadnosť po novele za správne. Čo sa týka právneho postavenia rušiteľa obchodného tajomstva, z dikcie zákona vyplýva, že ním môže byť ako fyzická, tak aj právnická osoba a len tejto osobe môžu byť v prípade *porušenia alebo ohrozenia* obchodného tajomstva súdom uložené tomu zodpovedajúce neodkladné alebo nápravné opatrenia.

Čo sa týka celej definície osoby porušiteľa, zákonodarca sa pri transpozícii smernice nedržal jej doslovného prekladu. Podľa čl. 2 ods. 3 smernice o ochrane obchodného tajomstva sa za porušiteľa považuje osoba, ktorá neoprávnene získala, využila alebo sprístupnila obchodné tajomstvo. Možno však konštatovať, že európska právna úprava je v tomto ohľade benevolentnejšia a slovenský Obchodný zákonník obsahuje prísnejšiu právnu úpravu formy

⁸ NR SR: Dôvodová správa k Zákonu, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony 264/2017 účinný od 01.09.2018. Dostupné online: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-264/2017/audit-dovodove-spravy> (ďalej len „dôvodová správa“)

⁹ z ang. ‘trade secret holder’ means any natural or legal person lawfully controlling a trade secret (čl. 2 ods. 2 Smernice o ochrane obchodného tajomstva)

¹⁰ podľa § 53 Obchodného zákonníka „*Osoby, ktorých práva boli nekalou súťažou porušené alebo ohrozené, môžu sa proti rušiteľovi domáhať, aby sa tohto konania zdržal a odstránil závadný stav. Ďalej môžu požadovať primerané zadostučinenie, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch, náhradu škody a vydanie bezdôvodného obohatenia.*“

zásahu do obchodného tajomstva: „*len tejto osobe môžu byť v prípade porušenia alebo ohrozenia obchodného tajomstva súdom uložené tomu zodpovedajúce neodkladné alebo nápravné opatrenia.*“ Za porušenie obchodného tajomstva sa v zmysle § 51 ods. 1 považuje konanie rušiteľa obchodného tajomstva spočívajúce v neoprávnenom získaní, využití alebo sprístupnení obchodného tajomstva. Na naplnenie skutkovej podstaty však postačuje aj samotné ohrozenie obchodného tajomstva, čiže nie je podstatné, či k získaniu, využitiu alebo sprístupneniu obchodného tajomstva skutočne došlo. Presnú legálnu definíciu ohrozenia (napr. ako je tomu u definície porušenia obchodného tajomstva podľa § 51 ods. 1) v slovenskej právnej úprave nenájdeme, aj keď sa vo viacerých právnych predpisoch spomína.¹¹ Ohrozenie obchodného tajomstva možno v tomto prípade vnímať ako konanie s cieľom porušiť obchodné tajomstvo, pričom k tomuto nežiadúcemu následku ešte nedošlo, ale reálne tento následok hrozí. Rovnako dôležitý význam mu prikladajú aj procesnoprávne predpisy: „*Ochrana ohrozených alebo porušených práv a právom chránených záujmov musí byť spravodlivá a účinná tak, aby bol naplnený princíp právnej istoty.*“¹²

Pod **tovarom porušujúcim právo k obchodnému tajomstvu** sa rozumie tovar, ktorého návrh, vlastnosti, fungovanie, výrobný proces alebo uvedenie na trh má podstatné výhody z obchodného tajomstva, ktoré bolo porušené.¹³

Keďže ide o zakotvenie úplne nového pojmu v súvislosti s ochranou obchodného tajomstva, zákonodarca sa pri transponovaní smernice pridržiaval definícii zo smernice o ochrane obchodného tajomstva.¹⁴ Podľa dôvodovej správy ide o komoditu, ktorá je nositeľom obchodného tajomstva, resp. ktorá v akomkoľvek štádiu jej „existencie“ nadobúda v dôsledku porušenia obchodného tajomstva neoprávnenú hodnotu. Z logického hľadiska možno konštatovať, že v tomto prípade by nemohlo ísť o tovar, ktorý by mal podstatné výhody z obchodného tajomstva, ktoré by bolo čisto len ohrozené, a preto sa v uvedenej legálnej definícii spomína len porušenie (tovar, ktorého návrh, vlastnosti, fungovanie, výrobný proces alebo uvedenie na trh má významný prospech z obchodného tajomstva, ktoré bolo porušené – t. j. neoprávnené získané, využitie alebo sprístupnené).

Recenzenti:

Prof. JUDr. Pavol Kubíček, CSc.

doc. JUDr. Denisa Dulaková, PhD.

Použité informačné zdroje:

KUBÍČEK, P.; ŠKRINÁR, A.; NEVOLNÁ, Z.; KOLKUSOVÁ, R.; ĎURICA, M. *Obchodné právo*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 398 s. ISBN 978-80-7380-731-3.

Zákon č. 513/1991 Zb. (Obchodný zákonník) v znení neskorších predpisov

Zákon č. 160/2015 Z. z. (Civilný sporový poriadok)

¹¹ napr. § 8 Zákon o ochranných známkach, § 58 Autorský zákon a i.

¹² čl. 2 ods. 1 Zákon č. 160/2015 Z. z. (Civilný sporový poriadok)

¹³ § 17 ods. 3 a 4 Obchodného zákonníka

¹⁴ jediným rozdielom je, že v definícii smernice je namiesto „podstatné výhody z obchodného tajomstva“ uvedené „významný prospech z obchodného tajomstva“ (Čl. 2 ods 4)

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/943 z 8. júna 2016 o ochrane neprístupneného know – how a obchodných informácií (obchodného tajomstva)

NR SR: *Dôvodová správa k Zákonu, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony 264/2017 účinný od 01.09.2018.*

Dostupné online: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-264/2017/audit-dovodove-spravy>

Regulácia voľného pohybu osôb v kontexte protiteroristických opatrení v EÚ

Regulation of the free movement of persons in the context of counter-terrorism measures of the EU

JUDr. PhDr. Lilla Garayová, PhD.

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav medzinárodného a európskeho práva

Abstrakt

Predložený článok sa zaoberá s analýzou regulácie voľného pohybu osôb v kontexte protiteroristických opatrení s dôrazom na voľný pohyb osôb, ktorý je jednou zo štyroch základných slobôd. Je to základné právo garantované Zmluvou o fungovaní Európskej únie a takisto je zásadným princípom európskeho občianstva. Prijatím smernice o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti došlo k istým obmedzeniam voľného pohybu osôb.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-14-0893

Abstract

The following article discusses the analysis of the regulation of the free movement of persons in the context of counter-terrorism measures, with emphasis on the free movement of persons, which is one of the four fundamental freedoms. It is a fundamental right guaranteed by the Treaty on the Functioning of the European Union and is also a fundamental principle of European citizenship. The adoption of the Directive on the use of Passenger Name Record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime has created some restrictions on the free movement of persons.

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under contract No. APVV-14-0893

Kľúčové slová

terorizmus; voľný pohyb osôb; vnútorný trh; PNR

Keywords

terrorism; free movement of people; single market; PNR

I. Úvod

21. storočie je bez pochyb označené temným duchom terorizmu. Organizovaná trestná činnosť a teroristické trestné činy často zahŕňajú medzinárodné cestovanie. Ako reakcia na teroristické útoky na európske metropoly vznikla potreba upravovať výmenu osobných údajov medzi orgánmi presadzovania práva. Vyvrcholením tejto snahy bolo prijatie Smernice o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti došlo k istým obmedzeniam

voľného pohybu osôb v roku 2016. Politická špička považuje prijatú smernicu za efektívny nástroj boja proti terorizmu, keďže umožní odhaliť osoby, ktoré neboli podozrivé z páchania teroristických trestných činov, ešte predtým ako by osobitná analýza údajov naznačila takéto podozrenie. Síce smernica uvádza, že zhromažďované údaje PNR sa môžu spracovať len na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti, napriek tomu čelí kritike, keďže mnoho odborníkov upozorňuje na limitáciu voľného pohybu osôb a rizikám porušovania princípu nediskriminácie, ako aj ochrany osobných údajov.

II.

1. Regulácia voľného pohybu osôb v kontexte protiteroristických opatrení v EÚ

Právo na voľný pohyb osôb je v dnešnej dobe vnímané ako najpodstatnejšie právo pre ekonomicky aktívne obyvateľstvo, ako uvádzajú články 45 a 49 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.¹ Ekonomické hľadisko voľného pohybu osôb je navyše doplnené o fenomén európskeho občianstva. Najzásadnejším prvkom občianstva EÚ je právo občanov Únie voľne sa pohybovať, usadzovať a zotrvať na území členských štátov, a to aj bez ohľadu na výkon ekonomickej aktivity. Súdny dvor Európskej únie priznal toto právo každému občanovi Únie, rovnako ako ho vyhodnotil ako základnú slobodu, ktorá musí byť všeobecne prijímaná.² Vďaka voľnému pohybu osôb dochádza k minimalizácii či úplnému odstráneniu právnych a praktických prekážok, ktoré by obyvateľom Únie mohli prekážať pri ich ceste do inej členskej krajiny.

Právo na voľný pohyb osôb zaručuje rovnaký prístup všetkých európskych občanov a ich rodinných príslušníkov na trh práce ktoréhokoľvek členského štátu EÚ. Podobne je zaistená zásada rovnakého zaobchádzania, ktorá sa netýka iba prístupu občanov EÚ na pracovný trh v hostiteľskej krajine, ale aj hľadaniu práce, odmeňovaniu alebo prístupu k verejným službám zamestnanosti a výhod sociálneho zabezpečenia. Právo na voľný pohyb a usadenie sa v inom členskom štáte Únie môže byť obmedzené len v prípadoch odôvodnených verejnou bezpečnosťou, verejným poriadkom alebo ochranou zdravia.

EÚ je zaviazaná k zlepšovaniu pracovných podmienok, na ktorom úzko spolupracuje s vládami jednotlivých členských štátov. Občanom EÚ je uľahčovaný voľný pohyb za prácou taktiež prostredníctvom uznávania profesijných a akademických kvalifikácií. Európska komisia zaviedla niekoľko nástrojov a špeciálnych centier pre ich transparentnejšie a jednoduchšie uznávanie, medzi ktoré patrí napríklad Európsky kvalifikačný rámec, Europass alebo NARIC.

Právo na voľný pohyb osôb je pre občanov EÚ asi najvýznamnejším meradlom európskej integrácie. Dôkazom toho je aj fakt, že v súčasnosti právo slobodne sa pohybovať a zdržiavať sa v inom členskom štáte je mimoriadne široko vykonávaným právom – v súčasnosti takmer 20 miliónov občanov žije v inom členskom štáte EÚ alebo v štáte EHP.

Po nedávnych teroristických útokoch vo Francúzsku a Dánsku sa na európskej úrovni začalo diskutovať o niekoľkých nových bezpečnostných opatreniach. Európski vedúci predstavitelia sú oprávnené znepokojení tým, ako zabezpečiť bezpečnosť obyvateľov EÚ. Avšak nedávno

¹ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie 2012/C 326/1. Dostupné online: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>

² VERSCHUEREN, Herwig. Free Movement of EU Citizens: Including for the Poor? Maastricht Journal of European and Comparative Law. Dostupné online: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1023263X1502200102>; str. 12

navrhnuté reakcie na teroristické útoky pravdepodobne budú mať vážne následky na voľný pohyb osôb v súvislosti s občianstvom Únie, ako aj s schengenskými pravidlami.

Konkrétne ministerstvá vnútra niekoľkých členských štátov EÚ vydali po útokoch spoločné vyhlásenie, v ktorom navrhujú zmeniť a doplniť pravidlá Kódexu schengenských hraníc s cieľom umožniť širšie konzultácie v rámci Schengenského informačného systému pri prekročení vonkajších hraníc v prípade jednotlivcov využívajúcich právo na voľný pohyb osôb a taktiež navrhli a vytvorenie európskeho rámca evidencie o osobných záznamov o cestujúcich, ktorý by sa vzťahoval aj na pohyb do EÚ a v rámci EÚ. Tento návrh sa neskôr v roku 2016 aj zrealizoval schválením kontroverznej praxe menných zoznamov cestujúcich v leteckej doprave (PNR), ktorá by jednoznačne mala posilniť boj proti terorizmu. Po tomto spoločnom vyhlásení nasledovali podobné výzvy z Európskej rady, od ministrov spravodlivosti a vnútra, a komisára pre migráciu, atď. A ako reakcia na neustále diskusie a zvýšenú požiadavku chrániť občanov EÚ Európsky parlament schválil smernicu upravujúcu využívanie údajov z osobných záznamov cestujúcich v leteckej doprave (PNR) za účelom prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej kriminality³. Pravidlá zakotvené v smernici zaviazu letecké spoločnosti a iných dopravcov poskytovať vnútroštátnym orgánom v krajinách EÚ údaje o svojich pasažieroch na letoch medzi Úniou a tretími krajinami. Cieľom tejto smernice sú predovšetkým zaistiť bezpečnosť, chrániť život a bezpečnosť osôb a vytvoriť právny rámec na ochranu údajov PNR pri ich spracúvaní príslušnými orgánmi. Efektívne odhaľovanie a stíhanie teroristických trestných činov je možné len s využívaním údajov získaných v procese PNR. Smernica tiež umožňuje porovnávanie údajov PNR s databázami rôzneho druhu.

2. Kľúčové body Smernice o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti

Efektívne spracovanie údajov PNR okrem iného umožňuje identifikáciu osôb, ktoré sú podozrivé z účasti na teroristických trestných činoch alebo závažnej trestnej činnosti, a tak sa zabezpečí rýchla reakcia na hrozbu teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. Cieľom je samozrejme i to aby zabezpečili obmedzenie spracúvania údajov PNR na minimum, a aby sa to aplikovalo len v prípade teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti.

Cieľom smernice nie je ukladať ďalšie povinnosti dopravcom, keďže zákonodarcovia vyslovene vyjadrili presvedčenie, že zhromažďovanie a evidencia údajov sa už dlhodobo deje, ale pred schválením smernice si tieto údaje spracovávali letecké spoločnosti len na vlastné komerčné účely. Smernica by nemala rozširovať okruh údajov ktoré letecké spoločnosti uchovávajú a takisto nezaviazuje cestujúcich aby poskytli akékoľvek dodatočné informácie okrem tých, ktoré za bežných okolností leteckým spoločnostiam poskytujú.

Smernica však ukladá povinnosť členským štátom, a to prijať všetky opatrenia ktoré sú nevyhnutné na to, aby umožnili leteckým spoločnostiam plniť si povinnosti, ktoré vyplývajú zo smernice. Na zabezpečenie efektívneho využívania evidencií PNR majú členské štáty prijať ustanovenia ukladajúce povinnosti dopravcom, ktorí prevádzkujú lety mimo EÚ, aby zabezpečili zbieranie, spracovanie a prenos údajov PNR, pričom majú možnosť prijať

³Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/681 z 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. (Ú. v. EÚ L 119, 04.05. 2016, s. 132.)

ustanovenia ktoré by ukladali túto povinnosť leteckým spoločnostiam, ktoré prevádzkujú lety len v rámci EÚ. Pri akomkoľvek spracovaní osobných údajov sa má zachovať proporcionalita a údaje sa majú zbierať len aby sa zabezpečili konkrétne ciele v oblasti medzinárodnej bezpečnosti, ktoré sa sledujú smernicou. Na základe smernice môžu členské štáty uplatniť sankcie - vrátane finančných – voči dopravcom, ktorí nespĺňajú svoje povinnosti vyplývajúce zo smernice.

Každý členský štát tiež musí zriadiť útvar informácií o cestujúcich, tzv. PIU (Passanger Information Unit), ktorý je zodpovedný za zhromažďovanie informácií zbieraných leteckými dopravcami a ich výmenu v rámci EÚ. Takto získané údaje majú byť uchovávané v databáze PIU po dobu piatich rokov, v databáze členského štátu z ktorého cestujúci odlieta, alebo členského štátu, v ktorom pristáva. Po prvých šiestich mesiacoch však sú všetky údaje depersonalizované maskovaním dátových prvkov. To v skutočnosti znamená, že dátové prvky, ktoré by mohli slúžiť na priamu identifikáciu dotknutej osoby – ako napríklad meno, priezvisko, adresa a iné kontaktné údaje –, budú v záznamoch po uplynutí šiestich mesiacoch zneviditeľnené.

Smernicou určená dĺžka uchovávania údajov je nevyhnutná a dostatočne slúži na prevenciu a vyšetrovanie teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti, tento časový úsek umožňuje vykonanie analýzy osobných údajov a ich využitie v rámci vyšetrovania. Aby sa zabránilo neprimeranému využívaniu údajov, je dôležité, aby sa osobné údaje depersonalizovali. Po depersonalizácii prístup k úplným údajom PNR, ktoré by mohli slúžiť na identifikáciu dotknutej osoby, je regulovaný za veľmi obmedzených a prísnych podmienok. Po uplynutí šesťmesačnej lehoty majú členské štáty povinnosť zabezpečiť trvalé vymazanie údajov. V prípade, že osobné údaje sa využívajú v rámci konkrétneho vyšetrovania trestného činu, lehoty uchovávania týchto osobných údajov sa riadi vnútroštátnymi ustanoveniami, bez ohľadu na lehoty ustanovené v smernici. Osobné údaje poskytnuté leteckými dopravcami by sa mali preniesť jedinému určenému útvaru informácií o cestujúcich v každom príslušnom členskom štáte, čím sa majú znížiť náklady implementácie smernice a zabezpečiť sa jednoznačnosť procesu.

Ďalšia povinnosť vyplývajúca zo smernice pre členské štáty je zabezpečenie nezávislého zodpovedného vnútroštátneho dozorného orgánu, ktorý je zodpovedný za monitorovanie spracovania osobných údajov PNR a poradenstvo v tejto oblasti. V podmienkach Slovenskej republiky je týmto dozorným orgánom Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky. Pre zabezpečenie zákonnosti celého procesu je nevyhnutné, aby cestujúci boli riadne a jasne informovaní o spracovaní údajov a o svojich právach.

Nové pravidlá PNR predstavujú nový nástroj boja proti teroristom a priekupníkom, ktorý umožňuje spravodajským službám odhaliť vzorce podozrivého správania, a tak prispieť k odhaleniu trestných činov. Kým smernica obsahuje isté záruky, mnoho odporcov tvrdí, že ide o neprimeraný zásah do ľudských práv a o istú limitáciu princípu voľného pohybu osôb.

Implementácia smernice má v plnej miere zabezpečiť dodržiavanie základných práv a slobôd, zásadu proporcionality a samozrejme práva na súkromie. Aplikácia smernice má byť vždy riadne odôvodnená a mali by existovať záruky, ktoré zabezpečia zákonnosť spracovania údajov PNR.

Jednou metódou záruky podľa smernice je zabezpečenie, že žiadne rozhodnutie ktoré by mohlo mať negatívne účinky, nemôže byť prijaté na základe automatizovanej evidencie údajov PNR.

Každé posúdenie údajov PNR ktoré umožňuje identifikáciu osôb, by malo byť ďalej preskúmané príslušnými orgánmi. So zámerom zabezpečiť vyššie uvedené ciele sa vytvorili kritériá posudzovania spracovaných údajov obmedzených na teroristické trestné činy a závažnú trestnú činnosť, čím sa má zabezpečiť, že systém nesprávne identifikuje minimálny možný počet nevinných osôb.

Smernica vyzdvihuje aj zásadu nediskriminácie a garantuje dodržanie princípu, teda žiadne rozhodnutie by nemalo diskriminovať z dôvodoch, ako pohlavie, rasa, etnický alebo sociálny pôvod, jazyk, náboženstvo, majetok, farba pleti, vek, postihnutie či sexuálna orientácia. Prijatie smernice vyvolalo znepokojenie nad tým, že nová PNR sa nevyhnutne zameria na občanov EÚ s druhou štátnou príslušnosťou a vo všeobecnosti na tých, ktorí majú pôvod mimo EÚ, čím sa vytvára priestor na porušovanie zásady nediskriminácie na základe štátnej príslušnosti.

Charta základných práv Európskej únie uvádza v článku 7, že každý má právo na ochranu osobných údajov, ktoré musia byť riadne spracované na určené účely na základe súhlasu dotknutej osoby alebo na inom oprávnenom základe ustanovenom zákonom. Článok 7 ďalej uvádza, že každý má právo na prístup k zhromaždeným údajom, ktoré sa ho týkajú, a právo na ich opravu.⁴ Smernica by mala rešpektovať ustanovenia charty, a nemala by oslabiť vysokú úroveň ochrany súkromia a osobných údajov, ktorú požaduje aj Charta základných práv Európskej únie. Spracovanie osobných údajov na základe smernice sa má riadiť pravidlami policajnej a justičnej spolupráce a v spracovanie údajov na základe smernice v jednotlivých členských štátoch by malo podliehať normám ochrany osobných údajov podľa vnútroštátnych právnych predpisov v súlade s rámcovým rozhodnutím Rady o ochrane osobných údajov spracúvaných v rámci policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach 2008/977/SVV.⁵

III. Záver

Posledné roky zaznamenali viaceré veľké teroristické útoky na európske metropoly. Zhoršenie bezpečnostnej situácie ako aj potenciálna hrozba predstavovaná zahraničnými teroristickými skupinami prinútila európskych politikov, aby prijali nové opatrenia na zabezpečenie bezpečnosti občanov EÚ. Prijatie smernice bez pochyb predstavuje istú limitáciu voľného pohybu osôb a domnievame sa, že je veľmi dôležité si uvedomiť, že hraničná kontrola nie je jediným nástrojom boja proti terorizmu. Bez ohľadu na rétoriku niektorých euroskeptických strán, ktorých hlavou agendou je získať kontrolu nad svojimi hranicami, rola voľného pohybu osôb pri páchaní teroristických trestných činov je oveľa zložitejšia než sa môže zdať na prvý pohľad. Hoci mnoho predchádzajúcich incidentov, ako napríklad útoky v Paríži, zahŕňali medzinárodných páchatel'ov, teda páchatel'ov ktorí prekročili európske hranice za účelom páchania teroristických trestných činov, veľakrát neboli priamo spojené s voľným pohybom osôb. Skôr, riešiť by sa mala schopnosť takejto komplexnej siete fungovať niekoľko mesiacov, čo je oveľa viac neúspechom spravodajských služieb a policajnej taktiky.

Aby sme mohli bojovať proti hrozbám, ktorým čelí Európa 21. storočia, politické a inštitucionálne reakcie musia byť omnoho rýchlejšie a modernejšie, než jednoduché zavedenie prísnejších hraničných kontrol. Okrem toho, vytváranie veľkých davov jednotlivcov, ktorí čakajú na bezpečnostné kontroly na letiskách, električkách a stanicích metra, môže v

⁴ Charta základných práv Európskej únie (2016/C 202/02). Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=HU>

⁵ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/977/SVV z 27. novembra 2008 o ochrane osobných údajov spracúvaných v rámci policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach (Ú.v. EÚ L350, 27.11.2008.s. 60)

skutočnosti vytvoriť ďalšie ľahko dostupné, atraktívne ciele pre potencionálne útoky, čím sa riziko teroristických útokov zvyšuje.

Recenzenti:

doc. JUDr. PhDr. Ing. Michael Siman, PhD., D.E.A.

JUDr. Andrej Karpat, PhD.

Použité informačné zdroje:

Charta základných práv Európskej únie (2016/C 202/02). *Dostupné online:*

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=HU>
Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie 2012/C 326/1. Dostupné online: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>

MÜNCHAU, Wolfgang. *An EEA - minus deal for the UK is wishful thinking: Britain's idea is like John Major's hard ecu: France and Germany are not interested.* The Financial Times . Dostupné online: <https://www.ft.com/content/1a8c803e-452c11e6-9b66-0712b3873ae1>

PORTES, Jonathan. *EU referendum: one year on - immigration. The UK in a Changing Europe.* Rámcové rozhodnutie Rady 2008/977/SVV z 27. novembra 2008 o ochrane osobných údajov spracúvaných v rámci policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach (Ú.v. EÚ L350, 27.11.2008.s. 60)

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/681 z 27. apríla 2016 o využívaní údajov zo záznamov o cestujúcich (PNR) na účely prevencie, odhaľovania, vyšetrovania a stíhania teroristických trestných činov a závažnej trestnej činnosti. (Ú. v. EÚ L 119, 04.05. 2016, s. 132.)

VERSCHUEREN, Herwig. *Free Movement of EU Citizens: Including for the Poor?* Maastricht Journal of European and Comparative Law. Dostupné online:

<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1023263X1502200102>; s. 12.

Voľný pohyb osôb, dostupné online: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/41/volny-pohyb-pracovnikov> 20.11.2018

Vybrané kriminalistické osobitosti počítačovej kriminality
Selected criminalistic peculiarities of cybercrime

Mgr. Dávid Lučivjanský
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva

Anotácia

Odborný článok sa zaoberá počítačovou kriminalitou so zreteľom na dokazovanie. Venuje sa špecifikám vyšetrovania, objasnenia počítačových deliktov a ich konkrétnym problémom. Článok má 7 strán a pozostáva z 5 tématických častí.

Kľúčové slová

počítačová kriminalita, dôkazy, vyšetrovanie, páchatel' počítačovej kriminality

Annotation

Scholarly article deals about cyber crime with focus on evidence. It addresses the specifics of investigation, clarifying cyber crimes and their specific problems. The article has 7 pages and contains 5 thematic parts.

Key words

cybercrime, evidence, investigation, cyber criminals

I. Úvod

S kontinuálnym vývojom moderných informačných a komunikačných technológií je spájaná aj narastajúca trestná činnosť v tomto odvetví, s ktorou súvisí jej stále veľmi náročné odhaľovanie. Pri objasňovaní trestnej činnosti je na základe zaistených stôp možná individuálna identifikácia páchatel'a. Takéto stopy sú zväčša zaistené na mieste činu, čo je pre orgány činné v trestnom konaní indikátorom vedúcim ku konkrétnym osobám.

Naopak, vyšetrovaniu počítačovej kriminality táto výhoda chýba, pretože stopy v kyberpriestore vedú ku koncovému zariadeniu, z ktorého bolo porušenie urobené a teda nie priamo ku konkrétnej osobe. Na základe týchto skutočností prichádza do úvahy rad nepriamych dôkazov, ktoré by takúto skutočnosť potvrdili či vyvrátili. Možno tak konštatovať, že stopy v kyberpriestore nie sú priamo oprávnené k individuálnej identifikácii osoby páchatel'a.

II.

1. Špecifiká podnetov k vyšetrovaniu

Počítačovú kriminalitu považujeme za kriminalitu páchanú predovšetkým skryto. Aj keď trestné činy súvisiace s počítačmi, respektíve internetom, majú často charakter trvajúcich alebo pokračujúcich deliktov, dochádza k tomu, že počítačová kriminalita je málokedy odhalená a páchatel' je zriedkakedy vôbec trestne stíhaný či dokonca odsúdený. Na základe dostupných štatistík Ministerstva vnútra môžeme tvrdiť, že objasnenosť trestných činov počítačovej kriminality je veľmi malá.¹

¹ Zdroj: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> (zo 18.11.2018)

Je možné domnievať sa, že jedným z hlavných dôvodov, prečo dochádza k tak vysokej latencii pri trestných činoch počítačovej kriminality, je veľmi rýchly časový sled udalostí, ktoré prebiehajú v rámci páchania a odhaľovania počítačovej kriminality. Ak je páchateľ predčasne upozornený o potenciálnom záujme policajných orgánov o jeho nekalú činnosť, môže prakticky okamžite konať vo svoj prospech a tým pádom včas zničiť kriminalistické stopy.

Podľa viacerých zdrojov literatúry sú výsledky operatívno-pátracej činnosti typickým a najmä základným zdrojom informácií o trestnej činnosti v prípade počítačovej kriminality. Takéto tvrdenie je možné spochybniť, keďže viac ako polovica páchanej trestnej činnosti pochádza z trestných oznámení. Tieto podnety na rozdiel od vlastných poznatkov policajného orgánov bývajú často motivované individuálnymi záujmami poškodeného na náhrade škody spôsobenej trestným činom (napríklad krádež citlivých informácií alebo peňazí prostredníctvom internetbankingu). V prípadoch trestných oznámení je potrebné taktiež prihliadať na motív oznamovateľa. Je to predovšetkým z dôvodu zamedzenia neopodstatnených alebo nepravdivých oznámení.²

Jedným z ďalších podnetov k vyšetrovaniu sú oznámenia inšpekčných, kontrolných a revízných orgánov jednotlivých inštitúcií. Takéto oznámenia by mali byť ťažiskom oznamovania počítačovej trestnej činnosti. Prax však ukazuje, že obeť takýchto trestných činov z rôznych dôvodov nemajú záujem o zaoberanie sa počítačovými deliktmi orgánmi činnými v trestnom konaní. Môže za to napríklad páchanie iných trestných činov, ktoré by mohli byť vyšetrovacou činnosťou orgánov činných v trestnom konaní odhalené, ochrana dobrého mena alebo z iných subjektívnych dôvodov.

Pracovnou náplňou týchto inšpekčných, kontrolných a revízných orgánov je sledovanie nezrovnalostí vo finančných a peňažných ústavoch. Ak tieto orgány odhalia určitú nezrovnalosť a uznajú, že nejde o administratívnu chybu, môžu podať podnet na vyšetrowanie, ktorý je však potrebné preveriť, doplniť a spresniť.

Dôležitým je predovšetkým spôsob, akým je konkrétny podnet k vyšetrovaniu počítačovej kriminality daný. Externé podnety je potrebné preverovať, na rozdiel od informácií získaných operatívno-pátracou činnosťou policajných orgánov. Presnosť, pravdivosť a úplnosť externých podnetov nemusí byť absolútna. Včasnosť zaistenie kriminalistických stôp je kľúčová a ovplyvňuje počiatočnú vyšetrovaciu situáciu a úspech celého vyšetrowania.³

2. Počiatočné vyšetrovacie situácie

Počiatočnou vyšetrovacou situáciou rozumieme stav, v ktorom sa nachádza vyšetrowanie v momente získania prvotných informácií o čine. Tento stav má zásadný význam pre úspech vyšetrowania, pretože ten závisí na jej zvládnutí. Počiatočná vyšetrovacia situácia

² MICHALOV, L., ROMŽA, S., FERENČÍKOVÁ, S.: Počítačová kriminalita - juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty : zborník príspevkov z Medzinárodného vedeckého sympózia konaného dňa 28. marca 2014 na Katedre trestného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Košice, 2014, s. 243

³ ŠIŠULÁK, S., VAJZER, L.: Vybrané problémy objasňovania trestnej činnosti páchanej prostredníctvom informačno-komunikačných technológií. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2017, s. 139

je determinovaná tým, z akého zdroja pochádzajú prvotné informácie o spáchanom delikte.

Medzi počiatočné vyšetrovacie situácie počítačovej kriminality zaraďujeme napríklad, ak:

a) Zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že sa stal skutok, v ktorom možno badať skutkovú podstatu určitého trestného činu, no nedá sa vysloviť jednoznačný záver o totožnosti páchatel'a a spôsobe spáchania trestného činu.

Takáto vyšetrovacia situácia je priaznivá najmenej. Vyšetrovateľ sa najprv zameriava na zistenie informácií o možnom spôsobe spáchania trestného činu a informácií, vďaka ktorým by bolo možné odhaliť totožnosť páchatel'a.

Elementárnou úlohou je pribrať znalca z odboru výpočtovej techniky a po konzultácii s ním zaistiť materiály k počítačovej expertíze. V prípade, že sa pred zaistením s počítačovým systémom alebo s nosičmi informácií manipulovalo, je nutné požadovať vysvetlenie kto, prečo a akým spôsobom s nimi manipuloval.

Za tejto počiatočnej situácie, najmä pokiaľ je poškodenou osobou väčšia právnická osoba, je potrebné zachovať dôvernosť informácií zo strany poškodenej inštitúcie. V takýchto prípadoch existuje predpoklad, že páchatel' by mohol pochádzať práve z radov zamestnancov a rozšírenie informácie o vykonávanom vyšetrowaní by ho mohlo upozorniť a prebiehajúce vyšetrowanie by sa mohol pokúšať mariť.

b) Zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že sa stal skutok, ktorý vykazuje všetky znaky trestného činu, a objasňujú spôsob spáchania trestného činu. Nemožno však vysloviť záver o totožnosti páchatel'a.

V týchto prípadoch sa vyšetrovateľ zameriava predovšetkým na získanie informácií ohľadom totožnosti páchatel'a. Ak je známy spôsob vykonania trestného činu, značne to môže zúžiť okruh potencionálnych páchatel'ov. Je vhodné opäť pribrať znalca z odboru výpočtovej techniky. Jeho analýza spôsobu spáchania trestného činu môže niektoré osoby vylúčiť z okruhu potencionálnych páchatel'ov. Vylúčené tak môžu byť napríklad osoby pochádzajúce zvnútra poškodenej spoločnosti (zamestnanci) alebo zvonku; osoby, ktoré nemajú prístup k určitým súborom; osoby zvnútra poškodenej spoločnosti, ktoré nemajú prístup k programovému vybaveniu pracoviska.

c) Zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že sa stal skutok, ktorý vykazuje všetky znaky trestného činu a na ich základe je možné určiť pravdepodobného páchatel'a. Nemožno však vysloviť záver o spôsobe spáchania trestného činu.

Vyšetrovateľ po tom, čo zaistí objekty za účelom vykonania počítačovej expertízy, stanoví v spolupráci so znalcami kriminalistickú verziu na objasnenie spôsobu spáchania trestného činu. Vyšetrovateľ následne obstaráva dôkazy, ktoré potvrdzujú alebo vyvracajú jednotlivé kriminalistické verzie. Účasť znalcov je za tejto situácie opäť nevyhnutná, a to vzhľadom k tomu, že objasnenie spôsobu spáchania trestného činu vyžaduje nevyhnutne odborné znalosti.

Veľmi dôležitým úkonom je v tejto fáze výsluch obvineného. Najmä ak obvinený spolupracuje, je jeho výsluch významným zdrojom informácií. Výsluch obvineného treba konfrontovať so znalcami, prípadne inými expertmi, najmä čo sa týka technických detailov. Je však potrebné mať na mysli, že v tejto situácii ide väčšinou už o rozvinutú etapu vyšetrovaní, kedy je potrebné obstarávať dôkazy preukazujúce naplnenie všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu.

d) Zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že sa stal skutok, ktorý vykazuje všetky znaky trestného činu a na ich základe je možné určiť pravdepodobného páchatel'a a zároveň objasňujú spôsob spáchania trestného činu.⁴

Táto východisková vyšetrovacia situácia je najpriaznivejšia. Vyšetrovatel' má možnosť po vyhodnotení nazhromaždených materiálov oznámiť obvinenie určitej osobe a svoju ďalšiu činnosť zamerať na sprocesnenie doteraz získaných informácií, zabezpečenie objektov potrebných pre expertízu a ich následnému nariadeniu.

3. Charakteristické stopy počítačovej kriminality

Pri odhaľovaní a objasňovaní kriminality musia orgány činné v trestnom konaní, najmä policajný orgán, určitým spôsobom získať informácie a poznanie o jave, ktorý sa odohral v minulosti. Trestný čin je možné z kriminalistického hľadiska chápať ako proces určitého priestorovo určeného a časovo ohraničeného pohybu hmoty. Správanie páchatel'a sa určitým spôsobom odráža v materiálnom svete. Za kriminalistickú stopu je teda možné považovať podľa odbornej literatúry *"každú zmenu v materiálnom prostredí alebo vo vedomí človeka, ktorá príčinne, lokálne alebo časovo súvisí s vyšetrovanou udalosťou, obsahuje kriminalistickú alebo trestnoprávne relevantnú informáciu a je zistiteľná a zaistiteľná; informácie z nej sú využiteľné pomocou prístupných kriminalistických, prírodovedných a technických metód, prostriedkov a postupov."*⁵

Základné delenie kriminalistických stôp je na stopy pamäťové a stopy materiálne. Zásadný rozdiel je v prostredí, kde tieto stopy vznikajú. Pamäťová stopa vzniká vďaka ľudským zmyslom sprostredkované v pamäti človeka, zatiaľ čo stopy materiálne sa vyskytujú v rôznych podobách v prírode, a to ako na objektoch živých, tak neživých. V prípade počítačovej kriminality je zabezpečovaná celá rada stôp materiálnych aj pamäťových, avšak typická je zvláštna kategória materiálnych stôp nazývaná stopy počítačové alebo stopy digitálne.

4. Špecifiká počiatočných úkonov a krokov k objasneniu počítačovej kriminality

V počiatočnej etape trestného konania je nutné ešte pred tým, než policajný orgán pristúpi k dokazovaniu, vykonať úkony, ktoré sú zásadné pre úspech celého vyšetrovania. Nevyhnutnosť týchto úkonov je determinovaná extrémnou dynamikou prostredia informačných technológií. Úplne zásadné je zabránenie výmazu dát, obnovenie vymazaných dát a informácií a v prípade úmyselného zavíreniu počítača zabránenie šírenia vírusu.

⁴ METEŇKO, J.: Kriminalistické metódy a možnosti kontroly sofistikovanej kriminality. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2004, str. 333

⁵ PORADA, V. a kol.: Kriminalistika (teorie, metody, metodologie). Plzeň: Aleš Čenek, s.r.o., 2014, s. 263

V prvotnej fáze vyšetrovania je tiež nutné vyžiadať od príslušných orgánov zbavenie mlčanlivosti osôb, ktoré by mohli mať trestnoprávne relevantné informácie. S predpokladom kvalifikovaného páchatel'a je nutné postupovať rýchlo, ale na druhej strane veľmi obozretne. Vo väčšine prípadov je nutné postupovať v spolupráci s počítačovými expertmi. Už pri samotnom plánovaní procesu priebehu počiatkových vyšetrovacích úkonov je mnohokrát nevyhnutné konzultovať ich s expertmi. V súvislosti s počítačovou kriminalitou je veľmi dôležité poznamenať, že neodborná manipulácia so stopami môže mať za následok zničenie relevantných dôkazov a tým aj zmarenie celého vyšetrovania.

Zásadnými počiatkovými úkonmi pri vyšetrovaní počítačovej kriminality je predovšetkým:

- a) obhliadka miesta činu
- b) domová prehliadka
- c) zaisťovacie úkony pre počítačovú expertízu a vyhľadávanie počítačových stôp a dôkazov

a) Obhliadka miesta činu

Pri ohliadke miesta činu je potrebné policajnému orgánu uviesť si, na akých miestach sa môžu technické počítačové stopy nachádzať. Miestom, na ktoré by mala byť upriamená pozornosť primárne, je samozrejme samotný počítač a jeho periférne zariadenia, teda najmä monitory, klávesnice, tlačiarne. Ďalej sú bežnými technickými stopami nosiče digitálnych informácií. Okrem tradičných nosičov digitálnych informácií, ako sú CD, DVD disky, flash disky sa môžu trestnoprávne relevantné informácie nachádzať aj na úplne nezvyklých miestach, ako čierna skrinka, palubný počítač či riadiaca jednotka motorového vozidla. Odborná literatúra uvádza, že ľahko prehliadnutelnými zdrojmi informácií môžu byť aj ďalšie digitálne zariadenia, ktoré nie sú tak nápadné, napríklad modifikácia operačného systému hernej konzoly, ktorá bola využívaná ako počítač.

Okrem tradičných miest, ako poznámkové bloky, korešpondencia alebo odpadkový kôš sa môžu relevantné informácie nachádzať taktiež v mobilných telefónoch, faxoch, telefónnych odkazovačoch, diktafónoch a pod.

Ohliadku miesta činu je vhodné konzultovať s expertmi na výpočtovú techniku, prípadne ich priamo prizvať k tomuto úkonu. Ich odborné znalosti pomôžu vymedziť rozsah objektov skúmania, ich zabezpečenie a dokumentáciu. To vyplýva aj z dikcie ustanovenia § 154 ods. 1 Trestného poriadku, ktorý uvádza, že obhliadky sa môže zúčastniť osoba, ktorá vykonáva odbornú činnosť, alebo pribratý znalec.

b) Domová prehliadka

Tento zaisťovací inštitút je upravený v § 99 a nasl. Trestného poriadku. Služi cielenému vyhľadávaniu (nielen) počítačových stop. Práve počas vykonávania domovej prehliadky dochádza najčastejšie k zaisťovaniu stôp.

Domová prehliadka predstavuje značný zásah do ústavne garantovaného práva na súkromie, plynúceho z článku 12 Charty. Jej realizácia je preto možná iba zo zákonom stanovených dôvodov a za prísnych podmienok. *"Domovú prehliadku možno vykonať,*

*ak je dôvodné podozrenie, že v byte alebo v inom priestore slúžiacom na bývanie alebo v priestoroch k nim patriacim je vec dôležitá pre trestné konanie alebo že sa tam skrýva osoba podozrivá zo spáchania trestného činu, alebo je potrebné vykonať zaistenie hnutelných vecí na uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody.*⁶ Ak sa počas domovej prehliadky nájdu veci dôležité pre trestné konanie, je policajný orgán oprávnený ich zabezpečiť. Avšak v prípade počítačovej techniky je situácia veľmi špecifická. Zaistením počítačovej techniky môže dôjsť k zaisteniu aj údajov ďalších, na ktoré sa môže vzťahovať povinnosť mlčanlivosti. V tomto zmysle má zabezpečovanie vecí pri vyšetrowaní počítačovej kriminality voľnejšie podmienky a policajný orgán je oprávnený zabezpečiť aj tieto informácie.

c) Zaist'ovanie digitálnych stôp

Proces zaist'ovania digitálnych stôp závisí od faktu, či zaist'ujeme stopy technické alebo dátové. V prípade technických stôp je zaistený predovšetkým počítač a jeho periférne zariadenia, ďalej aj rôzne, skôr spomínané, nosiče digitálnych informácií. Na zaistenie dátových stôp je vo väčšine prípadov potrebné zabezpečiť ich nosiče. Pre zaistenie technických stôp sa v prípade, že k nemu nedochádza pri domovej prehliadke, využíva ustanovenia § 89 a § 91 Trestného poriadku o vydaní, resp. odňatí vecí. Pri počítačových trestných činoch je veľmi dôležité ustanovenie § 90 Trestného poriadku, ktoré pojednáva nielen o vydaní počítačového údaju, ale aj o jeho uchovaní. Povinnou osobou pri tomto ustanovení je osoba, ktorá má predmetný údaj v držbe alebo má nad ním kontrolu.⁷

V prípade zaistenia techniky pripadajú do úvahy dva možné spôsoby jej vykonania. Prvým možným postupom je techniku demontovať a previezť na skúmanie do laboratórií. Táto možnosť je ideálna, ale nie je vždy realizovateľná pre niektoré rozmerové alebo váhové disproporcie. Navyše fungovanie takéhoto zariadenia môže byť pre prevádzkovú kontinuitu poškodeného, ktorý je jej vlastníkom, celkom zásadné a následky jej demontovania a prevezenia by pre túto osobu mohli znamenať kolaps, či už informačného systému alebo výrobného procesu. Ak odborník vyhodnotí vyššie uvedený postup ako nevhodný, vykoná na mieste dokumentáciu techniky a na rad prichádza zaist'ovanie samotných dát.

Zaist'ovanie dát je jednou z najdôležitejších kriminalisticko-technických činností, na ktorej úspešnom zvládnutí závisí nielen výsledok kriminalistickej expertízy, ale aj akceptovateľnosť dôkazov na hlavnom pojednávaní. Ak sú zabezpečované dáta na originálnych nosičoch, je nevyhnutné dbať na to, aby nedošlo k poškodeniu originálov. Ak zaistenie originálu nie je možné, musí byť pri prenose dát na kópii zaistená ich identická postupnosť. Pokiaľ nie je možné zaistiť originálne dáta, je nutné vytvoriť ich presnú kópiu. Pre takúto kópiu sa používa označenie duplikát digitálnej stopy.⁸

⁶ ČENTÉŠ, J.: Trestný poriadok: Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2014. str. 944

⁷ ČENTÉŠ, J.: Trestný poriadok: Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2014. str. 944

⁸ MICHALOV, L., ROMŽA, S., FERENČÍKOVÁ, S.: Počítačová kriminalita - juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty : zborník príspevkov z Medzinárodného vedeckého sympózia konaného dňa 28. marca 2014 na Katedre trestného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Košice, 2014, str.243

5. Problémy pri zaist'ovaní digitálnych stôp

Digitálne stopy majú nespornú výhodu v ich časovej trasovateľnosti, ktorá je oproti klasickým kriminalistickým stopám výnimočná. To znamená, že veľká väčšina digitálnych stôp je v prostredí informačných systémov spojená s veľmi presným stanovením času. K väčšine digitálnych stôp je možné priradiť časový údaj ich vzniku. Príkladom môžu byť vytvorené súbory či odoslané e-mailové správy, u ktorých je zrejмый čas vytvorenia.

Problém spojený s časovou trasovateľnosťou je však iný. Prenastavenie času na počítači je aj pre priemerného používateľa ľahko dosiahnuteľné. Táto dynamika zmien, ktoré sa môžu vykonávať s digitálnymi stopami, sa prejavuje aj na samotnom obsahu dát. V situácii, kedy by poškodenou bola spoločnosť s viacerými zamestnancami a so zložitým informačným systémom, je potrebné vykonávať ohliadku miesta činu za prevádzky spoločnosti. Ak je v takomto prípade páchatelom osoba z vnútorného prostredia spoločnosti, môže mať dostatok času a priestoru pre manipuláciu alebo znehodnotenie dátových elementov. V prípade takejto situácie je užitočnejšie upriamiť pozornosť aj na tzv. nedigitálne stopy, ako môžu byť záznamy bezpečnostných kamier, záznamy z bankových účtov, výpovede jednotlivých svedkov a iné. Takéto stopy môžu pomôcť zistiť totožnosť páchatel'a, prípadne v pokročilom štádiu trestného konania môžu byť použité ako priame aj nepriame dôkazy.⁹

II. Záver

Počítačová kriminalita, ako aj ostatné protispoločenské činnosti, komplikujú a obmedzujú rozvoj spoločnosti. Narušajú spoločenský a ľudský potenciál, zhoršujú kvalitu života. Naburávajú dôveru medzi obyvateľstvom a štátom, čím narušajú demokratické princípy fungovania štátu. Samotné odhaľovanie počítačovej kriminality je pre jej rýchly vývoj extrémne náročné a vyšetrovacie postupy neraz narazia na mnoho úskalí, s ktorými sa musí popasovať. Je preto nevyhnutné pri vyšetrowaní a dokazovaní trestných činov súvisiacich s počítačom, aby bola poskytnutá orgánom činným v trestnom konaní aktívna kooperácia, a to či už zo strany poškodených alebo zúčastnených osôb, ale aj od záujmových združení, kontrolných, revíznych a inšpekčných orgánov, počítačových expertov a v neposlednom rade aj od orgánov Európskej únie.

Recenzenti:

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

doc. JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

Použité informačné zdroje:

ČENTĚŠ, J.: Trestný poriadok: veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2014

⁹ ŠIŠULÁK, S., VAJZER, L.: Vybrané problémy objasňovania trestnej činnosti páchanej prostredníctvom informačno-komunikačných technológií. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2017, str. 139

METEŇKO, J.: Kriminalistické metódy a možnosti kontroly sofistikovanej kriminality. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2004

ŠIŠULÁK, S., VAJZER, L.: Vybrané problémy objasňovania trestnej činnosti páchanej prostredníctvom informačno-komunikačných technológií. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2017

MICHALOV, L., ROMŽA, S., FERENČÍKOVÁ, S.: Počítačová kriminalita - juristické, kriminalistické a kriminologické aspekty : zborník príspevkov z Medzinárodného vedeckého sympózia konaného dňa 28. marca 2014 na Katedre trestného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Košice, 2014

PORADA, V. a kol.: Kriminalistika (teorie, metody, metodologie). Plzeň: Aleš Čenek, s.r.o., 2014

Zdroj: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml> (zo 18.11.2018)

Uplatňovanie základných zásad vzťahujúcich sa na dokazovanie v trestnom konaní¹ *Implementation of fundamental principles related to the evidence in criminal proceedings*

JUDr. Marek Talapka
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav súkromného práva

Anotácia

Príspevok sa zaoberá problematikou uplatňovania základných zásad vzťahujúcich sa na dokazovanie v podmienkach Slovenskej republiky. V príspevku autor zhrnul najvýznamnejšie základné zásady vzťahujúce sa na dokazovanie, pričom poukazuje na ich nezanedbateľný význam.

Annotation

The article examines the issue of the implementation of fundamental principles related to the evidence in the conditions of Slovak Republic. In the article the author summarized the most significant fundamental principles related to the evidence, pointing out their non-negligible importance.

Kľúčové slová

Základné zásady, trestné konanie, dokazovanie

Key words

Fundamental principles, criminal proceedings, evidence

I. Úvod

Spôľahlivé zistenie skutkového stavu je predpokladom správneho, spravodlivého a presvedčivého rozhodnutia v každej trestnej veci. Zistenie skutkového stavu veci je práve úlohou dokazovania, ktoré je preto ústredným problémom celého trestného konania.

Dokazovanie v trestnom konaní je popri rozhodovaní najdôležitejšou procesnou činnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov, pretože umožňuje zistiť skutkový základ pre ich rozhodovanie a pre ďalší postup v trestnom konaní tak, aby mohol byť naplnený účel trestného konania, ktorým je aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní.

Dôležitou otázkou v trestnom konaní je aj uplatňovanie základných zásad, vzťahujúce sa na proces dokazovania. Základné zásady predstavujú vedúce právne idey, na ktorých je vybudovaný celý trestný proces. Dokazovanie ako proces, predstavuje zložitý celok, v ktorom sa v plnej miere prejavuje prepletenie vzájomného pôsobenia jednotlivých zásad, ktoré sa vzťahujú na dokazovanie.

Tak ako je vyššie uvedené základné zásady trestného konania sú tie vedúce právne idey, ktorým toto postavenie priznáva zákon. Na základných zásadách je vybudovaný celý trestný proces, celá organizácia trestného konania, rozdelenie funkcií v trestnom konaní, teda aj všetky systémové a štrukturálne trestnoprocesné vzťahy. Bez pochopenia významu základných zásad trestného konania nemožno porozumieť jednotlivým ustanoveniam Trestného poriadku

¹ Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15-0644

a správne ich aplikovať v praxi.² Medzi najvýznamnejšie základné zásady trestného konania, ktoré sa vzťahujú na proces dokazovania patria: vyhľadávacia zásada, zásada zistenia skutkového stavu veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, zásada v pochybnostiach v prospech obvineného, zásada prezumpcie nevinu, zásada bezprostrednosti, zásada ústnosti, zásada voľného hodnotenia dôkazov, zásada kontradiktórnosti na hlavnom pojednávaní.

II. K jednotlivým zásadám

Vyhľadávacia zásada

Vyhľadávacia zásada je vyjadrená v § 2 ods. 10 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej v texte len „Trestný poriadok“), v zmysle ktorého *orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti.*

Veľmi výstižne možno túto zásadu vysvetliť konštatovaním, že v našom trestnom konaní v časti predsúdneho konania dôkazné bremeno spočíva na orgánoch činných v trestnom konaní. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné z úradnej povinnosti vyhľadávať dôkazy svedčiace v neprospech ako aj v prospech osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. Policajt a prokurátor sú povinní zabezpečovať všetky dôkazy tak, aby nebolo pochyb, že sa skutok stal, že vykazuje znaky trestného činu, a že obvinenú osobu možno postaviť pred súd alebo v súlade s Trestným poriadkom iným spôsobom meritórne rozhodnúť.

V prípravnom konaní sa táto zásada odzrkadľuje v § 201 ods. 2 a 4 Trestného poriadku. V zmysle § 201 ods. 2 a 4 Trestného poriadku *policajt postupuje vo vyšetrovaní alebo v skrátenom vyšetrovaní tak, aby čo najrýchlejšie zadovážil podklady na objasnenie skutku v rozsahu potrebnom na posúdenie prípadu a zistenie páchatela trestného činu. Policajt zadovážuje dôkazy bez ohľadu na to, či svedčia v prospech alebo v neprospech obvineného.*

Vyhľadávacia zásada sa premieta aj do konania pred súdom. Súd má totiž takisto povinnosť zistiť skutkový stav bez dôvodných pochybností, a teda je povinný zadovážiť si potrebné dôkazy na rozhodnutie aj v prípade, že mu ich strany nepredložili. Túto povinnosť aj vo vzťahu k súdu možno vyvodiť prioritne z účelu Trestného poriadku vymedzeného v ustanovení § 1, kde je uvedené, že *upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby boli trestné činy náležite zistené.* Tomu zodpovedá jednak možnosť a v tejto súvislosti aj povinnosť súdu vykonať aj stranami nenavrhnuté dôkazy. Rovnako má povinnosť odvolací súd zrušiť napadnutý rozsudok, ak v konaní, ktoré mu predchádzalo, boli porušené ustanovenia, ktorými sa má zabezpečiť objasnenie veci alebo ak sú jeho skutkové zistenia nejasné alebo neúplné, resp. ak vzniknú pochybnosti o správnom skutkových zistení [§ 321 ods. 1 písm. a), b), c) Trestného poriadku]. Súd je teda v záujme spravodlivého rozhodnutia a zodpovednosti za svoje rozhodnutie, ktorých sa nemôže ani v podmienkach kontradiktórneho trestného konania zbaviť, oprávnený a aj povinný dokazovanie v potrebnom rozsahu sám doplniť. V žiadnom prípade však nemôže nahrádzať činnosť orgánov činných v trestnom konaní.

Obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu a má právo nevypovedať. Avšak obvinený má právo navrhopovať a predkladať dôkazy a uvádzať aj ďalšie skutočnosti na podporu svojich tvrdení, a to sám alebo prostredníctvom svojho obhajcu. Keďže primárne je táto činnosť

² IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer. 2017. str. 51

zverená na zodpovednosť orgánom činným v trestnom konaní, v prípade, že obvinený úspešne obhájil svoju nevinu, má právo na úhradu účelne vynaložených nákladov na dôkazy od štátu (§ 119 ods. 3 Trestného poriadku). Právo obstarávať dôkazy majú aj ostatné strany (§ 2 ods. 10 Trestného poriadku).

Zmyslom ustanovenia § 2 ods. 10 Trestného poriadku tejto zásady je aj skutočnosť, že orgány činné v trestnom konaní a sudy ako orgány verejnej moci disponujú patričnými donucovacími právomocami a majú k dispozícii zaist'ovacie a iné inštitúty podľa Trestného poriadku, prostredníctvom ktorých môžu zabezpečiť získavanie dôkazov a ďalších nevyhnutných informácií pre trestné konanie. Vo vzťahu k obvinenému majú lepšie podmienky pre získavanie dôkazov a môžu získať aj také podklady, ku ktorým sa obvinený nemá možnosť dostať. Právo obvineného na získavanie a predkladanie dôkazov je len doplnením povinnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdu pre tie situácie, kde v súlade s právom by mohol byť záujem orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu na obstaraní dôkazu malý alebo žiadny (napr. pretože už majú pre danú skutočnosť dôkazy svedčiace v neprospech obvineného). Keďže obvinený i ďalšie strany v konaní nemajú donucovacie právomoci, majú právo požadovať od súdu alebo orgánov činných v trestnom konaní, aby nimi navrhovaný dôkaz bol aj zabezpečený podľa §2 ods. 11 Trestného poriadku.

Súd i policajt majú však možnosť stranami navrhované vykonanie dôkazov odmietnuť, ak ich považujú za nepotrebné alebo nadbytočné.

Vyhľadávacia zásada úzko súvisí so zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností.

Zásada zistenia skutkového stavu veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti

V zmysle § 2 ods. 10 Trestného poriadku orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie.

V predchádzajúcom Trestnom poriadku bola v minulosti táto zásada formulovaná ako zásada náležitého zistenia skutočného stavu veci, na základe ktorej boli orgány činné v trestnom konaní povinné zisťovať všetky okolnosti trestnej veci v súlade so „skutočným“ stavom veci, teda všetky detaily vyšetrovanej veci, ktoré často mali nepatrný vplyv alebo nemali žiaden vplyv na konečné rozhodnutie vo veci a neúmerným spôsobom zaťažovali orgány činné v trestnom konaní. V súvislosti s takouto formuláciou tejto zásady sa zdôrazňovalo zistenie objektívnej pravdy. Podľa skutočnej pravdy sa muselo zistiť, či bol trestný čin vôbec spáchaný, aký trestný čin bol spáchaný a či ho spáchal obvinený.

„Existencia objektívnej pravdy závisí od poznávacieho subjektu. Ak sa teda na hľadani objektívnej pravdy zúčastňuje viac subjektov (v trestnom konaní sú to policajt, prokurátor a súd, pričom tento proces ovplyvňuje aj obvinený a jeho obhajca, poškodený, prípadne ďalšie osoby), objektívnou pravdou je vždy subjektívna pravda toho subjektu, ktorý v určitom procesnom štádiu o veci rozhoduje.“³ Zákon č. 247/1994 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok, zmenil zásadu náležitého zistenia skutočného stavu veci na zásadu náležitého zistenia skutkového stavu veci. Zásada objektívnej pravdy definitívne opustila naše trestné konanie.

³ ČENTÉŠ, J., a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka. 2012. str. 69

V súčasnom Trestnom poriadku platí táto zásada v takej podobe, že trestnú vec je potrebné objasniť tak, aby sa náležite zistili všetky okolnosti, ktoré treba v rámci trestného konania dokazovať podľa § 119 ods. 1 Trestného poriadku. Slovo „náležite“ možno chápať tak, že v každom štádiu trestného konania sa vyžaduje iná miera a hĺbka zistenia skutkového stavu, teda že skutkový stav sa zisťuje „so zreteľom na potreby konkrétneho procesného štádia“⁴ Táto skutočnosť je ďalej vyjadrená tým, že skutkový stav sa zisťuje v rozsahu, ktorý príslušný orgán činný v trestnom konaní potrebuje pre svoje rozhodnutie. Z tohto vyplýva, že na jednotlivé rozhodnutie v trestnom konaní sa vyžaduje rozličné penzum dôkazov: napr. na vznesenie obvinenia postačuje dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba (§ 206 ods. 1 Trestného poriadku). Na podanie obžaloby musia výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňovať postavenie obvineného pred súd (§234 ods. 1 Trestného poriadku), t. j. prokurátor musí mať objasnené okolnosti prípadu natoľko, aby bolo možné v konaní pred súdom vyniesť spravodlivé rozhodnutie. Ak prokurátor takéto množstvo dôkazov nemá, malo by už v prípravnom konaní dôjsť k inému rozhodnutiu, ako k podaniu obžaloby alebo podaniu návrhu na schválenie dohody o vine a treste. Súčasná podoba § 215 ods. 1 Trestného poriadku však neumožňuje prokurátorovi zastaviť trestné stíhanie, ak nemá dostatočné dôkazy o nevine obvineného. Prokurátor môže zastaviť trestné stíhanie, len ak je nepochybné, že sa skutok nestal, že nie je trestným činom alebo, že ho nespáchal obvinený. Prokurátor teda aj pri pochybnostiach o vine obvineného musí podať obžalobu. Táto právna úprava vyplýva z ústavného princípu, podľa ktorého o vine a treste rozhodujú iba súdy. To znamená, že ak na základe výsledkov dokazovania vykonaného v prípravnom konaní nemožno bez dôvodnej pochybnosti dospieť k záveru, že sa skutok nestal, resp. že ho nespáchal obvinený musí prokurátor podať obžalobu a umožniť tak súdu realizovať jeho ústavné poslanie.⁵

V súvislosti s touto zásadou sa treba zároveň zamyslieť nad tým, čo zákonodarca myslí pod pojmom „bez dôvodných pochybností“. Tento pojem nie je bližšie vysvetlený ani v českom, ani v slovenskom Trestnom poriadku, hoci ho rovnako používa naša aj česká právna úprava. Pojem „dôvodná pochybnosť“ možno chápať ako takú pochybnosť, ktorá „po starostlivom, objektívnom a nestrannom zhodnotení všetkých dostupných dôkazov by spôsobila, že sudca by nemohol povedať, že uvedená skutočnosť naplňujúca znaky trestného činu sa stala, a že by teda nemohol povedať, že získal ustálené presvedčenie o vine obžalovaného.“⁶

Zistenie skutkového stavu bez dôvodných pochybností v sebe zahŕňa nielen pochybnosti o zistení skutkového stavu, ale zároveň „pochybnosti o možnosti obstarania a vykonania ďalších dôkazov, ktoré by tento skutkový stav, resp. vykonané dokazovanie zmenili.“⁷

Táto zásada vyžaduje vnútorné presvedčenie orgánu činného v trestnom konaní a súdu o vine obvineného. Rozhodnúť o vine a odsúdiť obvineného možno len vtedy, ak nevystanú racionálne pochybnosti o skutočnostiach zakladajúcich jeho vinu. Ak sa objavia pochybnosti o podstatných okolnostiach prípadu, je potrebné vysloviť oslobodzujúci rozsudok. Vzhľadom na skutočnosť, že možnosť omylu sa nikdy nedá vylúčiť a úplnú istotu nebude mať sudca nikdy, tieto pochybnosti musia byť odôvodnené a sudca musí pri vyhotovení rozsudku zdôvodniť a vysvetliť na akom základe rozhodol oslobodzujúcim rozsudkom (§ 168 ods. 1 Trestného

⁴ HUSÁR, E., a kol., 2003. Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition. 2003. str. 41

⁵ ČENTÉŠ, J., a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka. 2012. s. 70

⁶ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P., a kol., 2007. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck. 2007. s. 148-149

⁷ MINÁRIK, Š., a kol., 2006. Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition. 2006. s. 39

poriadku). Zistením skutkového stavu bez dôvodných pochybností sa snažil zákonodarca preklenúť priestor medzi istotou o vine obvineného a pravdepodobnosťou jeho viny.⁸

Zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností sa najzreteľnejšie premieta do odôvodnení rozhodnutí.

Nedodržanie tejto zásady je zdôraznené aj v odvolacom konaní, kde Trestný poriadok priamo ustanovuje, že odvolací súd zruší rozsudok prvostupňového súdu, ak vzniknú pochybnosti o správnosti skutkových zistení napadnutých výrokov, na ktorých objasnenie treba dôkazy opakovať alebo vykonať ďalšie dôkazy podľa § 321 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku.

Zásada v pochybnostiach v prospech obvineného

Zásada v pochybnostiach v prospech obvineného (in dubio pro reo) nie je výslovne uvedená v ustanovení § 2 Trestného poriadku medzi základnými zásadami trestného konania, avšak uvedená zásada sa odvodzuje od viacerých iných základných zásad, akými sú zásada prezumpcie neviny uvedenej v § 2 ods. 4 Trestného poriadku a zásada zistenia skutkového stavu, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti uvedenej v § 2 ods. 10 Trestného poriadku. Podstata zásady in dubio pro reo spočíva v tom, že ak sú adekvátne pochybnosti, či existuje nejaká skutková okolnosť, ktorá svedčí v neprospech obvineného, na takúto hypotetickú skutočnosť sa neprihliada. Ak však sú pochybnosti, či existuje nejaká skutková okolnosť, ktorá svedčí v prospech obvineného, prezumuje sa existencia tejto skutkovej okolnosti, a to až do času, kým pochybnosti o jej existencii nenadobudnú dôvodnosť. V prípade, ak počas trestného konania tieto pochybnosti nenadobudnú dôvodnosť, existencia tejto skutkovej okolnosti sa potom považuje za fakt. Zásada in dubio pro reo má logický základ a je postavená na predpoklade, že v právnom štáte musí byť vina skutočne dokázaná silou dôkazov a argumentov, a nie silou policajnej či súdnej inštitúcie. Avšak možno konštatovať, že problémom zostáva, že aj v demokratickej spoločnosti nachádzame značné penzum odsudzujúcich rozsudkov, ktoré vo svojich odôvodneniach obsahujú iba tzv. suché fakty bez prepojenia hlbších súvislostí a argumentácie. Preto je úlohou každého právnikovi pôsobiaceho v tejto sfére, aby takéto nezdôvodnené rozhodnutia zmizli z rozhodovacej činnosti súdov, ale aj orgánov činných v trestnom konaní.

Dokazovanie ako proces, predstavuje zložitý celok, v ktorom sa v plnej miere prejavuje prepletenie vzájomného pôsobenia jednotlivých zásad dokazovania. Aj vďaka tomu si dokazovanie udržiava formu prísne logického postupu. Vzhľadom nato vyvstáva názor, že v právnom štáte nemôžno pripustiť, aby sa z dokazovania v trestnom konaní stala intuitívna, dezorganizovaná a chybová činnosť.

Zásada prezumpcie neviny

„Zásada prezumpcie neviny sa v moderných trestných procesoch považuje za jednu z vedúcich zásad, na ktorých je proces založený. Vychádza z klasického chápania „praesumptio boni viri“, podľa ktorého sa občan zásadne považuje za dobrého a spravodlivého až do okamihu, keď sa preukáže opak.“⁹

⁸ BLAŽEK, R., 2007. Rekodifikácia Trestného poriadku – zmeny v zásadách dokazovania. In Justičná revue – časopis pre právnu prax. 2007, roč. 59, č. 5, s. 621

⁹ IVOR, J., a kol., 2010. Trestné právo procesné. 2. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition. 2010. s. 83

Prezumpcia nevinny je obsiahnutá v množstve dohovorov, deklarácií o základných ľudských právach a slobodách, napr. vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv prijatej OSN 10. decembra 1948 v čl. 11 ods. 1, v Európskom Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd v čl. 6 ods. 2, v Listine základných práv a slobôd v čl. 40 ods. 2 a v Ústave Slovenskej republiky čl. 50 ods. 2.

Zásada prezumpcie nevinny je vyjadrená v § 2 ods. 4 Trestného poriadku, v zmysle ktorého *každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu*. V zmysle tejto zásady možno konštatovať, že každý občan je bez viny, bezúhonný, pokiaľ nebude dokázaný opak. Zo zásady prezumpcie nevinny vyplýva procesné pravidlo „in dubio pro reo“ v pochybnostiach v prospech obvineného. Vo svojom dôsledku prezumpcia nevinny znamená, že nedokázaná vina má ten istý význam ako dokázaná nevina. Táto skutočnosť je zrejma pri dôvodoch oslobodzujúceho rozsudku v zmysle § 285 písm. a) a c) Trestného poriadku, podľa ktorého súd oslobodí obžalovaného spod obžaloby, ak *nebolo dokázané, že sa stal skutok, pre ktorý je obžalovaný stíhaný* alebo *nebolo dokázané, že skutok spáchal obžalovaný*. Podľa týchto ustanovení postačuje, aby nebolo dokázané, že sa skutok stal, a že ho spáchal obžalovaný a súd musí obžalovaného oslobodiť spod obžaloby. Samotný obvinený nie je povinný preukazovať svoju nevinu. Postačuje, ak obžaloba nie je schopná uniesť dôkazné bremeno a nepodarí sa vinu obvinenému preukázať v súdnom konaní bez dôvodných pochybností.

Spôsob, miera a rozsah dodržiavania prezumpcie nevinny v priebehu každého štádia trestného konania je výrazným atribútom charakteru trestného konania, rozsahu občianskych práv a slobôd v ňom i postavenia občana vôbec. Účelom zásady prezumpcie nevinny je nielen ochrana obvineného, ale je jedným z prostriedkov zákonnosti a spravodlivosti trestného konania ako zábrana neodôvodnenej tvrdosti v postupe orgánov činných v trestnom konaní a súdov, unáhľeného a nedostatočne podloženého rozhodovania o meritórnom rozhodnutí, o vine a treste. Potrebné je však uviesť, že prezumpcia nevinny nevyklučuje, aby sa voči obvinenému v priebehu trestného stíhania uplatňovali závažné a citelné zásahy do základných práv a slobôd. Podmienkou však zostáva, že sa takéto zásah vykoná iba spôsobom, ktorý je zákonom umožnený napr. väzba, osobná prehliadka, zadržanie a pod.

„Prezumpcia nevinny nevyklučuje subjektívny názor orgánov činných v trestnom konaní a súdu o vine obvineného, vyžaduje však dôsledné rešpektovanie ustanovení zákona a zakazuje postupovať proti obvinenému ako proti vinnému, pokiaľ nie je jeho vina nielen v konaní preukázaná, ale i konštatovaná právoplatným odsudzujúcim rozsudkom.“¹⁰ Príkladom je povinnosť policajta vo vyšetrowaní zadávať dôkazy bez ohľadu na to, či svedčia v prospech alebo v neprospech obvineného podľa § 201 ods. 4 Trestného poriadku, čo je aj v súlade s vyhládavacou zásadou.

Na záver ešte možno spomenúť, že opakom prezumpcie nevinny je prezumpcia viny, ktorá je základným princípom inkvizičného konania. Obvinený sa považoval za vinného až do tej doby, kým nedokázal svoju nevinu. Inkvizitorská spravodlivosť sa pri vyšetrowaní viny prejavila vtedy, keď bol obvinený nejakým božím zásahom zbavený bolesti, utrpenia či smrti, alebo keď obvinený ochotne priznal svoju vinu, čo sa obvykle dosiahlo mučením alebo inou formou telesného trestu.¹¹

¹⁰ ČENTÉŠ, J., a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka. 2012. s. 59

¹¹ INCIARDI, J. A., 1994. Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing. 1994. s. 138

Zásada bezprostrednosti

Zásada bezprostrednosti je vyjadrená v ustanovení § 2 ods. 19 Trestného poriadku, podľa ktorého *pri rozhodovaní na hlavnom pojednávaní, na verejnom zasadnutí alebo na neverejnom zasadnutí smie súd prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané, ak zákon neustanovuje inak.*

Zásada bezprostrednosti vyžaduje, aby sa súd osobne oboznámil so všetkými dôkazmi, ktoré sú predpokladom pre súdne rozhodnutie a zároveň vylučuje, aby bolo možné prihliadať na tie dôkazy, ktoré neboli vykonané v rámci súdneho konania. To znamená, že súd má rozhodovať na základe pred ním vykonaných dôkazov a môže pri svojom rozhodnutí prihliadnuť len na skutočnosti, ktoré boli prebraté podľa § 278 ods. 2 Trestného poriadku. Členovia senátu ako aj samosudca sa na hlavnom pojednávaní alebo verejnom zasadnutí osobne oboznamujú s dôkazmi, ktoré sú vykonané priamo, ústne a bezprostredne v konaní pred súdom, z tohto dôvodu zásada bezprostrednosti úzko súvisí so zásadou ústnosti. Súd by nemal prihliadať na dôkazy, ktoré neboli bezprostredne pred ním ústne vykonané. Súd môže rozhodnúť len na základe dôkazov, ktoré sa vykonali predpísaným spôsobom v tejto veci. Avšak zásada bezprostrednosti platí len na hlavnom pojednávaní, nie na verejnom zasadnutí, na ktorom sa rozhoduje o návrhu na schválenie dohody o vine a treste v zmysle § 278 ods. 2 a § 297 Trestného poriadku.

Zo zásady bezprostrednosti však existujú aj výnimky, nakoľko samotné ustanovenie §2 ods. 19 Trestného poriadku uvádza, že ak zákon neustanovuje inak. Takéto výnimky priamo predpokladá:

- odsúdenie na podklade vyhlásenia obžalovaného podľa § 257 ods. 1 písm. b) a c) Trestného poriadku,
- podanie obžaloby po konaní o dohode o vine a treste podľa § 232 ods. 4 alebo 5 Trestného poriadku,
- konanie o dohode o vine a treste podľa § 232 Trestného poriadku.

Zo zásady bezprostrednosti vyplývajú dve základné procesné pravidlá:

Pravidlo nezmeniteľnosti zloženia súdu, podľa ktorého má vo veci rozhodovať len sudca, ktorý vnímal všetky dôkazy priamo, ústne a bezprostredne, zúčastnil sa hlavného pojednávania aj každého nasledovného, ak bolo hlavné pojednávanie odročené. Keď je podaná obžaloba, trestná vec je pridelená konkrétnemu predsedovi senátu, členom jeho senátu, alebo ak je vo veci príslušný rozhodovať samosudca, tak samosudcovi. Od tohto momentu platí pravidlo nezmeniteľnosti zloženia súdu. Nie je možné, aby sa sudcovia, alebo prísediaci počas konania pred súdom v konkrétnej trestnej veci striedali. V prípade ak by nastala situácia, že sudca (pod pojmom sudca v tomto prípade zahŕňame aj predsedu senátu, sudcu – člena senátu, aj prísediaceho) ťažko ochorie, zomrie alebo nastane iná situácia, ktorá mu bude brániť pokračovať v prejednávaní veci, a nastúpi na jeho miesto iný sudca, musí sa hlavné pojednávanie vykonať odznova a všetky dôkazy, ktoré boli vykonané dovtedy, sa musia opakovať, ibaže obžalovaný so zmenou v senáte súhlasí podľa § 277 ods. 5 Trestného poriadku. Pre takéto prípady pozná Trestný poriadok inštitút náhradného sudcu podľa § 246 Trestného poriadku. V prípade ak možno dôvodne predpokladať, že hlavné pojednávanie bude trvať dlhší čas, alebo ak sa navrhuje výsluch agenta, ohrozeného svedka, chráneného svedka alebo svedka, ktorého totožnosť je utajená, alebo ak sa počíta s využitím technických zariadení na prenos zvuku a obrazu, v tom prípade zariadi predseda súdu na návrh predsedu senátu, aby sa na hlavnom pojednávaní zúčastnili jeden alebo dvaja náhradní sudcovia alebo prísediaci. Náhradný sudca alebo prísediaci má postavenie člena senátu, záverečnej porady a porady

o hlasovaní sa zúčastniť nemôže. Ak nastane situácia, že niektorý člen senátu sa nemôže ďalej hlavného pojednávania zúčastniť z dôvodu vážnej prekážky, nastupuje na jeho miesto náhradný sudca alebo náhradný príseďiaci a od tohto okamihu sa zúčastňuje aj porady senátu aj na hlasovaní. Predchádzajúci člen senátu sa už hlavného pojednávania nezúčastňuje a nemôže sa zúčastniť ani záverečnej porady, a porady o hlasovaní.

Pravidlo neprerušiteľnosti súdneho konania, v zmysle ktorého má súd rozhodovať spravidla na jednom pojednávaní bez odročenia podľa § 247 ods. 5 Trestného poriadku. Výnimku z tohto pravidla predstavuje odročenie hlavného pojednávania podľa § 277 Trestného poriadku. V praxi sme svedkami častých odročení hlavného pojednávania s dlhými prestávkami a nie vždy odôvodnene, a to je potrebné vnímať ako veľké negatívum.

Zásada ústnosti

Zásada ústnosti, ktorá je tiež vyjadrená v čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej Republiky, je vyjadrená v ustanovení § 2 ods. 18 Trestného poriadku, podľa ktorého *konanie pred súdom je ústne, výnimky ustanovuje tento zákon. Dokazovanie riadi súd, ktorý však výsluch obžalovaného, svedkov, poškodeného a znalcov spravidla ponecháva stranám, najprv tej, ktorá dôkaz navrhla či obstarala.*

„Zásada ústnosti sa považuje za pôvodnú, osvedčenú zásadu a nadväzuje na zásadu verejnosti a bezprostrednosti. Zásada ústnosti tiež zahŕňa skutočnosť, že súd rozhoduje na základe ústne prednesených dôkazov a ústneho prednesu strán *quod non est in foro, non est in mundo* (čo sa pred súdom nedokázalo, to neexistuje).“¹²

Konanie pred súdom musí byť teda ústne, to znamená, že výsluchy osôb pred súdom sa vykonávajú tak, že strany, resp. súd osoby osobne vypočujú. Ide najmä o výsluch obžalovaného, poškodeného, svedkov, znalcov. V súlade so zavedením prvkov kontradiktórnosti sa zásada ústnosti doplnila v tom zmysle, že súd spravidla vykonanie dôkazných prostriedkov prenecháva stranám. Najprv tej, ktorá dôkaz obstarala, či navrhla (prokurátor, obžalovaný, resp. jeho obhajca). Dokazovanie však riadi súd (predseda senátu), ktorý má možnosť do dokazovania aktívne zasahovať. Súdom ústnou formou komunikuje so stranami a s ostatnými osobami zúčastnenými na súdnom konaní, rozsudok sa vyhlasuje ústne, listiny, ktorými sa vykonáva dôkaz na hlavnom pojednávaní, resp. verejnom zasadnutí, sa vykonávajú ústne (prečítajú sa) a zvukový, obrazový alebo obrazovo-zvukový záznam sa vykoná na technickom zariadení. Protikladom zásady ústnosti je zásada písomnosti, podľa ktorej sa rozhoduje na základe spisov. Uvedená zásada sa uplatňovala v inkvizičnom procese, zásada ústnosti je príznačná pre akuzičný proces.

V konaní pred súdom sa všetky dôkazy vykonávajú ústne pred senátom alebo samosúdom, ktorý bude vo veci rozhodovať. Súdom má rozhodovať na základe osobného výsluchu a ústnych prejavov obžalovaného, svedkov, znalcov, poškodeného.

Zo zásady ústnosti zákon pripúšťa niekoľko výnimiek, t. j. za splnenia zákonom predpokladaných podmienok môže dôjsť, že:

- zápisnica o skoršej výpovedi obžalovaného sa prečíta v zmysle § 258 ods. 4 Trestného poriadku,

¹² HROMÁDKOVÁ, L., 2014. Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex Poradca podnikateľa. 2014. s. 15

- zápisnica o výpovedi svedka sa prečíta v zmysle § 263 ods. 1 a § 263 ods. 3 Trestného poriadku, v prípade osoby mladšej ako 15 rokov v zmysle § 135 ods. 2 Trestného poriadku,
- zápisnica o výsluchu znalca alebo jeho písomný znalecký posudok sa prečíta v zmysle § 268 ods. 2 Trestného poriadku,
- vydanie trestného rozkazu v zmysle § 353 ods. 1 Trestného poriadku.

Zásada voľného hodnotenia dôkazov

Zásada voľného hodnotenia dôkazov je premietnutá v ustanovení § 2 ods. 12 Trestného poriadku, a to nasledovne: *orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán.*

Zásada voľného hodnotenia dôkazov znamená, že orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia každý dôkaz osobitne, ale následne všetky vo vzájomných súvislostiach. S rovnakou dôslednosťou a s vlastným postojom hodnotia dôkazy svedčiace v prospech obvineného, ako aj dôkazy svedčiace v neprospech obvineného, na základe vlastného vedomia, svedomia, presvedčenia, skúseností, vzdelania. Je potrebné skúmať, či sa podarilo zistiť skutkový stav veci bez dôvodných pochybností. „Pri hodnotení dôkazov v ich vzájomnej súvislosti sa uplatňujú predovšetkým analytické a syntetické metódy, indukcia a dedukcia, metódy formálnej i dialektickej logiky i ďalšie metódy a ich výsledkom má byť jasné, zrozumiteľné a presvedčivé rozhodnutie.“¹³ Ide teda o náročnú, zložitú myšlienkovú činnosť, spočívajúcu v posudzovaní vierohodnosti, úplnosti a relevantnosti dôkazov, ktorá je nevyhnutným prostriedkom umožňujúcim náležité zistenie skutkového stavu veci. Nutné je pritom vziať do úvahy jednotlivé osobitosti daného prípadu, čím sa zároveň zamedzuje mechanickému postupu pri hodnotení dôkazov. Zákon sa pri dôkazoch nezaobera kvantifikáciou, nakoľko neupravuje, aké množstvo dôkazov treba vykonať na preukázanie určitej skutočnosti, zároveň žiadnemu dôkazu nepriznáva osobitný význam. Zákon neustanovuje nijaké pravidlá, pokiaľ ide o mieru dôkazov potrebných na preukázanie určitej skutočnosti, ani váhy jednotlivých dôkazov. „Nároky na posudzovanie vierohodnosti, úplnosti a relevantnosti dôkazov vzrastú najmä pri posudzovaní prípadov dohody o vine a treste, kde starostlivé posúdenie úplnosti dôkazov bez prejednávania na hlavnom pojednávaní, jednotlivo, ale najmä v ich súhrne bude obzvlášť náročné.“¹⁴ Pre hodnotenie dôkazov nemá priamo zo zákona určený význam skutočnosť, ktorý subjekt dôkazy obstaral. V konkrétnom prípade však ide o skutočnosť, ktorú orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia rovnako ako všetky iné okolnosti prípadu.

Pri zásade voľného hodnotenia dôkazov zákonodarca kladie dôraz na zákonné získavanie dôkazov a zároveň tiež na posudzovanie zákonnosti dôkazu a na jeho prípustnosť v rámci trestného konania. V trestnom poriadku sa výslovne ustanovuje, že súd a orgány činné v trestnom konaní môžu brať do úvahy len dôkazy, ktoré boli získané zákonným spôsobom podľa § 119 Trestného poriadku.

Zásada kontradiktórnosti na hlavnom pojednávaní

¹³ ČENTĚŠ, J., a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka. 2012. s. 72

¹⁴ KOLEKTÍV AUTOROV, 2012. Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou. 5 doplnené vydanie. Bratislava: NOVÁ PRÁCA. 2012. s. 11

V roku 2005 došlo k rekonštrukcii Trestného poriadku, ktorá priniesla výrazné posilnenie zásady kontradiktórnosti na hlavnom pojednávaní, ktorej účel možno najlepšie vystihnúť konštatovaním: „kontradikcia medzi obžalobcom a obvineným (jeho obhajcom), ktorí majú v zásade rovnoprávne procesné postavenie strán najmä pri vykonávaní dokazovania, náležite umožňuje úplné a všestranné objasnenie veci, a to tak z hľadiska obžaloby, ako aj z hľadiska obhajoby, čím významnou mierou napomáha k riadnemu a úplnému zisteniu skutkového stavu veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a tým i spravodlivému rozhodnutiu.“¹⁵

Je potrebné podotknúť, že zásada kontradiktórnosti na hlavnom pojednávaní vyžaduje zvýšenú aktivitu strán v trestnom konaní pri predkladaní a vykonávaní dôkazov, čo je podmienené kvalitnou prípravou v rámci predsúdneho konania. Avšak tu sa možno v praxi dostať do určitých faktických znevýhodnení na strane obhajoby, a to najmä vo dvoch prípadoch. V prvom prípade, keď je zabezpečenie dôkazov v niektorých prípadoch celkom nákladné, čo môže mať za následok reálne zníženie účinnosti obhajoby najmä u menej solventných klientov. Druhý prípad je, že strana obhajoby v súčasnosti nemá efektívne právne prostriedky porovnateľné s orgánmi činnými v trestnom konaní na zaobstarávanie dôkazov. Napriek deklarácii uvedenej v § 2 ods. 11 Trestného poriadku, že strany majú právo nimi navrhnuté dôkazy zabezpečiť. Niektorí advokáti sa však obávajú napríklad sami stretávať so svedkami, aby neboli vinení z toho, že ovplyvňujú svedkov. V tomto prípade by mohol pomôcť inštitút výsluchov nielen iniciovaných, ale aj vedených obhajobou, na pôde obhajoby, na ktoré by boli orgány činné v trestnom konaní prizvané. V súčasnosti, ak vyšetrovateľ ani prokurátor nechce z nejakého dôvodu vypočuť svedka alebo vykonať konfrontáciu, nemusí tak urobiť, aj keď ho pritom obhajoba o to žiada. Tu sa nám následne otvára otázka ako potom možno od obhajoby vyžadovať efektívne vedenie výsluchu pred súdom, keď sa naň nemôže kvalitne pripraviť, s adekvátnou znalosťou svedka a jeho pohľadu na vec? Samozrejme, ak súd uzná za vhodné, môže sám vykonať dôkazy, ktoré strany nenavrhli v zmysle ustanovenia § 2 ods. 11 Trestného poriadku, avšak zmyslom kontradiktórneho konania je v prvom rade, aby bola zabezpečená možnosť pre všetky strany zabezpečiť dokazovanie v rozsahu, ktorý považujú za dostatočný.¹⁶

III. Záver

Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Tak definuje zákonodarca účel Trestného poriadku v úvodnom ustanovení. Základnou úlohou trestného konania je uplatňovanie účelu Trestného poriadku a tomu korešpondujúce pôsobenie pri upevňovaní zákonosti, uskutočňovanie výchovy občanov v duchu dôsledného zachovávanía zákonov a pravidiel občianskeho spolužitia a čestného plnenia povinností voči sebe navzájom, voči štátu a spoločnosti a preventívne pôsobenie. Tento cieľ je možné naplniť len v tom prípade, že trestné konanie bude podriadené určitým vyšším princípom a pravidlám, ktoré sa budú prierezovo aplikovať počas trestného konania a v súlade, s ktorými budú všetky ostatné ustanovenia upravujúce trestné konanie. Hovoríme o nich ako o tzv. základných zásadách trestného konania, ktoré sa chápu ako pramene, východiskové body nielen trestného konania, ale aj trestného práva procesného ako celku a ich správne formulovanie je nezanedbateľným

¹⁵ ŠÁMAL, P., 2008. Teoretické a praktické problémy dokazovania. In Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva. Bratislava. 2008. s. 236

¹⁶ KOLESÁR, J., 2010. Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie. Prievidza: Citicom. 2010. s. 19

aspektom nielen pri aplikácii Trestného poriadku, ale aj pri jeho vypracovávaní a schvaľovaní, ako aj pri jeho ďalších zmenách.¹⁷

Recenzenti:

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

doc. JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

Použité informačné zdroje:

BLAŽEK, R., 2007. Rekodifikácia Trestného poriadku – zmeny v zásadách dokazovania. In Justičná revue, 2007, roč. 59, č. 5, s. 613 – 621

ČENTÉŠ, J., a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka. 2012

HROMÁDKOVÁ, L., 2014. Trestný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex Poradca podnikateľa. 2014

HUSÁR, E., 2003. Trestné právo procesné. 3. preprac. vyd. Bratislava: Iura Edition. 2003

INCIARDI, J. A., 1994. Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing. 1994

IVOR, J., a kol., 2010. Trestné právo procesné. 2 doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition. 2010

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer. 2017

KOLEKTÍV AUTOROV, 2012. Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou. 5 doplnené vydanie. Bratislava: NOVÁ PRÁCA. 2012

KOLESÁR, J., 2010. Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie. Prievidza: Citicom. 2010

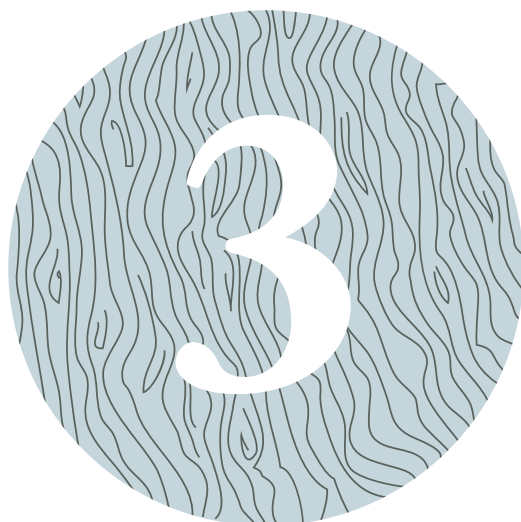
MINÁRIK, Š., a kol., 2006. Trestný poriadok – stručný komentár. Bratislava: Iura Edition. 2006

MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P., a kol., 2007. Kurs trestního práva: Trestní právo procesní. 3. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck. 2007

ŠÁMAL, P., 2008. Teoretické a praktické problémy dokazovania. In: Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva. Bratislava. 2008

¹⁷ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P., a kol., 2007. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck. 2007. s. 106

Diskusné stimuly

**„Európska Únia – líder digitálnej revolúcie?“
(Vybrané aspekty Nariadenia (EÚ) 2018/302 o riešení neodôvodneného geografického blokovaní a iných foriem diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, miesta bydliska alebo sídla zákazníkov na vnútornom trhu)**

***„European Union – leader of the digital revolution?“
(Certain aspects of Regulation (EU) 2018/302 on addressing unjustified geo-blocking and other forms of discrimination based on customers' nationality, place of residence or place of establishment within the internal market Geographical Blocking Regulation)***

JUDr. Dominika Bajzáthová, Mgr. Dáša Labašová
advokátska kancelária Kinstellar, s.r.o.

Anotácia

Nasledujúci článok približuje obsah Nariadenia (EÚ) 2018/302 o riešení neodôvodneného geografického blokovaní a iných foriem diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, miesta bydliska alebo sídla zákazníkov na vnútornom trhu. Článok sa bližšie venuje zákazu blokovaní prístupu k webovým stránkam, automatickému presmerovaniu zákazníkov na rôzne verzie webových stránok, uplatňovaniu odlišných podmienok prístupu k tovarom a službám a diskriminácii zákazníkov v súvislosti s platbami.

Annotation

The following article summarizes the content of the Regulation (EU) 2018/302 of the European Parliament and Council on addressing unjustified geo-blocking and other forms of discrimination based on customers' nationality, place of residence or place of establishment within the internal market. The article touches upon issues like denial of access to websites, automatic redirection of customers, the application of different access to goods and services and discrimination of customers for reasons related to the payments.

Kľúčové slová

geografické blokovaní, nariadenie Európskeho parlamentu a Rady, zákazník, ochrana spotrebiteľa, prístup k webovým stránkam, digitálny trh

Key words

geo-blocking, Regulation of the European Parliament and of the Council, customer, consumer protection, access to websites, digital market

Vzhľadom na rýchly nárast počtu nákupov cez internet v posledných desaťročiach, ako jeden z viacerých dôsledkov vlny digitálnej revolúcie, ktorú so sebou priniesli technologické objavy v oblasti umelej inteligencie, robotiky, autonómnych vozidiel alebo 3D tlače, prijal vo februári 2018 Európsky parlament a Rada Európskej Únie Nariadenie (EÚ) 2018/302 o riešení neodôvodneného geografického blokovaní a iných foriem diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti, miesta bydliska alebo sídla zákazníkov na vnútornom trhu, ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 2006/2004 a (EÚ) 2017/2394 a smernica 2009/22 / ES (ďalej len „nariadenie o geografickom blokovaní“).

S určitou formou geografického blokovaní (*geoblocking*) sa pravdepodobne stretol už každý. Predstavte si nasledovnú situáciu. Po dlhých chvíľach pátrania konečne nájdete na rakúskej

internetovej stránke kabelku, mobil, hodinky alebo čokoľvek iné po čom už dlhšie túžite. S radosťou pridáte tovar do „košíka“ a kliknete na „kúpiť“. Posledná veta, ktorú však uvidíte je, že ste boli presmerovaní na slovenskú verziu webstránky obchodníka, na ktorej je tovar, bohužiaľ, nedostupný. Neprijemné.

Príkladom geografického blokovania je napríklad aj kauza Parížskeho Disneylandu, ktorý ponúkal rôzne ceny vstupeniek podľa toho, z akého členského štátu EU bol vstup objednávaný.

Geografické blokovanie predstavovalo (a stále predstavuje) diskriminačnú praktiku, kvôli ktorej sa vnútorný trh Európskej únie umelo segmentoval v dôsledku priamych či nepriamych praktík obchodníkov založených na štátnej príslušnosti alebo mieste bydliska alebo sídla zákazníkov. Pred prijatím nariadenia o geografickom blokovaní Európska komisia uskutočnila prieskum, v ktorom bolo zistené, že iba v 37 percentách prípadov mohli zákazníci nakúpiť tovar alebo službu z iného členského štátu EÚ. Bolo totiž bežnou praxou, že obchodníci kategorizovali a rozdeľovali jednotlivé členské štáty do niekoľkých trhových segmentov.

Cieľom nariadenia o geografickom blokovaní je takémuto umelému fragmentovaniu vnútorného trhu zabrániť a zabezpečiť tak zákazníkovi lepší prístup k tovarom a službám na vnútornom trhu EÚ.

Na prvý pohľad to nemusí byť úplne jasné, avšak zákaz geografického blokovania predstavuje dôležitý strategický prvok pri vytváraní jednotného európskeho digitálneho trhu a je ďalším míľnikom v snahe EÚ o vytvorenie jednotného európskeho digitálneho trhu. Zarád sa tak k takým dôležitým medzníkom ako bolo obmedzenie roamingových poplatkov či sprístupnenie možnosti vyžívať predplatné celosvetovo obľúbených služieb ako Netflix, HBO GO, Steam alebo Spotify v rámci všetkých členských štátov.

V skratke povedané, nariadenie o geografickom blokovaní od obchodníkov vyžaduje, aby zaobchádzali so svojimi zákazníkmi z rôznych členských krajín rovnakým spôsobom. Nariadenie o zákaze geografického blokovania má zabrániť obchodníkom najmä v takých obchodných praktikách ako sú:

- (i) blokovanie prístupu k webovým stránkam (nariadenie o geografickom blokovaní používa širší pojem „online rozhrania“);
- (ii) automatické presmerovanie zákazníkov na iné webové stránky, pokiaľ zákazník výslovne nepovolí takéto presmerovanie. Po udelení takéhoto súhlasu musí zostať webová stránka, na ktorú chcel pôvodne zákazník získať prístup, pre tohto zákazníka naďalej ľahko dostupná;
- (iii) uplatňovanie rôznych podmienok prístupu k tovaru a službám z dôvodov súvisiacich so štátnou príslušnosťou, miestom bydliska alebo sídlom zákazníka pri
 - predaji tovaru, ak je obchodník z iného členského štátu ako zákazník;
 - elektronickom poskytovaní služieb (s výnimkou služieb, ktorých hlavnou charakteristikou je poskytovanie obsahu chráneného autorskými právami);
 - fyzickom poskytovaní služieb na území členského štátu, v ktorom obchodník vykonáva svoju činnosť.

Zákaz uplatňovania rôznych podmienok však neznamená, že obchodníci budú mať zakázané účtovať dodatočné poplatky za dodanie tovaru či poskytnutie služby, za predpokladu, že sú takéto náklady odôvodnené.

- (iv) uplatňovanie rôznych platobných podmienok;

Obchodníci si môžu aj naďalej vybrať aké platobné prostriedky akceptujú, Nariadenie o geografickom blokovaní však zakazuje diskrimináciu v rámci skupiny obchodníkom vybraných platobných prostriedkov, za predpokladu, že platba sa (a) uskutočňuje formou úhrady, inkasa alebo pomocou platobného nástroja viazaného na kartu v rámci tej istej značky a kategórie platobnej karty (b) sú splnené požiadavky na silnú autentifikáciu zákazníka a (c) a platobná transakcia sa uskutočňuje v mene, ktorú obchodník akceptuje.

Nariadenie o geografickom blokovaní sa vzťahuje jednak na B2C (*business to consumer*) transakcie, ale aj na B2B (*business to business*) transakcie, za predpokladu, že služba či tovar je nakupovaná za účelom konečného použitia tohto tovaru, resp. služby.

Nariadenie o geografickom blokovaní zavádza viaceré výnimky, kedy sa vyššie popísané zákazy neuplatnia. Ako príklad by sme uvideli nasledovné

- Nariadenie o geografickom blokovaní sa nevzťahuje na poskytovanie služieb uvedených v článku 2 ods. 2 smernice 2006/123/ES, ako sú napríklad finančné služby (bankovníctvo, služby súvisiace s úvermi, poistením a zaistením), služby zdravotnej starostlivosti, súkromné bezpečnostné služby a mnohé ďalšie;
- Služby súvisiace s poskytovaním obsahu chráneného autorským právom sú vylúčené z rozsahu pôsobnosti nariadenia o geografickom blokovaní. V zmysle aktuálneho znenia nariadenia o geografickom blokovaní sa táto výnimka vzťahuje tak na audiovizuálny ako aj neaudiovizuálny obsah. Rozsah tejto výnimky bol počas legislatívneho procesu predmetom rozsiahlych diskusií a bude predmetom preskúmania zo strany Európskej komisie v roku 2020.

Napriek tomu, že v súčasnosti existuje viacero možností ako obísť geografické blokovanie, založené na anonymizovaní IP adresy na základe využitia proxy serverov a spolupracujúcich P2P (*peer to peer*) sieťových služieb, legislatívny zákaz na úrovni Európskej Únie, v prípade ak sa osvedčí, bude predstavovať jednoduchší spôsob zamedzenia geografickému blokovaniu bez viacerých bezpečnostných nedostatkov, ktoré spôsoby anonymizovania IP adresy obsahujú.

Domnievate sa, že nariadenie o geografickom blokovaní bude v praxi predstavovať významný krok pre rozvoj jednotného európskeho digitálneho trhu alebo podľa vás naopak, prichádzajú legislatívne zmeny v porovnaní s tempom vývoja v oblasti vedy, výskumu a nových technológií veľmi pomaly? Kým odpovedať na otázku vie väčšina z nás pravdepodobne už teraz, fungovanie nariadenia o geografickom blokovaní a jeho skutočný prínos a význam pre rozvoj jednotného európskeho digitálneho trhu si už reálne vyskúšame od 3. decembra 2018.

Použité informačné zdroje:

EUR-Lex — Access to European Union law — choose your language [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018R0302&qid=1542204009994&from=SK>.

Kybernetická bezpečnosť vo svetle novej legislatívy *Cyber security in light of new legislation*

Mgr. Dagmar Yoder, Mgr. Lenka Caunerová
advokátska kancelária Deloitte Legal s.r.o.

Anotácia

Cieľom článku je priblíženie základnej charakteristiky novej legislatívy v oblasti kybernetickej bezpečnosti. Článok zahŕňa prehľad vývoja legislatívy na európskej, ako aj národnej úrovni a vysvetľuje základné povinnosti, ktoré prináša do praxe.

Annotation

The aim of the article is to provide a brief characteristics of the new legislation concerning cyber security. The article includes an overview of the evolution of legislation at both European and national level and explains the elementary duties it brings into practice.

Kľúčové slová

Kybernetická bezpečnosť

Key words

Cyber security

V súlade so schválenou koncepciou kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015-2020 bol prijatý zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon o kybernetickej bezpečnosti“), ktorý do národného právneho poriadku transponuje smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1148 zo 6. júla 2016 o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne bezpečnosti sietí a informačných systémov v Únii (ďalej len „smernica NIS“). Zákon bol pripravený Národným bezpečnostným úradom ako ústredným orgánom štátnej správy pre kybernetickú bezpečnosť.

V súlade so smernicou NIS sa Zákon o kybernetickej bezpečnosti zameriava na siete a informačné systémy, ktoré hrajú zásadnú úlohu pri slobodnom pohybe informácií. Siete a informačné systémy sú v mnohých prípadoch priamo napojené na internetovú sieť. Ohrozenie ich bezpečnosti je preto spôsobilé predstavovať zásadné riziko nielen z lokálneho, ale aj celoeurópskeho, či dokonca svetového pohľadu. Bezpečnosť sietí a informačných systémov môže predovšetkým v prípadoch medzinárodných spoločností ohroziť bezpečnostnú stabilitu systémov v iných členských štátoch Európskej únie. Odolnosť sietí a stabilita informačného systému je preto základným predpokladom hladkého a nerušeného fungovania vnútorného trhu Európskej únie a predpokladom dôveryhodnej medzinárodnej spolupráce.

Smernica NIS predstavuje prvú celoeurópsku legislatívnu úpravu v oblasti kybernetickej bezpečnosti, ktorá sa zameriava na posilnenie právomocí príslušných vnútroštátnych orgánov, zvyšuje ich vzájomnú koordináciu a predstavuje bezpečnostné podmienky pre kľúčové sektory.

Cieľom smernice NIS je zaručiť spoločnú bezpečnosť sietí a informačných systémov v rámci Európskej únie prostredníctvom zvýšenia bezpečnosti internetu a súkromných sietí a informačných systémov, na ktorých je do značnej miery postavené fungovanie hospodárskych a spoločenských záujmov.

Povinnosti členských štátov vyplývajúce zo smernice NIS sú nastavené na najnižšej prijateľnej úrovni nevyhnutnej k dosiahnutiu požadovanej pripravenosti a k zabezpečeniu medzištátnej spolupráce založenej na dôvere. Členské štáty v rámci prijatých opatrení zohľadnili svoje vnútroštátne špecifiká a každý členský štát v tomto smere transponoval smernicu NIS s ohľadom na reálne, skutočné riziká vyskytujúce sa v spoločnosti.

Medzi hlavné oblasti úpravy Zákona o kybernetickej bezpečnosti v nadväznosti na smernicu NIS patrí oblasť:

- organizácie a pôsobnosti orgánov verejnej moci v oblasti kybernetickej bezpečnosti,
- národnej stratégie kybernetickej bezpečnosti,
- jednotného informačného systému kybernetickej bezpečnosti,
- postavenia a povinností Prevádzkovateľa základnej služby a Poskytovateľa digitálnej služby,
- organizácie a pôsobnosti jednotiek CSIRT a ich akreditácie,
- systému zabezpečenia kybernetickej bezpečnosti a minimálnych požiadaviek na zabezpečenie kybernetickej bezpečnosti,
- kontroly a auditu.

Z pohľadu povinností vyplývajúcich zo Zákona o kybernetickej bezpečnosti je pre subjekty pôsobiace na trhu kľúčové identifikovať svoje postavenie z pohľadu Prevádzkovateľa základnej služby resp. Poskytovateľa digitálnej služby.

Prevádzkovateľ základnej služby

Prevádzkovateľom základnej služby je orgán verejnej moci alebo osoba, ktorá prevádzkuje aspoň jednu službu, ktorá je klasifikovaná ako základná služba. Základnou službou je služba, ktorá je zaradená v zozname základných služieb a

- a) závisí od sietí a informačných systémov a je činnosťou aspoň v jednom sektore alebo podsektore,
- b) je informačným systémom verejnej správy, alebo
- c) je prvkom kritickej infraštruktúry.

Zoznam základných služieb tvorí prílohu k Zákonu o kybernetickej bezpečnosti a obsahuje napr. sektor bankovníctva, dopravy, digitálnej infraštruktúry, energetiky, priemyslu, zdravotníctva a pod.

Poskytovateľ digitálnej služby

Poskytovateľom digitálnej služby je v zmysle Zákona o kybernetickej bezpečnosti právnická osoba alebo fyzická osoba – podnikateľ, ktorá poskytuje digitálnu službu a zároveň zamestnáva aspoň 50 zamestnancov a má ročný obrat alebo celkovú ročnú bilanciú viac ako 10 000 000 eur.

Digitálnou službou je v zmysle príloh Zákona o kybernetickej bezpečnosti

- a) *Online trhovisko* – Ide o digitálnu službu, ktorá umožňuje spotrebiteľom alebo podnikateľom uzatvárať online kúpne zmluvy alebo zmluvy o službách s podnikateľmi buď na webovom sídle online trhoviska, alebo na webovom sídle podnikateľa, ktoré využíva počítačové služby poskytované online trhoviskom.
- b) *Internetový vyhľadávač* – Je digitálnou službou, ktorá umožňuje používateľom vyhľadávať v zásade na všetkých webových sídlach alebo na webových sídlach v konkrétnom jazyku informácie o akejkoľvek téme na základe kľúčového slova, vety alebo iných zadaných údajov, pričom jeho výsledkom sú linky, prostredníctvom ktorých možno nájsť informácie súvisiace s požadovaným obsahom,
- c) *Služba v oblasti cloud computingu* – Je digitálna služba, ktorá umožňuje prístup ku škálovateľnému a pružnému súboru počítačových zdrojov, ktoré možno zdieľať.

Povinnosti a hlásenie incidentov

Každý subjekt, ktorý sa identifikuje ako Prevádzkovateľ základnej služby je povinný:

- Prijatť a dodržiavať všeobecné bezpečnostné opatrenia najmenej v rozsahu bezpečnostných opatrení podľa § 20 a sektorové bezpečnostné opatrenia.
- Uzatvoriť zmluvu o zabezpečení plnenia bezpečnostných opatrení a notifikačných povinností s dodávateľom zodpovedným za prevádzku sietí a informačných systémov.
- Riešiť incident, hlásiť závažný incident, spolupracovať s úradom pri riešení hláseného incidentu, zabezpečiť dôkazy a určiť kontaktnú osobu pre hlásenia

Úrad môže za nedodržanie povinnosti uložiť pokutu od 300 EUR až do výšky 1% celkového ročného obratu za predchádzajúci účtovný rok, najviac však 300 000 EUR.

Použité informačné zdroje:

Zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti

Dôvodová správa k Zákonu č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1148 zo 6. júla 2016 o opatreniach na zabezpečenie vysokej spoločnej úrovne bezpečnosti sietí a informačných systémov v Únii

Koncepcia kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015-2020

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

Fakulta práva

Paneurópske právnické listy

Periodicita vydávania časopisu
dvakrát ročne

Vydavateľ

Paneurópska vysoká škola n.o., sídlo: Tomášikova 20,
820 09 Bratislava, IČO: 36 077 429

Dátum vydania

21.12.2018

Ročník

2018, poradové číslo: 1

ISSN 2644-450XV

Paneurópske právnické listy

vedecký časopis